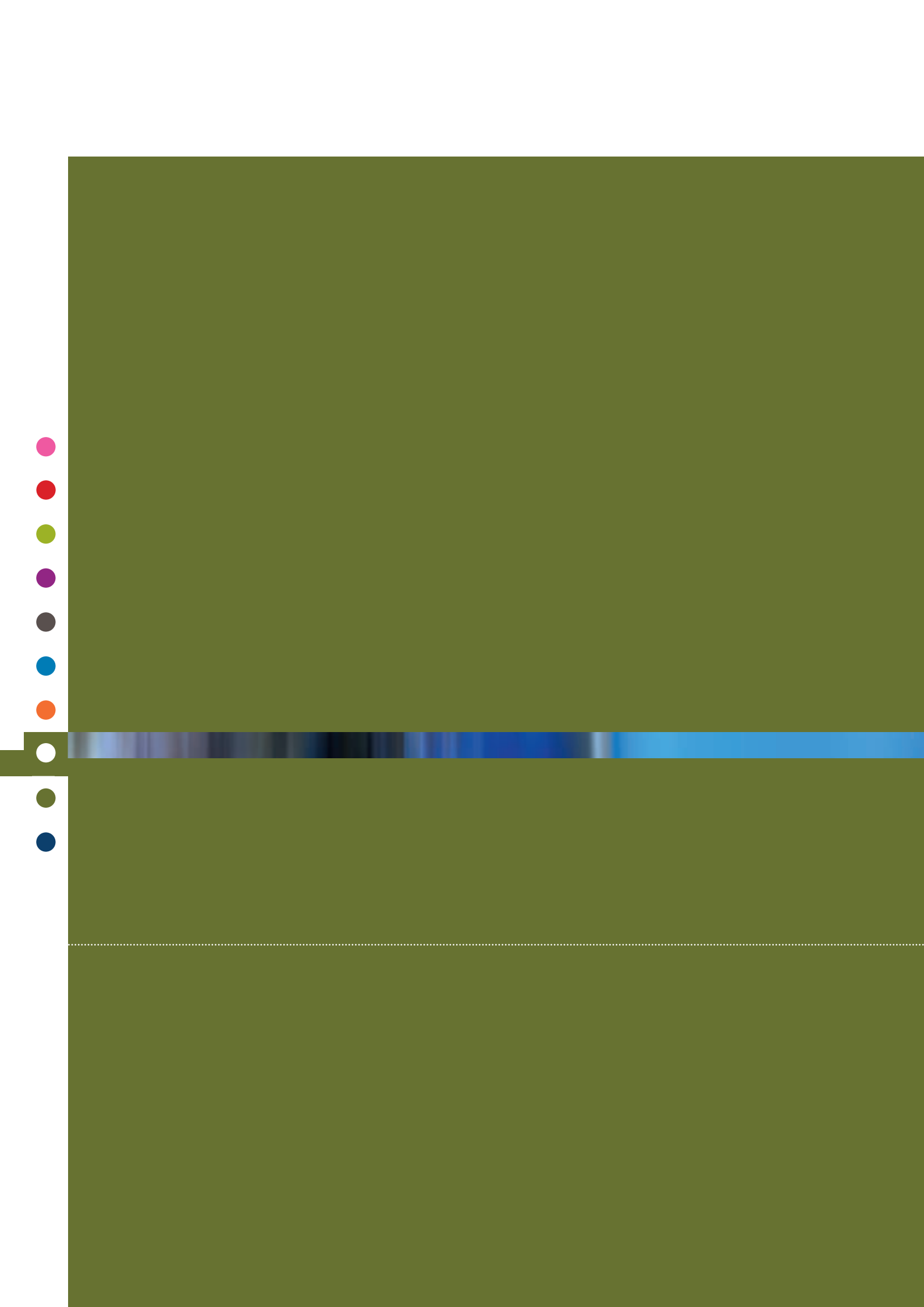

JAAAR VERSLAG 2014

4105

VOORWOORD

Dit is het jaarverslag van het Algemeen Pensioenfonds KLM over het jaar 2014. Het bestuur legt in dit jaarverslag verantwoording af over het gevoerde beleid en de financiële resultaten. Het jaarverslag over 2014 laat een gemengd beeld zien: de beleggingsresultaten waren uitstekend en het fondsvermogen steeg tot recordhoogte, maar de pensioenverplichtingen namen ook fors toe. Het pensioenfonds had eind 2014 een reservetekort, maar kon zowel in 2014 als per 1 januari 2015 de pensioenaanspraken nog wel gedeeltelijk indexeren.

In het verslagjaar zijn verschillende grote projecten opgepakt en geïmplementeerd: de invoering van nieuwe governancewetgeving, aanpassing van de pensioenregeling aan nieuwe fiscale spelregels en voorbereiding van het nieuwe Financieel Toetsingskader. Daarnaast werd, in samenspraak met arbeidsvoorwaardelijke partijen, het financieringstekort van een oude Vut Prepensioen Levensloop (VPL) overgangsregeling opgelost.

Dit 'dubbele' van 2014, vermogensgroei enerzijds en een lage dekkingsgraad anderzijds, doet zich in versterkte mate voor begin 2015.

Veel staat in het teken van de eisen die de nieuwe pensioenwet stelt per 1 juli 2015 en 1 oktober 2015.

Qua financiële markten maakt het bestuur continue afwegingen tussen beleggingsrendementen enerzijds en rente-, valuta-, aandelen- en inflatierisico's anderzijds. Het bestuur houdt daarbij rekening met meerdere scenario's variërend van een langere periode met lage groei, lage inflatie en lage rente aan de ene kant en een herstelscenario met meer positieve indicatoren.

In 2015 zullen werkgever en werknemers naar verwachting een nieuwe, toekomstbestendige pensioenregeling afspreken. Verder wordt het extern toezicht op de pensioenfondsen steeds intensiever. Het bestuur speelt daarin een actieve rol richting De Nederlandsche Bank.

Gegeven de huidige renteontwikkeling op financiële markten blijft het pensioenfonds vooralsnog in een reservetekort verkeren. Dat komt mede door de nieuwe beleidsdekkingsgraad, ook al zou de rente gaan stijgen dan nog blijft het effect van de huidige lage rente langere tijd voelbaar. Samen met de gestegen wettelijk vereiste buffers legt dat beperkingen op aan de beleidsruimte voor het pensioenfonds. Het bestuur is zich ervan bewust en is op zoek naar mogelijkheden binnen deze kaders een maximaal rendement te behalen.

Zonder enige twijfel wordt 2015 een belangrijk jaar.

Het bestuur dankt allen die zich ook dit jaar weer met veel energie hebben ingezet voor het pensioenfonds.

Amstelveen, 1 juni 2015

Het bestuur van het Algemeen Pensioenfonds KLM

Arend de Jong
vicevoorzitter

Gerard Lagendaal
vicevoorzitter

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	3
Kerncijfers	6
Profiel van het pensioenfonds	8
Het jaar 2014 in vogelvlucht	9
Financiële markten	9
Financiële resultaten	11
Beleidsdoelstellingen 2014	14
Verwachtingen en doelen 2015	16
Ontwikkelingen na balansdatum	16
Bestuur en toezicht	18
Personalia	18
Organisatie	20
Bestuurlijke thema's	24
Werking gedragsregelingen	27
Verantwoording beleid en uitvoering	34
Pensioenregeling en uitvoering	34
Communicatie	35
Beleggingsbeleid	37
Het financiële beleid	43
Risicoparagraaf	50
Bevindingen visitatiecommissie	58
Verslag en oordeel verantwoordingsorgaan	60
Jaarrekening	64
Balans per 31 december	66
Rekening van baten en lasten	67
Kasstroomoverzicht	68
Toelichting algemeen	69
Toelichting op de balans	81
Toelichting op de rekening van baten en lasten	110
Overige gegevens	124
Bestemming resultaat	124
Gebeurtenissen na balansdatum	124
Actuariële verklaring	125
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	127
Bijlagen	131
Deelnemersbestand	132
Ontwikkelingen 2005 – 2014	134
Functies en nevenfuncties bestuur	138

KERNCIJFERS

(bedragen in miljoenen euro's)

2014

2013

Deelnemers

Aantal actieve deelnemers	14.654	14.629
Aantal gewezen deelnemers	8.161	8.302
Aantal pensioengerechtigden	9.782	9.777

Totaal

32.597 32.708

Pensioenactiviteiten

Feitelijke premie	151,4	169,6
Extra premie overgangsmaatregel 3	12,4	–
Kostendekkende premie	171,8	190,8
Gedempte kostendekkende premie	157,9	162,3
Pensioenuitkeringen	143,9	146,5
Pensioenuitvoeringskosten	4,6	4,8

Vermogen

Stichtingskapitaal en reserves	974,3	1.184,5
Technische voorzieningen	6.361,7	5.234,0

Dekkingsgraad

Nominale dekkingsgraad	115,3%	122,3%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	119,2%	118,8%
Reële dekkingsgraad	85,8%	83,3%

Indexering

Pensioenrechten actieve deelnemers	0,0%	0,0%
Ingegane pensioenen en premievrije pensioenrechten	0,4%	0,5%

(bedragen in miljoenen euro's)

2014

2013

Beleggingen

Vastgoed	788,7	494,3
Aandelen	2.911,2	2.629,6
Vastrentende waarden	3.667,5	2.992,8
Overig	- 60,6	267,2

Totaal

7.306,8

6.383,9

Rendement

Rendement vastgoed	15,5%	6,9%
Rendement aandelen	10,6%	18,2%
Rendement vastrentende waarden	12,6%	- 7,5%
Totaalrendement	14,0%	2,0%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	9,0%	9,7%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	6,6%	6,4%

Kostenratio's

Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's)	189	196
Kosten vermogensbeheer / gemiddeld belegd vermogen	0,34%	0,35%
Transactiekosten / gemiddeld belegd vermogen	0,27%	0,25%

PROFIEL VAN HET PENSIOENFONDS

Het Algemeen Pensioenfonds KLM is een ondernemingspensioenfonds dat de pensioenregeling uitvoert voor het grondpersoneel van KLM NV. Het pensioenfonds voert ook de pensioenregeling van KLM Health Services en KLM Flight Academy uit. De pensioenregelingen die worden uitgevoerd, zijn middelloonregelingen met voorwaardelijke toeslagverlening.

Doelstelling

De Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM heeft als doelstelling het verzorgen van een zo waardevast mogelijk pensioen tegen acceptabele kosten waarbij belangen van alle belanghebbenden evenwichtig worden afgewogen. Het bestuur voert hiertoe een solide financieel beleid en toetst of arbeidsvoorwaardelijke afspraken in overeenstemming zijn met de wet- en regelgeving en uitvoerbaar zijn.

Organisatie

Het pensioenfonds heeft de juridische vorm van een stichting en wordt bestuurd door vertegenwoordigers van de werknemers, pensioengerechtigden en KLM NV. Het bestuur legt verantwoording af over zijn gevoerde beleid aan een verantwoordingsorgaan waarin de belanghebbenden zijn vertegenwoordigd. Het interne toezicht op het pensioenfonds wordt uitgevoerd door een visitatiecommissie.

Het pensioenfonds heeft de uitvoering van zijn werkzaamheden uitbesteed aan de Blue Sky Group. Het fonds is voor een derde aandeelhouder van de Blue Sky Group Holding.

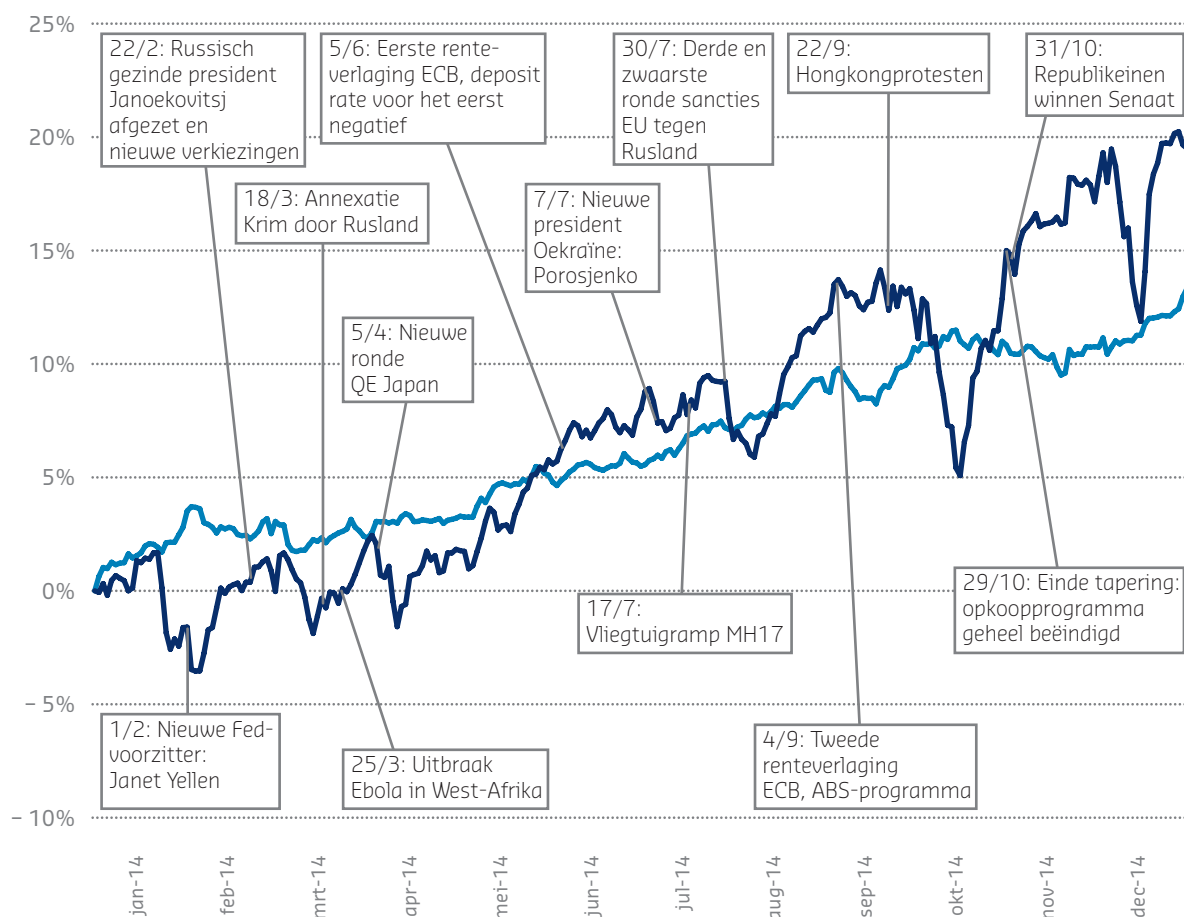
Het bestuur heeft KPMG aangesteld als accountant van het fonds en Mercer Certificering BV als certificerende actuaris. De functie van adviserend actuaris wordt vervuld door een actuaris van Blue Sky Group.

HET JAAR 2014 IN VOGELVLUCHT

FINANCIËLE MARKTEN

Het verslagjaar was een bewogen jaar met veelal stijgende beurskoersen en dalende rentes. De belangrijkste gebeurtenissen op de financiële markten waren:

- aandelen, obligaties en vastgoed lieten positieve rendementen zien;
- het monetaire beleid van centrale banken eiste een belangrijke rol op;
- economische groei in de wereld liet een diffuus beeld zien met weinig positieve verrassingen; grote uitzondering waren de Verenigde Staten, waar de groei in 2014 aantrok;
- wereldwijd daalden de inflatie en toekomstige inflatieverwachtingen stevig;
- de Europese rente daalde tot laagtere records.

Figuur 1 – Tijdslijn belangrijke gebeurtenissen in 2014 en verloop van de MSCI World Index (lichtblauw) en de Citigroup World Government Bond Index (donkerblauw) in euro's.

Net als vorig jaar vervolgden beleggers wereldwijd de zogenaamde zoektocht naar rendement. De steeds lager wordende vergoeding op relatief veilige staatsobligaties dwingt beleggers te zoeken naar hoger renderende beleggingscategorieën. Zo waren bijvoorbeeld aandelen met een hoog dividend en beursgenoteerd vastgoed in trek. Daarnaast is het afgelopen jaar de dollar ten opzichte van de euro duurder geworden. Begin 2014 was één euro nog 1,37 dollar waard en aan het eind van het jaar was dezelfde euro 1,21 dollar waard, een daling van bijna 12%.

Wetgeving en politiek

Hervorming van het pensioenstelsel is een van de doelstellingen van het huidige kabinet. In 2014 zijn hiervoor de volgende stappen gezet:

- **Fiscale hervorming**

In mei 2014 ging de Eerste Kamer akkoord met de fiscale hervorming van de pensioenen. De hervorming betreft verlaging van het opbouwpercentage en een maximaal pensioengevend salaris van 100.000 euro. Voor inkomen boven deze grens kunnen werknemers vrijwillig pensioen opbouwen uit het nettoloon. Pensioenfondsen mogen onder voorwaarden nettoregelingen aanbieden. De fiscale veranderingen gingen in per 1 januari 2015.

- **Financieel Toetsingskader**

De al sinds 2010 spelende discussie over een nieuw pensioencontract kreeg in 2014 uiteindelijk met de Wet aanpassing financieel toetsingskader zijn beslag in een nieuw Financieel Toetsingskader (FTK) per 1 januari 2015. Het nieuwe FTK is niet de beoogde fundamentele herziening, maar meer noodzakelijk technisch onderhoud. Het FTK bepaalt de nieuwe spelregels die pensioenfondsen moeten hanteren bij het vaststellen van hun premie-, indexatie- en beleggingsbeleid. Belangrijkste elementen zijn:

- Hogere financiële buffers;
- Toetsing op basis van een voortschrijdende 12-maands dekkingsgraad: de beleidsdekkingsgraad;
- Spreiding van financiële mee- en tegenvallers over een langere termijn;
- Strikter indexatiebeleid: toeslagenbeleid vooraf bepalen en verhoging van de drempel voor indexatie naar een dekkingsgraad van 110%.

- **Toekomst pensioenstelsel**

Eind augustus 2014 startte staatssecretaris Klijnsma van Sociale Zaken en Werkgelegenheid De Nationale Pensioendialoog. Op een speciale website konden burgers en maatschappelijke organisaties hun mening geven over de toekomst van het pensioenstelsel. Ook waren er in het land vier dialoogsessies. De conclusies van de dialoog staan in een hoofdlijnennotitie. De staatssecretaris wil deze in mei 2015 aan de Tweede Kamer aanbieden.

- **Governance**

Met de inwerkingtreding van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen per 1 juli 2014 hebben pensioenfondsen de mogelijkheid tussen verschillende bestuursmodellen te kiezen en is het interne toezicht aangescherpt. Verder is het verantwoordingsorgaan versterkt en is ter stroomlijning van de governance de deelnemersraad afgeschaft.

- **Communicatie**

Het in september 2014 ingediende wetsvoorstel Wet pensioencommunicatie heeft als doel de pensioencommunicatie te verbeteren door deze meer te richten op de wensen van deelnemers en duidelijker te communiceren over onzekerheden.

- **Consolidatie en nieuwe uitvoeringsvormen**

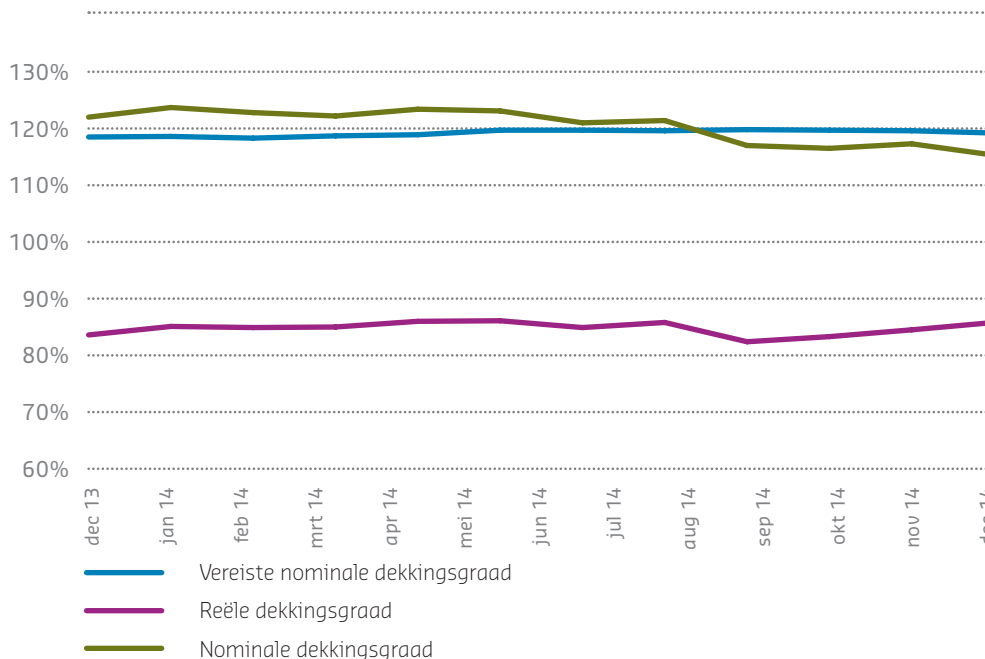
Vanwege de voortgaande consolidatie van pensioenfondsen wil het kabinet een nieuwe vorm van bundeling in de uitvoering van pensioenregelingen mogelijk maken. Het in december 2014 ingediende wetsvoorstel Wet algemeen pensioenfonds introduceert daarom een nieuw uitvoeringsmodel: het algemeen pensioenfonds. Doel hiervan zijn betere keuzemogelijkheden voor werkgevers en werknemers om een kwalitatief hoogstaande en veilige pensioenuitvoering tegen een scherpe prijs te realiseren. Op 3 april 2014 heeft Staatssecretaris Klijnsma laten weten mee tijd nodig te hebben om te komen tot lagere wetgeving. De inwerkingtreding wordt nu voorzien op 1 januari 2016.

FINANCIËLE RESULTATEN

Dekkingsgraad

In 2014 ontwikkelde de dekkingsgraad van het pensioenfonds zich als volgt:

Verloop dekkingsgraden in 2014 (in %)

De ontwikkeling van de dekkingsgraad van 122,3% naar 115,3% baart het bestuur zorgen. De hoofdoorzaak is de dalende rente. In 2014 ging de langetermijnrente naar beneden van 2,75% aan het begin van het jaar naar 1,25% aan het eind van het jaar.

Dit is een ongekeerde daling. De combinatie van hogere eisen uit het nieuwe FTK en lage rente maakt de bewegingsruimte voor het bestuur steeds kleiner. Eind september 2014 raakte het pensioenfonds in een reservetekort. Op grond van het nieuwe FTK zijn alle bestaande herstelplannen komen te vervallen. Het pensioenfonds zal vóór 1 juli 2015 een nieuw herstelplan moeten indienen.

Vermogensontwikkeling en rendement

Het bestuur heeft met een gematigd offensief beleggingsbeleid en een gedeeltelijke afdekking van het renterisico, het valutarisico en het aandelenrisico gekozen voor een combinatie van rendement en risicobeperking.

Het vermogen van het pensioenfonds steeg in 2014 van 6,4 naar 7,3 miljard euro.

Over 2014 behaalde het fonds een totaalrendement van 14,0% (inclusief rendement op derivaten ter afdekking van risico's). Exclusief risicobeperkende derivaten bedroeg het rendement 11,7%.

De rendementen op de verschillende soorten beleggingen laten het volgende beeld zien:

Rendementen per strategische assetcategorie

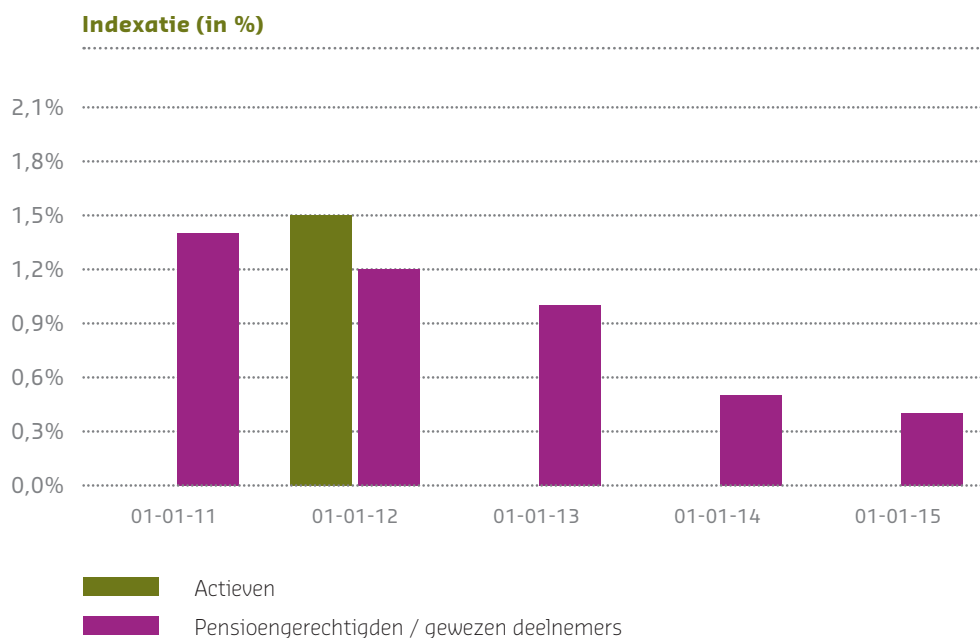
	Strategische mix	Rendement
Vastrentende waarden	50%	12,6%
Aandelen	40%	10,6%
Vastgoed	10%	15,5%

Hieruit blijkt dat het pensioenfonds in 2014 uitstekende beleggingsrendementen heeft behaald. Met name beursgenoteerd vastgoed deed het erg goed. Tegelijkertijd realiseert het bestuur zich dat de zoektocht naar rendement en de ruime beschikbare liquiditeiten wereldwijd druk zet op de markten.

Indexatie

Het bestuur baseert de indexatie van de ingegane pensioenen en de premievrije aanspraken van de gewezen deelnemers op de stijging van het afgeleide prijsindexcijfer. Deze stijging bedroeg 0,7%. Op grond van de financiële positie was er per 1 januari 2015 ruimte voor een gedeeltelijke indexatie van 0,4%. De indexatie van de opgebouwde rechten van de actieven hangt af van de algemene loonronde van KLM. De pensioenaanspraken van werknemers werden niet aangepast vanwege het ontbreken van een loonronde voor werknemers tot en met 1 januari 2015.

Grafisch ziet de verleende indexatie over de afgelopen vijf jaar er zo uit:

Op pagina 45 van dit jaarverslag staat een overzicht met daarin de indexatie achterstand.

Kosten

De kosten van het pensioenfonds bestaan uit:

- kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling en het beheer van het fonds ('uitvoeringskosten');
- de vermogensbeheerkosten;
- de transactiekosten.

Een deel van de kosten houdt verband met het in stand houden van een pensioenfonds. Deze kosten zijn veelal niet beïnvloedbaar. Het bestuur signaleert dat met name de kosten die voortvloeien uit toezicht, controle en naleving van nieuwe wetgeving een steeds groter deel van de kosten bedragen.

Uitvoeringskosten

De kosten van de pensioenuitvoering waren in 2014 4,6 miljoen euro. Dit was 189 euro per deelnemer/pensioengerechtigde. De kosten per deelnemer daalden ten opzichte van 2013 met 7 euro.

Vermogensbeheerkosten

De kosten voor het vermogensbeheer waren 23,2 miljoen euro in 2014. Dat was 0,34% van het belegd vermogen. De relatieve kosten daalden licht ten opzichte van 2013

(0,35%). Deze daling komt deels door een verschuiving van werkzaamheden door het uitstel van het FTK en deels door heronderhandeling van contracten.

Transactiekosten

De transactiekosten waren 18,7 miljoen euro, oftewel 0,27% van het belegde vermogen. Ten opzichte van 2013 stegen de transactiekosten met 0,02 procentpunt. Dit heeft te maken met benodigde aanpassingen in verschillende portefeuilles. Transactiekosten zijn de kosten die gemaakt moeten worden om een (beleggings) transactie tot stand te brengen en uit te voeren. Dit zijn geen kosten die aan de vermogensbeheerder betaald worden, maar kosten die bijvoorbeeld aan de beurs betaald moeten worden.

BELEIDSDOELSTELLINGEN 2014

Invoering nieuw FTK

Verwachting was dat het nieuwe FTK in 2014 zou worden ingevoerd. Door vertraging in de wetgeving is dit echter verschoven naar 2015. Desalniettemin heeft het nieuwe kader in 2014 veel aandacht gekregen van het bestuur. Er is onderzoek gedaan naar de gevolgen van de nieuwe regels voor de financiering en het pensioenfonds heeft zich actief opgesteld in de politieke discussie. Volgens het bestuur zijn de eisen vanuit het nieuwe FTK namelijk te streng. De al stevige buffereisen zijn omhooggegaan. Het bestuur lobbyde daarom in 2014 bij de Eerste en Tweede Kamer met als kern de te strenge eisen en het niet bijdragen van het nieuwe FTK aan de door het kabinet beoogde premieverlaging. Het nieuwe FTK is per 1 januari 2015 in werking getreden. Als gevolg van de nieuwe buffereisen is het vereist eigen vermogen op basis van de strategisch beleggingsportefeuille verhoogd van 118,6% naar 123,8%. Deze percentages zijn niet zonder meer vergelijkbaar omdat de technische voorzieningen waarin ze worden uitgedrukt, zijn verhoogd van 6.361,8 naar 6.648,7. Het eerste halfjaar van 2015 staat in het teken van de implementatie van het nieuwe FTK per 1 juli 2015. Daarbij gaat het om onderwerpen als het indexatiebeleid, de premiestelling en de risicohouding van het pensioenfonds. Ook moet een nieuw herstelplan worden voorbereid. Streven is de invoering van het FTK samen te laten vallen met nieuwe arbeidsvoorwaardelijke afspraken over een toekomstbestendige pensioenregeling. Omdat het overleg daarover mogelijk meer tijd neemt, bereidt het bestuur ook een fall back scenario voor.

Aanpassing fiscaal kader

De arbeidsvoorwaardelijke partijen bereikten eind 2014 een akkoord over de aanpassingen van de pensioenregeling vanuit de fiscale wijzigingen. Het betreft een verlaging van het opbouwpercentage naar 1,895% en een deelnemersbijdrage-compensatieregeling om de beperking van de pensioenopbouw tot een pensioengevend salaris van 100.000 euro op te vangen. Het bestuur heeft deze afspraken getoetst en op grond daarvan besloten om tot uitvoering over te gaan. Het pensioenfonds bespreekt met

arbeidsvoorwaardelijke partijen of het een regeling zal aanbieden voor vrijwillige pensioenopbouw over het pensioengevend salaris boven 100.000 euro.

Wet versterking bestuur pensioenfondsen

In 2014 trad de Wet versterking bestuur pensioenfondsen in werking. Vanwege de nieuwe wet is de deelnemersraad per 1 juli 2014 opgeheven en is het verantwoordingsorgaan heringericht. Verder vloeit uit de wet voort dat het interne toezicht wordt geïntensiveerd (jaarlijkse visitatie). Wat het bestuur betreft, koos het pensioenfonds na afweging van andere bestuursmodellen voor handhaving van het bestaande, paritaire, model. Naast deskundigheid was voor het bestuur belangrijk dat de belanghebbende risicodragers op bestuurlijk niveau vertegenwoordigd zijn. De wet bracht verder mee dat bestuursleden worden getoetst op geschiktheid voor de functie. Dat heeft geleid tot aanscherping van profielen en interne procedures.

Overgangsregeling 3 (VPL)

Het bestuur besteedde in 2014 veel tijd aan een oplossing voor de tekorten in de financiering van de zogeheten Overgangsregeling 3. Deze regeling was in 2005 door arbeidsvoorwaardelijke partijen afgesproken om de afschaffing van de toenmalige VUT-regeling op te vangen. Deelnemers die hierdoor getroffen werden, kregen op grond van de overgangsregeling bij het bereiken van de leeftijd 61,5 jaar extra pensioenaanspraken. Het tekort werd veroorzaakt door verhoging van de inkooptarieven in verband met de (lage) rente en de hogere levensverwachting. Omdat het om een arbeidsvoorwaardelijke regeling ging, trad het bestuur in overleg met de arbeidsvoorwaardelijke partijen om tot een oplossing te komen. Zonder extra financiering of aanpassing van de toezegging, zouden er vanaf medio 2015 geen middelen meer zijn en zou het pensioenfonds de uitvoering moeten staken. Het vinden van een oplossing bleek complex. Na veelvuldig overleg met de arbeidsvoorwaardelijke partijen en afstemming met DNB over mogelijke oplossingen werd in juni een akkoord bereikt. Kern van dit akkoord was dat alle belanghebbende partijen een bijdrage leveren aan de financiering, zodat sprake is van een evenwichtige oplossing. De regeling werd in beperkte mate versoerd, KLM deed een eenmalige financiële bijdrage en vanuit het pensioenfonds werd een premiekorting ter grootte van 9 miljoen euro verleend. Het pensioenfonds heeft de afspraken ingevoerd in augustus 2014.

Integraal risicomanagement

In het verslagjaar is goede voortgang geboekt om te komen tot een systeem van integraal risicomanagement (IRM). Doelstelling hiervan is om te komen tot een samenhangende benadering van de risico's van het pensioenfonds en deze zo goed mogelijk te beheersen. De werkgroep risicomanagement (WRM) van het bestuur heeft een integrale risicorapportage in de vorm van een dashboard ontwikkeld. Dit dashboard geeft niet alleen de resultaten van het raamwerk (hoogte risico's), maar geeft ook informatie over de ontwikkeling in de risico's zelf. Door de gekozen opzet is het dashboard tevens zeer geschikt om voorgenomen beleidswijzigingen op verschillende risico's te beoordelen. Het bestuur heeft dan ook besloten om vanaf 2015 het dashboard te gebruiken in het besluitvormingsproces.

VERWACHTINGEN EN DOELEN 2015

Voor 2015 heeft het bestuur de volgende onderwerpen op de agenda staan:

- Implementatie nieuwe FTK;
- Aanpassing pensioenregeling: verwachting is dat de arbeidsvoorwaardelijke partijen in de loop van 2015 afspraken zullen maken over een nieuwe pensioenregeling. Het bestuur is hierbij geen partij, maar levert wel ondersteuning. Ook heeft het bestuur belang bij voortgang vanwege de implementatie van het FTK. In dat kader zal ook overleg plaatsvinden met partijen over de risico-aanpak door het fonds;
- Onderzoek naar een nettoregeling voor pensioengevend salaris boven 100.000 euro, rekening houdend met een mogelijke verdere aftopping in de toekomst;
- Beleggingsbeleid: mogelijke nieuwe financieringsafspraken kunnen aanleiding geven tot een herijking van het beleggingsbeleid. In afwachting daarvan handhaaft het bestuur het bestaande beleid. Zorg bestaat over de impact van de aanhoudende lage rente en het mogelijke risico van een overspannen aandelenmarkt;
- Kostenontwikkeling: de verwachting is dat de kosten door de stijgende compliance en toezichtlasten zullen toenemen bij ongewijzigd beleid. Het bestuur is van plan deze ontwikkeling op te vangen. In nauwe afstemming met de uitvoeringsorganisatie zal de kostenontwikkeling beperkt worden met prioriteitsafstemmingen en keuzes. Het bestuur streeft er naar dat kosten te beperken tot maximaal 200 euro per deelnemer;
- Strategie van het pensioenfonds. Het bestuur is in 2014 gestart met de discussie over de strategie van het fonds op de (middel)lange termijn, inclusief de toekomstbestendigheid van het fonds. Deze discussie wordt in 2015 voortgezet en leidt tot een formulering van een missie, visie en strategie.

ONTWIKKELINGEN NA BALANSDATUM

In het eerste kwartaal van 2015 is de beleidsdekkingsgraad als gevolg van de renteontwikkeling gedaald van 120,5% naar 117,4%. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als een voortschrijdend gemiddelde van de actuele dekkingsgraden over 12 maanden. Het extreem lage renteniveau wordt mede veroorzaakt door het beleid van de Europese Centrale Bank om de Europese economie te stimuleren. Het opkoopprogramma van de ECB, dat in maart 2015 van start is gegaan en duurt tot en met september 2016 heeft de al lage rente verder doen dalen. Een verdere daling, met negatieve gevolgen voor de beleidsdekkingsgraad, is niet uitgesloten.

In het eerste kwartaal van 2015 heeft DNB een zogeheten on site onderzoek gedaan naar de beheersing van het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Daarvoor heeft DNB de fondsdocumentatie bestudeerd en gesprekken gevoerd met bestuursleden, de beleggingsadviescommissie en functionarissen van de uitvoeringsorganisatie. Het bestuur beschouwt de uitkomsten van het onderzoek als waardevol. Dit on site onderzoek ziet DNB als een nulmeting en is op geheel andere en meer vergaande

standaarden gebaseerd dan onderzoeken uit het verleden. Er waren 10 lichte bevindingen (geel) en 6 bevindingen waar het bestuur op korte termijn gerichte follow up aan zal geven (oranje).

Deze laatste hadden onder andere te maken met de bijzondere uitbestedingsrelatie (fiduciair vermogensbeheer) naar de eigen uitvoeringsorganisatie. Het fonds is immers ook aandeelhouder van BSG. DNB vraagt op dit punt uit dien hoofde een wat meer expliciete countervailing power vanuit het bestuur in de klant relatie. Er was geen enkele bevinding op het niveau risico categorie vier (rood) in tegenstelling tot de uitkomst van hetzelfde onderzoek bij veel andere fondsen in Nederland.

BESTUUR EN TOEZICHT

PERSONALIA stand per 29 mei 2015

Bestuur

Voorzitter

ir. E.H. Kok

Benoemd door de werknemers

drs. J. van den Brink, H.K. de Bruijn MBA, M. Raaijmakers, mr. drs. H.W. de Roos

Benoemd door de KLM

mr. P.J.M. Jansen, drs. A.R. de Jong RC (vicevoorzitter), R. Kies,
mw. drs. G.E. van der Landen, P.M. Schelvis RA, drs. M.P.A. Stienen

Benoemd door de pensioengerechtigden

drs. H.A. Essenberg, G.K.R. Lagendaal (vicevoorzitter)

Secretaris

drs. E.J.J. Voorhoeve

Directeur

drs. B.A.A.M. van der Stee

Compliance officer

ir. E.H. Kok

Adviserend actuaris

mw. drs. P.M.M. Silven-Keijzer AAG

Beleggingsadviescommissie

Voorzitter

vacature

Leden

drs. S. Bartlema, prof. dr. D. Brounen, dr. C.L. Dert, mw. dr. M.W.M. Donders

Vertegenwoordigers van het bestuur

mw. drs. G.E. van der Landen, drs. A.R. de Jong RC, G.K.R. Lagendaal

Verantwoordingsorgaan

Benoemd door de werknemers

C.H.M. Hoogeveen, E. Zwart, N. van der Plas, mw. drs. A.N. Mees, H. Bosscher,
M.A. Berkhemer

Benoemd door de KLM

M.J. Besseling RA, mw. drs. K. Pronk RC

Benoemd door de pensioengerechtigden

drs. ing. J. Schaatsbergen (voorzitter), P.A. van Gent, F.H. Reder, W.J.T. Stijnman

Visitatiecommissie

drs. D. del Canho, drs. P.D. Eenshuistra, mr. H. Nijssse (voorzitter)

Accountant

KPMG Accountants N.V.

Actuaris

MERCER (Nederland) B.V.

Uitvoeringsorganisatie

Blue Sky Group Holding B.V., Amstelveen (BSG Asset Management B.V.,
BSG Fund Management B.V., BSG Pension Management B.V.)

ORGANISATIE

Bestuur

Op grond van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen (Wvbp) heeft een pensioenfonds de mogelijkheid te kiezen tussen verschillende bestuursmodellen. De huidige vorm, in de wet het 'paritaire model' genoemd, is daar één van. Alternatieven zijn dat het bestuur gevormd wordt door onafhankelijke (externe) bestuurders of een zogenoemd 'gemengd model', waarin onafhankelijke bestuursleden en vertegenwoordigers van de belanghebbenden zitting hebben. Het bestuur heeft gekozen voor handhaving van het paritaire model na een zorgvuldige afweging van belangen en het horen van de adviezen van de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan. Deze keuze is gebaseerd op de grote waarde die het bestuur hecht aan bestuurlijke betrokkenheid van de risicodragers. Dat laat onverlet dat het bestuur over voldoende kwaliteit, in termen van kennis en kunde, moet beschikken om het fonds adequaat te besturen. Voorwaarde voor het handhaven van het bestuursmodel is dan ook dat de kandidaatstellende partijen in staat zijn in geschikte bestuurders te voorzien. Het bestuur heeft geoordeeld dat dit momenteel het geval is. Daarbij overwoog het bestuur dat de keuze voor dit model niet voor altijd vastligt. De toenemende bestuursdruk en de eisen die de toezichthouders stellen aan de professionele bemensing van het bestuur kunnen op termijn een andere wijze van organisatie betekenen.

Per 30 juni 2014 trad de heer P.A. van Gent terug als lid van het bestuur. Hij is opgevolgd door de heer H.W. de Roos. De heer Van Gent was vele jaren betrokken bij het bestuur van het fonds. Hij zet zich vanaf 1 juli 2014 als lid van het verantwoordingsorgaan in voor het pensioenfonds en de belanghebbenden. Het bestuur dankt de heer Van Gent voor zijn grote betrokkenheid en bijdragen aan het functioneren van het fonds.

Het bestuur heeft een vaste beleidscyclus en een jaarkalender voor alle activiteiten van het pensioenfonds.

In 2014 kwam het bestuur acht keer bijeen in vergadering. Daarnaast vonden enkele telefonische vergaderingen plaats.

Het beleid en de besluiten van het bestuur worden voorbereid in de verschillende commissies en werkgroepen van het pensioenfonds. Voor verschillende onderwerpen vervullen de vicevoorzitters een voorbereidende, coördinerende of uitvoerende rol. Hieronder vindt u een overzicht van de werkzaamheden van commissies, vicevoorzitters, voorzitter en werkgroepen.

- **ALM-commissie**

De ALM-commissie onderzoekt de ontwikkeling van het vermogen en de verplichtingen op lange termijn. Daarnaast bereidt de commissie het beleid met betrekking tot balansbeheer en risicobeheer (asset liability management) voor. In 2014 besteedde de ALM-commissie vooral aandacht aan de evaluatie van het herstelplan,

de uitvoering van een continuïteitsanalyse en het doorrekenen van ALM-scenario's voor de invoering van het nieuwe FTK.

- **Audit committee**

Het audit committee (AC) beoordeelt namens het bestuur de opzet en werking van de interne beheersing, inclusief de beheersing van de uitbestede activiteiten. Het pensioenfonds en het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel verzorgen de bemensing van het committee.

- **Beleggingsadviescommissie**

De beleggingsadviescommissie bestaat uit vijf externe deskundigen op de verschillende terreinen van vermogensbeheer en adviseert het bestuur over het te voeren beleggingsbeleid. De commissie adviseert ook de besturen van het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel en het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM. Vertegenwoordigers van de drie besturen nemen deel aan vergaderingen van de commissie.

- **Commissie pensioenzaken**

De commissie pensioenzaken bereidt de besluitvorming over wijzigingen van het pensioenreglement voor. Daarnaast behandelt de commissie namens het bestuur bijzondere (individuele) gevallen, waarin het reglement niet eenduidig kan worden toegepast. Verder fungeert de commissie in voorkomende gevallen als bezwaarschriften- of geschillencommissie.

- **Communicatiecommissie**

De communicatiecommissie ontwikkelt het communicatiebeleid van het fonds en begeleidt de uitvoering van dit beleid.

- **Vicevoorzitters**

De vicevoorzitters van het pensioenfonds coördineren de bestuurswerkzaamheden. Ook treden ze als vertegenwoordigers van het fonds op richting de uitvoeringsorganisatie, accountant, actuaris, toezichthouders, KLM en overige partijen. Ze zijn gemandateerd om het pensioenfonds te vertegenwoordigen in de aandeelhoudersvergadering van de uitvoeringsorganisatie.

- **Voorzitter**

De onafhankelijke voorzitter geeft leiding aan de vergaderingen van het bestuur en aan vergaderingen van het bestuur met andere organen van het fonds of derde partijen. Hij bewaakt verder de zorgvuldigheid van de besluitvorming en fungeert als aanspreekpunt voor het verantwoordingsorgaan en de visitatiecommissie. De voorzitter heeft geen stemrecht.

- **Werkgroep dienstverleningsovereenkomst**

Dit betreft een gezamenlijke werkgroep van het pensioenfonds met het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM en de uitvoeringsorganisatie. Hierin vindt jaarlijks overleg plaats over de overeengekomen werkzaamheden, het serviceniveau en realisatie daarvan en de vergoeding voor de uitvoeringswerkzaamheden.

- **Werkgroep risicomanagement**

Deze werkgroep is belast met het ontwikkelen en implementeren van het integrale risicomanagement van het pensioenfonds. In de ontwikkelingsfase houdt de werkgroep zich ook bezig met het voorbereiden en/of uitvoeren van risicomanagementactiviteiten voor het bestuur.

Deelnemersraad

Na de invoering van de Wvbp heeft de deelnemersraad geen basis meer in de wetgeving en is daarom per 1 juli 2014 opgeheven. Enkele adviestaken van de deelnemersraad zijn onder de nieuwe wet overgegaan naar het nieuwe verantwoordingsorgaan.

De deelnemersraad van het fonds bestond ruim 20 jaar en leverde in die periode vele bijdragen aan het beleid van het pensioenfonds. In 2014 gaf de raad nog zes belangrijke adviezen over de implementatie van de Wvbp, investeren in hypotheek, het beleggingsplan, wijziging van de pensioenregeling, het jaarverslag en de afwikkeling van Overgangsregeling 3.

Het bestuur dankt de leden van de deelnemersraad voor hun grote inzet.

Verantwoordingsorgaan

De Wvbp betekende ook een wijziging van de taken en samenstelling van het verantwoordingsorgaan. Primaire taak blijft het beoordelen van het beleid van het bestuur. Aan deze taak zijn echter enkele adviesrechten toegevoegd, zoals het adviseren over de wijzigingen van de uitvoeringsovereenkomst en de samenstelling van de premie. Verder is de samenstelling van het orgaan veranderd. Deelnemers en pensioengerechtigden zijn vertegenwoordigd op basis van onderlinge getalsverhoudingen en deelname van de werkgever is optioneel. KLM heeft ervoor gekozen gebruik te maken van deze optie en is met twee leden vertegenwoordigd. Vanwege deze wijzigingen heeft het pensioenfonds het oude verantwoordingsorgaan opgeheven en een nieuw verantwoordingsorgaan ingesteld.

Het bestuur dankt de leden van het 'oude' verantwoordingsorgaan voor hun jarenlange inzet.

Het nieuwe verantwoordingsorgaan adviseerde in 2014 over drie onderwerpen:

- de wijziging van de uitvoeringsovereenkomst in verband met de afwikkeling van Overgangsregeling 3;
- de vastlegging van het beheerst beloningsbeleid;
- het beleidskader communicatie 2015-2018.

Intern toezicht: visitatiecommissie

De Wvbp geeft ondernemingspensioenfondsden de mogelijkheid om voor het interne toezicht te kiezen tussen een raad van toezicht of een jaarlijkse visitatie. Mede gezien de goede ervaringen met visitatie koos het bestuur voor continuering van de visitatiecommissie. Nieuw voor het pensioenfonds is dat de visitatie jaarlijks plaatsvindt. In het verslagjaar is de heer P. Eenshuistra benoemd tot lid van de visitatiecommissie, als opvolger van de in 2013 teruggetreden heer W. van Ettinger. Het visitatieonderzoek over het verslagjaar 2014 vond in de eerste twee maanden van 2015 plaats. Elders in dit verslag staan de conclusies van de visitatiecommissie.

Uitvoering en uitbesteding

De uitbesteding van het pensioenfonds aan Blue Sky Group is in ontwikkeling. Vanwege de implementatie van de Alternative Investment Fund Managers Directive (AIFMD) is

de besloten vennootschap Blue Sky Group gesplitst in een holding en drie werkmaatschappijen. Splitsing was nodig omdat onder de nieuwe wetgeving vermogensbeheer en het beheren van fondsen voor gemene rekening (de beleggingspools waarin het fonds participeert) niet meer binnen dezelfde juridische entiteit mogen plaatsvinden. Daarbij gelden voor beide activiteiten verschillende vormen van toezicht. Na het verkrijgen van de AIFMD-vergunning eind december 2014 is de nieuwe juridische structuur per 1 januari 2015 doorgevoerd. Als gevolg hiervan zal het pensioenfonds dienstverleningsovereenkomsten met de nieuwe rechtspersonen sluiten. Deze overgang wordt tevens gebruikt om de bestaande overeenkomsten te toetsen op actualiteit en waar nodig aan te passen. Onder de nieuwe structuur is het pensioenfonds aandeelhouder in de holdingvennootschap. Via de statuten en aandeelhoudersovereenkomst is echter geregeld dat de zeggenschap van het fonds over de gehele holding ongewijzigd is.

Extern toezicht

Het bestuur acht goed toezicht in het belang van de sector. Scherp toezicht daagt het pensioenfonds uit tot beter functioneren. Wel acht het bestuur een goede maatvoering van belang. Ervaring van het bestuur is dat de toezichtactiviteiten -en daarmee de kosten van toezicht- de afgelopen jaren toenemen terwijl de risico's en/of de waarde van de toezichtonderzoeken voor de belanghebbenden niet altijd meetbaar zijn. In 2014 hebben verschillende toezichtactiviteiten bij het pensioenfonds plaatsgevonden. Het dreigende tekort in de financiering van overgangsmaatregel 3 gaf het bestuur aanleiding om op verschillende momenten in 2014 overleg te hebben met DNB over mogelijke afwikkelscenario's. Het bestuur heeft de constructieve benadering van dit dossier gewaardeerd. In augustus kon het bestuur de uiteindelijke oplossing aan DNB rapporteren.

Naar aanleiding van het self assessment uitbesteding vermogensbeheer vond in januari 2014 een gesprek plaats met DNB over de wijze waarop het fonds de uitbesteding heeft georganiseerd. Aandachtspunt daarin was met name het zicht van het bestuur op de uitbesteding vanuit de beleggingspools aan externe vermogensbeheerders. Dit vormde voor het bestuur aanleiding zich op dit aspect te oriënteren en het voornemen nadere afspraken te maken bij de vernieuwing van de fiduciaire overeenkomst.

Medio 2014 zette DNB een self assessment uit bij het bestuur over belangenverstrengeling. Dit self assessment leidde tot enige opmerkingen waarover het bestuur in 2015 in overleg treedt met DNB. Andere onderzoeken betroffen de evenwichtigheid van vaststelling van de premie voor 2015 en de naleving van sancties in verband met de situatie in de Oekraïne. In januari 2015 kondigde DNB een onderzoek aan naar de beheersing van het beleggingsbeleid.

Op 26 november 2014 vond een periodiek overleg plaats van DNB met het bestuur. In het overleg, dat door een andere benadering van het toezicht enkele jaren had niet plaatsgevonden, zijn verschillende lopende dossiers besproken. Belangrijke gesprekspunten waren de voorbereiding op het nFTK en de implementatie van het fiscale kader. Waar een belangrijk deel van het toezicht plaatsvindt via digitale rapportages en self

assessments, ervaart het bestuur dergelijke persoonlijke gesprekken als zeer waardevol.

Externe relaties

Het pensioenfonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie. Deze koepelorganisatie behartigt de gezamenlijke belangen van pensioenfonds bij de Nederlandse en Europese overheden en toezichthouders. Verschillende functionarissen van de uitvoeringsorganisatie nemen namens het fonds deel aan commissies van de Pensioenfederatie.

BESTUURLIJKE THEMA'S

Geschikt bestuur

Het pensioenfonds beheert een vermogen van 7,3 miljard euro en heeft 6,4 miljard euro aan financiële verplichtingen. Het fonds is daarom te kwalificeren als een financiële instelling. Dit brengt met zich mee dat het pensioenfonds op een professionele en bij de omvang van het vermogen en verplichtingen passende wijze moet worden bestuurd. De wetgever hanteert hiervoor het begrip 'geschiktheid', dat inhoudelijke materiekennis, competenties, vaardigheden en professioneel handelen omvat.

Het bestuur heeft met een profielschets invulling gegeven aan het geschiktheid vereiste. Deze profielschets wordt gehanteerd bij het vervullen van vacatures. Kandidaatstellende partijen worden verzocht de profielschets te betrekken bij de selectie van kandidaten. Het bestuur beoordeelt voorgedragen kandidaten met de profielschets. Verder hanteert het bestuur ook een deskundigheidsplan ter bevordering en borging van de geschiktheid. Op grond van dit plan volgen bestuursleden basis- en vervolgoopleidingen. Bestuursleden namen in 2014 deel aan verschillende leergangen op pensioengebied, externe seminars en informatiebijeenkomsten van de uitvoeringsorganisatie.

Uit de Wet versterking bestuur pensioenfonds vloeit voort dat een bestuurslid op het moment van benoeming voldoende geschikt moet zijn. Dit is onderdeel van de wettelijke toetsing door DNB voordat een benoeming kan plaatsvinden. Vooruitlopend op de nieuwe vereisten startte het bestuur in 2013 met een toehoordersprogramma. Op grond hiervan kunnen potentiële bestuursleden gedurende maximaal een jaar deelnemen aan bestuurswerkzaamheden en zo kennis en ervaring opdoen. Daarnaast doorlopen potentiële bestuursleden een intensief en op het individu toegesneden opleidingstraject. Van eind 2013 tot zijn benoeming in het bestuur heeft de heer H.W. de Roos als toehoorder aan de bestuursactiviteiten deelgenomen.

De eerder genoemde profielschets vormt ook de basis van de periodieke evaluatie van zowel het bestuur als geheel als van individuele bestuursleden. Deze evaluatie vindt tenminste tweemaal per zittingstermijn plaats. In november 2014 stond het bestuur stil bij het functioneren van het bestuur als geheel, met name bij de strategische

kalender, de agendabepaling en de werkwijze in de dagelijkse praktijk. Daarnaast werd, zoals in voorgaande jaren, iedere bestuursvergadering afgesloten met een korte evaluatie door twee bestuursleden van het verloop van de vergadering en de besluitvorming.

Interne beheersing

Het audit committee (AC) beoordeelt de interne beheersing van het fonds, inclusief de beheersing van de uitbestede activiteiten. Daarvoor komt het AC vijf keer per jaar bijeen. Terugkerende onderwerpen zijn de ISAE 3402-rapportage, het jaarwerk (accountantsrapport en actuariel rapport), de compliancetoets, de integriteitsrapportage en de rapportage van klachten en meldingen vanuit de uitvoering. Indien aan de orde bespreekt het AC ook eventuele uitvoeringsfouten en naar aanleiding daarvan genomen maatregelen. Om het inzicht in de werkprocessen bij de uitvoeringsorganisatie te verdiepen, bezoekt het AC periodiek bedrijfsonderdelen en voert het gesprekken met functionarissen. In 2014 vonden bedrijfsbezoeken plaats bij de beleggingsafdeling, control en verslaggeving.

De belangrijkste conclusies van het AC over 2014 zijn:

- **ISAE 3402-rapportage en In control statement**

Het AC besprak in maart 2015 de ISAE 3402-rapportage van Blue Sky Group over 2014. Deze rapportage geeft inzicht in de opzet en werking van de beheersingsprocessen van de uitvoeringsorganisatie. De directie van de uitvoeringsorganisatie heeft met het in control statement (ICS) een verklaring over de effectiviteit van de beheersmaatregelen afgegeven. Door de ISAE 3402-rapportage en het ICS heeft het bestuur helderheid over de mate van zekerheid van de nakoming van de afspraken met het pensioenfonds en de uitkomst van uitvoeringsprocessen. De rapportage over 2014 gaf het AC geen aanleiding tot bevindingen of aanbevelingen.

- **Jaarwerk**

In november 2014 behandelde het AC het controleplan van de accountant. Voorafgaand aan de bestuursvergadering waarin het jaarverslag over 2014 wordt vastgesteld, besprak het AC de voorlopige conclusies van de accountant en actuaris. Dit gaf geen aanleiding tot opmerkingen.

- **Compliance**

Het AC heeft de compliancetoetsen van de statuten, de pensioenreglementen, de uitvoeringsovereenkomst en de dienstverleningsovereenkomst beoordeeld. Vastgesteld is dat deze documenten in overeenstemming zijn met wet- en regelgeving.

- **Klachtafhandeling**

Periodiek besprak het AC de afhandeling van klachten en uitvoeringsknelpunten door de uitvoeringsorganisatie. In 2014 leidde dat niet tot aanbevelingen.

Kostenbeheersing

De kosten van het pensioenfonds bestaan uit de kosten van de uitvoeringsorganisatie voor de uitvoering van de pensioenregeling, de communicatie, de bestuursondersteuning en het vermogensbeheer, alsmede de kosten van externe vermogens-

beheerders. Een deel van de kosten houdt verband met het in stand houden van het pensioenfonds en is niet beïnvloedbaar. Voorbeelden hiervan zijn de kosten van het externe toezicht (jaarlijkse heffingen, onderzoeken), de kosten van het interne toezicht en de kosten van de certificerende actuaris en accountant. Trend is dat de kosten die verband houden met toezicht, controle en naleving van regelgeving en implementatie van nieuwe wetgeving een steeds groter deel van de uitvoeringskosten vormen. Het bestuur is voornemens om deze kosten in 2015 in kaart te brengen.

Kostenbeheersing is een belangrijk aandachtspunt voor het bestuur. Om zijn kosten te kunnen vergelijken, neemt het pensioenfonds periodiek deel aan een benchmark-onderzoek (voor vermogensbeheer jaarlijks, voor pensioenuitvoering een maal per twee jaar). In dit onderzoek worden kosten ook afgezet tegen de resultaten en het serviceniveau. Bij de beoordeling van kosten is ook de schaalgrootte van het fonds van belang.

Het bestuur streeft naar een goede verhouding tussen kosten en resultaten, waarbij voor de uitvoeringskosten een bedrag van 200 euro per deelnemer als een nog aanvaardbaar maximum wordt gehanteerd, gegeven de kwaliteit van de pensioenregeling en dienstverlening.

Om de kosten te beheersen werkt het bestuur met een jaarlijkse begroting van de uitvoeringskosten. Het jaarlijkse overleg met de uitvoeringsorganisatie over werkzaamheden en serviceniveau, maakt het mogelijk tijdig keuzen te maken. Ook gedurende het jaar kan bijstelling plaatsvinden; bij besluitvorming vindt afweging plaats tussen het beoogde doel van een besluit en de kosten van de uitvoering. Per kwartaal wordt het bestuur geïnformeerd over de werkelijke kosten ten opzichte van de begroting en de kostenprognose voor het lopende jaar. Vergaande automatisering van processen en toenemende digitalisering van de dienstverlening leidt tot grotere efficiëntie en lagere kosten voor de pensioenuitvoering. Daar staat tegenover dat de vele wettelijke wijzigingen in de afgelopen jaren juist voor een opwaartse druk hebben gezorgd (pensioenleeftijd, verlaging opbouwpercentage, nieuw FTK). De vermogensbeheerkosten worden in belangrijke mate bepaald door de omvang van het vermogen en door transacties die gedaan moeten worden om uitvoering te geven aan het beleggingsbeleid. Voor het bestuur zijn deze zeer beperkt beïnvloedbaar. In 2014 heeft de uitvoeringsorganisatie met verschillende partijen heronderhandeld en lagere fees afgesproken. Dergelijke verlagingen komen ten goede van het rendement van de beleggingspools en zijn niet direct zichtbaar in de gepresenteerde kosten het vermogensbeheer. Tegenover dergelijke verbeteringen staan ook lastenverzwaringen. Met ingang van 22 juli 2014 vallen beleggingsfondsen, zoals de beleggingspools waarin het fonds participeert, onder de nieuwe toezichtswetgeving, de zogenoemde AIFMD-wetgeving. Dit heeft een kostenverhogend effect op deze beleggingspools.

WERKING GEDRAGSREGELINGEN

Code pensioenfondsen

In 2013 stelden de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid de Code Pensioenfondsen op. Deze Code geeft nadere invulling aan de nieuwe wetgeving en heeft als doel de governance van pensioenfondsen naar een hoger niveau te brengen. In de Code staan 83 normen, die zijn gerangschikt naar verschillende thema's. Het gaat om: taken en werkwijze van organen, verantwoording afleggen, risicomanagement, uitbesteding, beloningen, geschiktheid, benoeming en ontslag, diversiteit, integriteit en compliance. Deze normen hebben als doel de discussie tussen fondsorganen over het beleid en de belangenafweging te bevorderen. Ze moeten zo bijdragen aan de totstandkoming van een stelsel van adequate checks and balances ('good governance').

Bij besluit van 18 december 2013 is de Code Pensioenfondsen aangewezen als de principes voor goed pensioenfondsbestuur zoals bedoeld in artikel 33, tweede lid van de Pensioenwet. Hieruit volgt dat pensioenfondsen de Code moeten uitvoeren. Dat betekent niet dat alle normen strikt moeten worden nageleefd. Ze bieden een handvat voor de dialoog met belanghebbenden (VO) en toezichthouders, waardoor ze bijdragen aan een beter afgewogen beleid. De Code gaat uit van het zogenoemde 'pas toe of leg uit'-beginsel. Dat wil zeggen dat van normen kan worden afgeweken onder voorwaarde dat deze afwijking wordt gemotiveerd en toegelicht aan belanghebbenden.

De Code Pensioenfondsen en het pensioenfonds

Het bestuur beoordeelde in september 2014 in hoeverre het fonds voldeed aan de gestelde normen. Als niet of niet volledig aan een norm werd voldaan, bepaalde het bestuur of sprake was van een bewuste keuze om het betreffende onderwerp niet of anders te regelen of dat er andere oorzaken waren. Voor normen waarop dit laatste van toepassing was, stelde het bestuur een actielijst en planning op. Bij de beoordeling heeft het bestuur meegewogen dat verschillende normen een algemeen karakter hebben gericht op gewenst gedrag, dat in de praktijk moet blijken en niet door middel van een eenmalige beoordeling of een document kan worden vastgesteld. Het bestuur neemt deze algemene normen mee in de periodieke bestuursevaluatie.

Aan de volgende normen werd ultimo 2014 (nog) niet voldaan:

- **Vastleggen missie, visie en strategie (norm 3)**

Het pensioenfonds heeft een doelstelling bepaald, die de leidraad vormt voor het strategische beleid van het bestuur. De visie van het bestuur op het functioneren en de toekomst van het pensioenfonds en de daaruit voortvloeiende strategie was in 2014 een discussiepunt. Het heeft echter nog niet geleid tot een eenduidige vastlegging. De implementatie van het nieuwe FTK, het arbeidsvoorwaardelijke overleg over toekomstbestendig pensioen en de pensioendialoog zijn hier mede de oorzaak van. Het bestuur wil in 2015 tot een vastgelegde missie, visie en strategie

komen. Als gevolg van het ontbreken hiervan voldoet het pensioenfonds slechts gedeeltelijk aan norm 18 (missie, visie en strategie opnemen in het jaarverslag).

- **Opstellen noodprocedure (norm 4)**

Het bestuur beschikte in 2014 nog niet over een procedure voor slagvaardige en snelle besluitvorming in noodsituaties. Wel was er een operationeel crisisdraaiboek en een calamiteitenplan voor aanpassing van het beleggingsbeleid. Het bestuur heeft in zijn vergadering van 27 maart 2015 een algemene noodprocedure vastgesteld.

- **Verantwoord beleggen (norm 27 tot en met 29)**

Het beleid voor verantwoord beleggen staat in het beleggingsplan en het jaarverslag. Deze vastlegging was summier, waardoor slechts gedeeltelijk aan de betreffende normen werd voldaan. Het bestuur heeft in 2014 het beleid aangescherpt. Bovendien geldt vanaf 1 juli 2014 de wettelijke verplichting om in het jaarverslag te rapporteren op welke wijze het beleggingsbeleid rekening houdt met mensenrechten, milieu en sociale verhoudingen. In dit jaarverslag is een begin gemaakt met betere vastlegging en rapportage.

- **Periodieke evaluatie van de accountant en actuaris (norm 39)**

Aan deze norm voldoet het pensioenfonds gedeeltelijk. In de praktijk vindt periodiek evaluatie van de accountant en certificerend actuaris plaats. Hiervoor is echter geen vaste procedure opgesteld. Ook is niet voorzien in het informeren van het verantwoordingsorgaan en de visitatiecommissie over de uitkomsten van de evaluatie. Het bestuur zal in 2015 een aanstelling- en evaluatieprocedure voor de accountant en certificerend actuaris opstellen.

- **Melding onregelmatigheden (norm 42 tot en met 44)**

Het pensioenfonds beschikte in 2014 niet over regelingen en procedures voor de melding en behandeling van onregelmatigheden. In de bestuursvergadering van 27 maart 2015 heeft het bestuur een incidentenregeling en een klokkenluidersregeling vastgesteld.

- **Benoeming visitatiecommissie (norm 45)**

Volgens de statuten van het fonds benoemt het bestuur de leden van de visitatiecommissie na het horen van het verantwoordingsorgaan. Dit is in lijn met de wet, maar wijkt af van de Code die in norm 45 bepaalt dat het verantwoordingsorgaan een bindend advies geeft over benoeming of ontslag. Deze afwijking heeft een praktische achtergrond, omdat het pensioenfonds met het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel en het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM een gezamenlijke visitatiecommissie heeft ingesteld. Dit gebeurde onder andere vanwege efficiëntie. Bindende voordrachten van drie verschillende verantwoordingsorganen passen niet goed in deze opzet. Het bestuur betreft het verantwoordingsorgaan echter in een vroegtijdig stadium bij de benoemingsprocedure en stelt het zo in staat de door de Code aangegeven inbreng te geven.

- **Zittingsduur (norm 60)**

Op grond van de Code wordt een bestuurslid ten hoogste tweemaal herbenoemd. Het bestuur volgt deze norm in de statuten, maar heeft daarbij de mogelijkheid opgenomen om in bijzondere gevallen van de hoofdregel af te wijken. Met het oog op de continuïteit van het pensioenfonds vindt het bestuur strikte handhaving van

de maximumtermijn ongewenst. Indien dat in het belang van het pensioenfonds is, moet de mogelijkheid bestaan een geschikte bestuurder langer te binden.

- **Diversiteit (norm 66)**

Het bestuur heeft nog geen diversiteitsbeleid en een stappenplan vastgesteld voor de gewenste samenstelling naar leeftijd en geslacht van de organen van het fonds. Hierdoor voldoet het pensioenfonds niet aan norm 66. Vanwege de vele wijzigingen die in 2014 plaatsvonden, kon het bestuur geen prioriteit geven aan het opstellen van een diversiteitsbeleid. Hierbij is meegewogen dat het pensioenfonds wel voldoet aan norm 67 (ten minste één vrouw). Het bestuur zal dit onderwerp in 2015 agenderen, na de implementatie van het nieuwe FTK.

Beheerst beloningsbeleid

Op grond van de wet moet het fonds een beloningsbeleid hebben dat erop is gericht dat beloningen niet aanmoedigen tot het nemen van meer risico's dan voor het fonds aanvaardbaar zijn.

Het pensioenfonds heeft geen personeelsleden in dienst. Wel worden de voorzitter en de leden van de beleggingsadviescommissie en de visitatiecommissie betaald. Dit is gebaseerd op hun tijdsbesteding en marktconforme uurtarieven. Daarnaast kent het pensioenfonds sinds 2008 een regeling op grond waarvan bestuursleden aanspraak kunnen maken op een financiële vergoeding voor het bestuurswerk. Voor de hoogte hiervan gaat het pensioenfonds uit van de gemiddelde tijdsbesteding en de bedragen die de Sociaaleconomische Raad hanteert als vacatievergoeding. Afhankelijk van de functie en tijdsbeslag ligt de vergoeding tussen 6.000 en 10.000 euro per jaar. Voor het grootste deel komen deze bezoldigingen ten goede van de organisaties die de actieve bestuursleden vertegenwoordigen. Het pensioenfonds kent geen prestatie gerelateerde beloningen of vergoedingen bij ontslag voor bestuursleden of externe deskundigen. Op de uitvoeringsorganisatie is de Regeling beheerst beloningsbeleid Wft 2014 van toepassing. Het beleid van de uitvoeringorganisatie voorziet in variabele, met (individuele) prestaties verbonden beloning. DNB heeft vastgesteld dat het beloningsbeleid van BSG in overeenstemming is met de hiervoor genoemde regeling.

Het bestuur heeft zijn beleid voor de uitvoering van de wettelijke bepalingen over beheerst beloningsbeleid vastgelegd in een document. Deze informatie is beschikbaar op de website van het fonds.

Gedragscode

Voor de leden van het bestuur geldt een gedragscode. Deze code heeft tot doel het voorkomen van (de schijn van) belangenverstrengeling en het voorkomen van ongeoorloofde handelingen, zoals koersmanipulatie. Door de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie hebben bestuursleden geen (directe) betrokkenheid bij het aangaan van zakelijke relaties of (voorgenomen) beleggingstransacties. Ook beschikken zij hierdoor niet over vertrouwelijke marktinformatie.

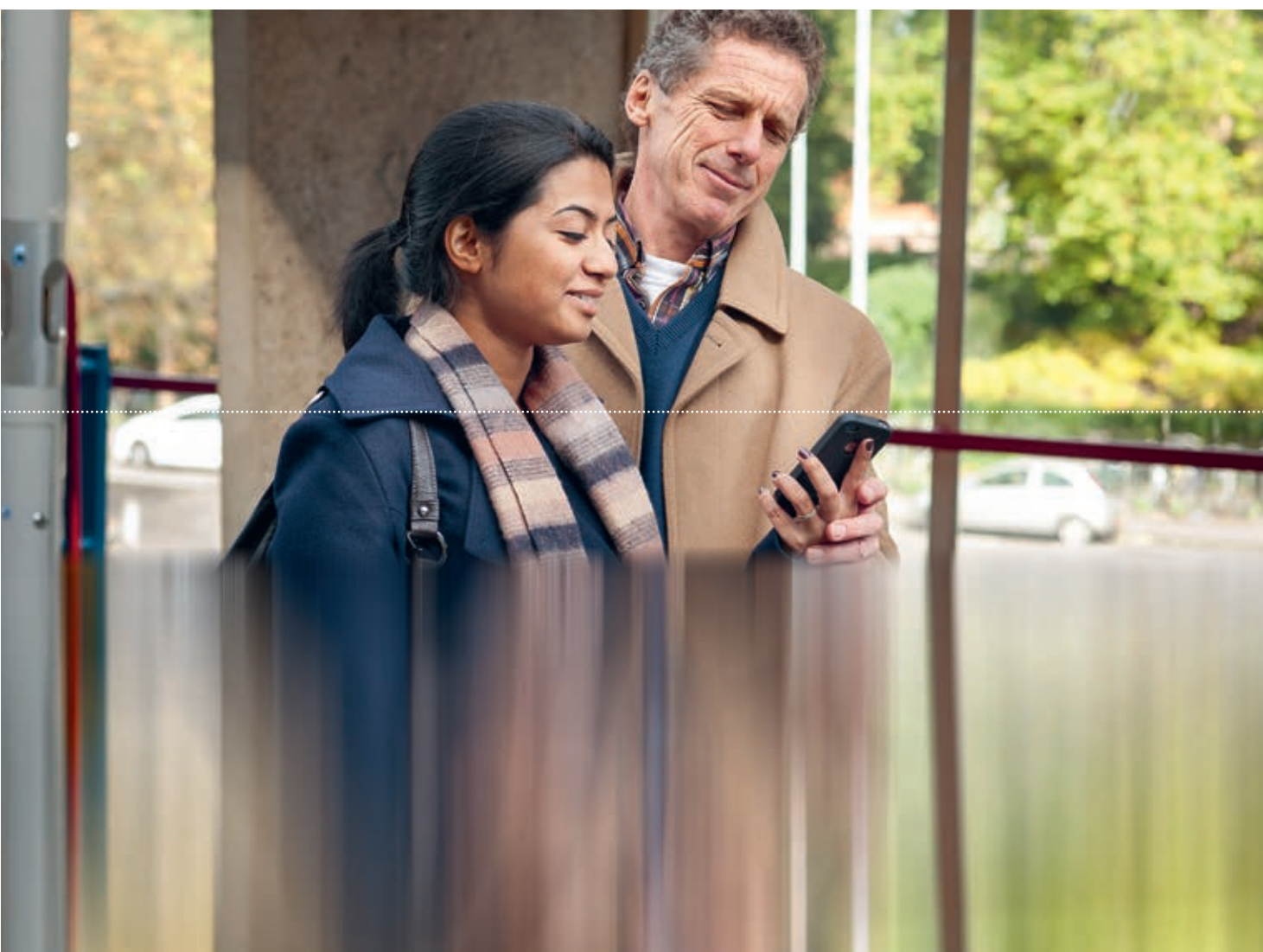
In 2014 waren er geen situaties die aanleiding gaven tot een melding aan de compliance officer. Bestuursleden hebben de jaarlijkse verklaring over de naleving

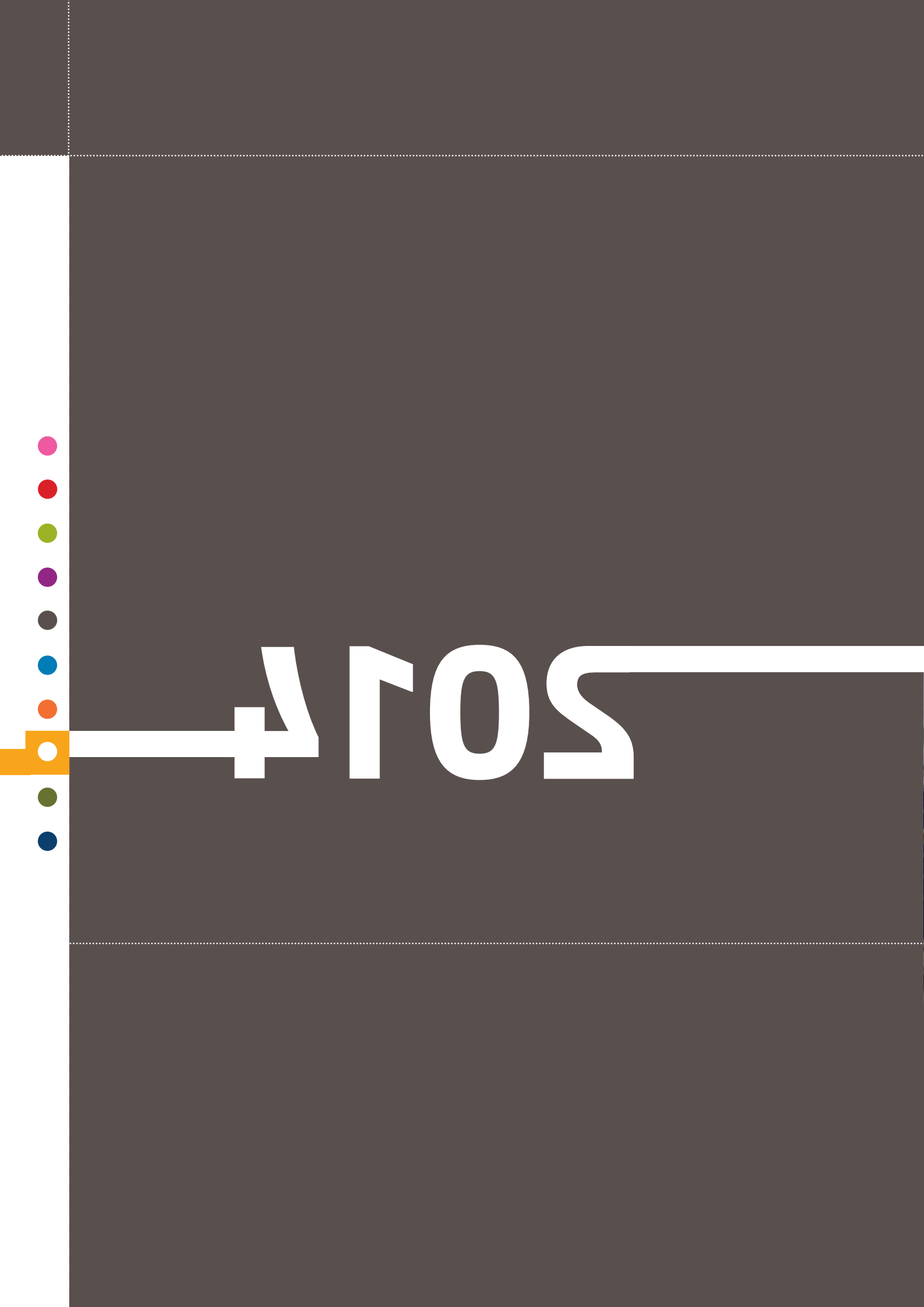
van de gedragscode ondertekend en hun eventuele nevenactiviteiten gemeld. Deze staan in een bijlage bij dit verslag.

Mede vanuit de vergunningen op grond van de Wet op het financieel toezicht (Wft) geldt voor de medewerkers van de uitvoeringsorganisatie een eigen gedragscode. Deze voldoet aan de door de AFM gestelde eisen. De code omvat ook een insiderregeling voor het voorkomen van (de schijn van) handel met voorwetenschap. Naast de algemene gedragscode heeft de uitvoeringsorganisatie een code voor internetgebruik en e-mail, een klokkenluidersregeling en een incidentenregeling. De conclusies van de compliance officer van de uitvoeringsorganisatie worden geïntegreerd in de rapportage van de compliance officer van het bestuur.

Overige regelingen

Begin 2015 stelde het bestuur een incidentenregeling en een klokkenluidersregeling vast. Vanaf 2015 zal ook over deze regelingen worden gerapporteerd.

5105

‘Het zal velen van u niet ontgaan zijn dat het besturen van een pensioenfonds er in de afgelopen jaren niet gemakkelijker op is geworden. Dat komt ook doordat de eisen aan de bestuurlijke structuur flink zijn toegenomen. De samenstelling van besturen is veranderd door de toetreding van vertegenwoordigers van gepensioneerden. Er zijn nieuwe bestuurlijke organen gekomen, zoals de visitatiecommissie en het verantwoordingsorgaan. En dan zijn er nog de steeds toenemende eisen vanuit het toezicht.’
(uit het blog op klmgrondfonds.nl, november 2014)

VERANTWOORDING BELEID EN UITVOERING

PENSIOENREGELING EN UITVOERING

Reglementswijzigingen per 1 januari 2014

Het bestuur heeft per 1 januari 2014 verschillende reglementswijzigingen doorgevoerd. Zo is de pensioenrichtleeftijd voor nieuw op te bouwen aanspraken verhoogd naar 67 jaar. Daarnaast is het pensioenfonds overgegaan van maand- naar dagberekening van de voor het pensioen relevante periodes. Ook zijn gegevens vanuit de Gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens per 1 januari 2014 leidend voor de pensioenadministratie wat betreft gehuwde en geregistreerd samenwonende, actieve deelnemers.

Wijzigingen reglement vanaf 1 januari 2015

Het bestuur heeft per 1 januari 2015 het pensioenreglement aangepast aan het nieuwe fiscale kader (Witteveenwetgeving). Het betreft de verlaging van het opbouwpercentage van 2,15% naar 1,895% en begrenzing van het pensioengevend inkomen voor pensioenopbouw op maximaal 100.000 euro (voor 2015).

Ook is per 1 januari 2015 een uitvoeringsbesluit vastgesteld dat een voorlopige risicodekking regelt voor het nabestaandenpensioen uit een pensioengevend inkomen boven 100.000 euro. Verder is met een reglementsaanpassing en een uitvoeringsbesluit de controle vereenvoudigd op de rechtmatigheid van wezenpensioen bij een studie na de leeftijd van 18 jaar.

Deelnemersbijdrage compensatieregeling

Het arbeidsvoorwaardelijk overleg is voor 2015 een deelnemersbijdrage-compensatieregeling (DBC) overeengekomen. Het bruto pensioengevend salaris wordt verhoogd (tot maximaal de aftoppingsgrens van 100.000 euro) met 10,5% van de netto pensioengrondslag. Hierbij vindt gelijktijdige verhoging van de deelnemersbijdrage met hetzelfde bedrag plaats. Op deze wijze wordt de lagere pensioenopbouw tot aan het niveau van de aftoppingsgrens (gedeeltelijk) gecompenseerd.

Factoren

Het bestuur heeft nieuwe factoren voor afkoop vastgesteld, die geldig zijn vanaf 1 januari 2015.

Geschillen en klachten

In de geschillen- en klachtenregeling van het pensioenfonds staan regels voor het indienen van geschillen of klachten door belanghebbenden en de behandeling hiervan door het pensioenfonds. Een geschil of klacht wordt in eerste instantie behandeld door de uitvoeringsorganisatie, waarna beroep bij het bestuur openstaat. Als een belanghebbende het niet eens is met het oordeel van het bestuur over de toepassing van de statuten of het pensioenreglement, dan kan betrokkene zich wenden tot de Ombudsman Pensioenen. Ook is een gang naar de rechter mogelijk.

In 2014 zijn twaalf klachten ingediend (elf in 2013). Hiervan zijn er 3 gegrond verklaard en zijn er 6 ongegrond bevonden. Drie klachten waren 31 december 2014 nog in behan-

deling. Twee klachten hadden betrekking op de afwikkeling van Overgangsmaatregel 3 en drie klachten gingen over de stopzetting van bijzonder nabestaandenpensioen vanwege hertrouwen. De overige klachten waren zeer verschillend van aard. Er is geen sprake van een trend of structurele knelpunten.

COMMUNICATIE

In het meerjarig communicatiebeleid 2012-2014 stond het scheppen van heldere verwachtingen over pensioen centraal. Doel was ervoor te zorgen dat de deelnemer weet wat hij of zij krijgt. Het gaat dan niet alleen om kennis van de regeling en de geplande pensioenuitkomst, maar ook om bewustwording van de afhankelijkheden en risico's van de pensioenopbouw en de gevolgen van loopbaankeuzes. Speerpunten voor 2014 waren de communicatie over de vele aankomende veranderingen, digitalisering en vergroten van de betrokkenheid van belanghebbenden. Daarnaast zou meer aandacht gegeven worden aan de invloed van zogenoemde 'life events'. Ook zou gewerkt worden aan meer interactie tussen de collectieve en individuele communicatie.

Activiteiten

Het afgelopen jaar investeerde het pensioenfonds veel in dicht bij de deelnemer staan en het zichtbaar maken van het pensioenfonds. Inzet was meer persoonlijk contact met de deelnemer en verlaging van de drempel bij deelnemers om met pensioen bezig te zijn. Tijdens de UPO-campagne in het najaar was het pensioenfonds met pensioenstands op meerdere locaties aanwezig. In totaal zijn er ruim 570 gesprekken gevoerd met deelnemers. De UPO-campagne bracht het digitale UPO weer onder de aandacht. Circa 2.100 deelnemers maakten een keuze. 1.421 deelnemers gaven aan het UPO alleen nog digitaal te willen. Verder organiseerde het pensioenfonds zes Pensioen-in-zichtdagen. Hieraan namen 240 aankomende pensioengerechtigden deel.

Een aantal pensioendossiers vroeg om extra aandacht qua communicatie. Vanwege de afwikkeling van Overgangsregeling 3 was gerichte informatievoorziening aan de belanghebbenden nodig. Daarbij ging het zowel om de gevolgen voor de individuele deelnemer als om de evenwichtige belangenafweging bij de gevonden oplossing. Verder hebben het lagere fiscale opbouwpercentage en de fiscale beperking van het pensioengevend salaris veel aandacht gekregen in de communicatie.

De in 2013 geïntroduceerde digitale nieuwsbrief is in 2014 voortgezet met acht nummers. Het aantal abonnees groeide in 2014 van 5.000 naar 6.400. Het magazine Focus verscheen drie keer. Elk kwartaal publiceerde het pensioenfonds een financieel kwartaalbericht op de website. Nieuw is dat op de website ook een blog is geïntroduceerd met afwisselend bijdragen van de vicevoorzitters en de directeur van Blue Sky Group, Toine van der Stee. Voor een grotere betrokkenheid van groepen belanghebbenden legde het pensioenfonds in 2014 de basis om vanaf 2015 ook sociale media als Facebook en Twitter te gebruiken als communicatiekanalen.

Om deelnemers meer zicht te geven op de eigen situatie bracht het pensioenfonds balans aan in de communicatie op pensioenniveau (life events) en fondsniveau (pensioenfonds en pensioenopbouw). Daarbij richtte het fonds zich op de plaats van pensioen in het totale financiële plaatje van de deelnemer. Verder zijn verbeteringen doorgevoerd in het deelnemersportaal MijnKLMPensioen. De pensioenplanner is gebruiksvriendelijker gemaakt en inhoudelijk uitgebreid. Ook kregen de premievrije deelnemers toegang tot de pensioenplanner. Zij kunnen het UPO digitaal bekijken en op een pagina worden de aanspraken/rechten getoond. MijnKLMPensioen is ook al technisch beschikbaar voor gepensioneerden, maar zij krijgen in 2015 toegang tot het portaal. Het bestuur is van plan om MijnKLMPensioen in de komende jaren te ontwikkelen tot een volwaardig deelnemersportaal.

Deelnemersonderzoek

In 2014 vond het tweede deelnemersonderzoek plaats. Dit betrof een zogenoemde 1-meting (de 0-meting vond in 2012 plaats). De middelen van het pensioenfonds werden positiever beoordeeld door de doelgroep. Verder gaven de deelnemers het signaal dat ze behoefte hebben aan meer persoonlijke informatie.

Uit het onderzoek bleek ook dat deelnemers een positief beeld hebben van het fonds (7,6), hoewel dit licht was gedaald ten opzichte van 2012 (7,8). Dit werd mogelijk mede veroorzaakt door de onrust rond het pensioenstelsel.

Het deelnemersonderzoek 2014 laat zien dat de weg die het fonds heeft ingezet, goed is. Het geeft accenten aan waar het fonds in de komende beleidsperiode meer aandacht aan kan geven. Zo zal meer differentiatie worden aangebracht in de communicatie. Hierbij zal het pensioenfonds duidelijker onderscheid maken binnen de totale populatie. Pensioeninformatie zal voor alle benoemde groepen begrijpelijker worden gemaakt door anders met de deelnemer te communiceren. Dit gebeurt korter, meer gelaagd, evenwichtig en meer vanuit de belevingswereld van de deelnemer. Hiermee speelt het fonds in op de nieuwe Wet pensioencommunicatie. Verder gaat het pensioenfonds meer communiceren vanuit de belevingswereld van de deelnemer. Het fonds wil deelnemers stimuleren om zelf aan de slag te gaan en de eigen vaardigheid te vergroten. Verdergaande digitalisering vervult hierin een kerntaak.

Wet pensioencommunicatie

Voor de pensioencommunicatie vanaf 2015 is het in september 2014 ingediende wetsvoorstel Wet pensioencommunicatie van belang. Dit heeft als doel de pensioencommunicatie te verbeteren door deze meer te richten op de wensen van deelnemers en duidelijker te communiceren over onzekerheden. Het voorstel maakt ook meer mogelijk op het gebied van digitale informatieverstrekking. Daarnaast wordt ook het pensioenregister uitgebreid en krijgt het door de sector ontwikkelde concept 'Pensioen 1-2-3' een wettelijke basis. Pensioen 1-2-3 geeft de deelnemer eenvoudig en op meerdere niveaus inzicht in de belangrijkste kenmerken van de eigen pensioenregeling. De staatssecretaris streeft naar inwerkingtreding van de wet in de zomer van 2015.

BELEGGINGSBELEID

Algemeen

Het doel van het beleggingsbeleid is het leveren van een optimale bijdrage aan de realisatie van de pensioenafspraken binnen aanvaardbare risicogrenzen. Het bestuur heeft de beleggingen gespreid over verschillende beleggingscategorieën. Binnen de verschillende beleggingscategorieën vindt een verdeling plaats in regio's en subcategorieën. Bij de uitvoering van het beleid houdt het bestuur onder andere rekening met valutarisico, renterisico en het koersrisico van zakelijke waarden.

Strategisch beleggingsbeleid

Een belangrijk onderdeel van het beleggingsbeleid richt zich op de beheersing van het rentemismatchrisico in de balans van het pensioenfonds. De waarde van de pensioenverplichtingen is gevoelig voor veranderingen in de rente. Wanneer de rente daalt, stijgen de pensioenverplichtingen. Een rentedaling leidt ook tot een hogere waarde van de obligatieportefeuille. Dit compenseert de waardeinstijging van de verplichtingen enigszins, zij het dat de verplichtingen een grotere rentegevoeligheid hebben. Het bestuur heeft in het verslagjaar veel tijd besteed aan dit beleidsterrein.

De bandbreedte waarbinnen het strategische renteafdeckingspercentage van 50% zich mag bewegen is ingeperkt. Tevens zal het bestuur het renteafdeckingsbeleid voortaan jaarlijks evalueren.

De waarde van de aandelen- en vastgoedportefeuille wordt ook beïnvloed door het niveau van de rente, maar op de korte termijn is er geen sprake van een expliciet verband. Het pensioenfonds heeft de ambitie de pensioenen te indexeren voor de opgetreden inflatie. Daarom vormt het inflatierisico een onderdeel van de beoordeling en beheersing van het rentemismatchrisico.

In de volgende tabel is de verdeling over de vermogenscategorieën ultimo 2014 gegeven (PF staat voor pensioenfonds en BM staat voor benchmark).

Beleggingsportefeuille naar categorieën (bedragen in miljoenen euro's)

	2014			2013		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Vastrentende waarden	3.554	48,6	50,2	2.952	46,2	46,5
Aandelen	3.001	41,1	40,3	2.657	41,6	41,6
Onroerend goed	789	10,8	10,3	494	7,7	7,8
Nominale renteswaps	233	3,2	3,2	96	1,5	1,5
Aandelenderivaten (APO)	11	0,2	0,2	23	0,4	0,4
Banktegoeden	24	0,3	–	17	0,3	–
Overig	– 305	– 4,2	– 4,2	145	2,3	2,2
	7.307	100,0	100,0	6.384	100,0	100,0

Wijzigingen strategisch beleggingsbeleid

Het bestuur heeft conform het beleggingsplan het afgelopen jaar enkele wijzigingen in het strategisch beleggingsbeleid doorgevoerd. Vanwege de gunstige verhouding tussen rendement en risico heeft het bestuur besloten om te beleggen in Nederlandse woning-hypotheken. Het toevoegen van beleggingen in hypotheken betekent een verdere spreiding van de beleggingen in vastrentende waarden. Naast leningen aan overheden (staatsobligaties) en leningen aan bedrijven (credits) worden via een tussenpartij nu ook leningen (met onderpand) verstrekt aan consumenten. Door hypotheken in de portefeuille te nemen zet het pensioenfonds meer in op een lange beleggingshorizon.

Rendementsontwikkelingen totale portefeuille

Het pensioenfonds vergelijkt de behaalde rendementen met de benchmarkportefeuille. Dat is een referentieportefeuille die is toegesneden op de specifieke situatie van het fonds. Bij het bepalen van de strategische verdeling van het fondsvermogen over de beleggingscategorieën en binnen die categorieën over regio's en beleggingsstijlen neemt het pensioenfonds uitdrukkelijk de verplichtingenstructuur en initiële vermogenspositie mee.

Over 2014 kwam het totaalrendement van het fonds uit op 14,0%. Het portefeuillerendement was daarmee 1,0% lager dan het rendement van de benchmark. Dit komt met name door beleggingen in vastrentende waarden die gedurende het jaar afwijken van de benchmarkportefeuille ('over- en onderwegingen'). Daarbij hebben ook beleggingskosten en het aanpassen van de beleggingsportefeuille invloed.

Onderstaande tabel geeft de verdeling weer van het vermogen van het fonds over de beleggingscategorieën en de bijbehorende rendementsontwikkelingen. Verder staan de verdeling en rendementsontwikkeling van de betreffende benchmarks in de tabel. PF staat voor het pensioenfonds en BM voor benchmark.

Totaal rendement in %

	2014				2013			
	PF	BM	PF	BM	PF	BM	PF	BM
Vastrentende waarden	47,5	49,9	12,6	14,8	44,8	47,1	- 7,5	- 7,3
Aandelen	41,1	38,7	10,6	10,4	42,1	39,9	18,2	17,8
Onroerend goed	9,4	9,6	15,5	15,5	7,9	7,9	6,9	6,7
Nominale renteswaps	2,3	2,3	2,3	2,3	3,1	3,1	- 1,0	- 1,0
Aandelenderivaten (APO)	0,2	0,2	- 0,2	- 0,2	0,9	0,9	- 1,0	- 1,0
Banktegoeden	0,2	-	- 0,1	-	0,1	-	0,0	0,0
Overig	- 0,7	- 0,7	0,2	0,1	1,1	1,1	- 0,2	- 0,1
	100,0	100,0	14,0	15,0	100,0	100,0	2,0	1,5

Door de vermogensbeheerder gevoerd beleid

Het fonds heeft de Blue Sky Group als fiduciair vermogensbeheerder de mogelijkheid gegeven om op basis van kortetermijnvisies over financiële markten af te wijken van de strategische benchmark. Blue Sky Group startte begin dit jaar op hoofdniveau met een neutrale beleggingsbenadering vanwege kortetermijnrisico's, die een negatieve impact zouden kunnen hebben op risicodragende beleggingscategorieën. Binnen de vastrentende waardenportefeuille nam Blue Sky Group overwogen posities in US high yield en emerging market debt (EMD). Het betrof obligaties uitgegeven in lokale valuta en in Amerikaanse dollars en onderwogen Europese staatsobligaties.

Eind juni is Blue Sky Group weer naar een lichte overweging van risicodragende beleggingscategorieën gegaan. Blue Sky Group verwachtte een herstel van economische groei in de tweede helft van het jaar en nominale obligaties op de lange termijn werden duur bevonden. Dat is toegepast door 1% meer te beleggen in aandelen (via Europese en Amerikaanse aandelen) en 0,5% in vastgoed (regioneutraal). Dit ging ten laste van staatsobligaties (-1,5%), gedeeltelijk gefinancierd via Inflation Linked Bonds, en staatsobligaties uit de eurozone. In december is de extra belegging in US high yield beëindigd ten gunste van staatsobligaties uit de eurozone.

Vastrentende waarden

De centrale banken wereldwijd verschilden in 2014 van elkaar qua beleid, omdat het tempo van economisch herstel afweek tussen de verschillende regio's. Het stelsel van Amerikaanse centrale banken (Fed) begon het jaar met een nieuwe voorzitter en een nieuw beleid. Dat betrof het afbouwen van het kwantitatieve verruimingsprogramma en mogelijk het verhogen van de rente. Kwantitatieve verruiming is vergroting van de geldhoeveelheid door een centrale bank door het kopen van effecten zoals staatsobligaties. Onderliggende reden was het herstel van de Amerikaanse economie.

De Europese Centrale Bank (ECB) liet een tegengestelde richting zien. Door de afwezigheid van groei in de eurozone in combinatie met dalende inflatieverwachtingen, voelde de ECB zich genoodzaakt de rente twee keer te verlagen en een kwantitatief verruimingsprogramma op te zetten. In vrijwel alle ontwikkelde markten daalden staatsobligatierentes. Vooral de langlopende Europese staatsobligaties profiteerden van deze dalingen. Daarom presteerden deze obligaties beter dan de overige categorieën in de obligatieportefeuille.

De underperformance op de totale portefeuille van 1,0% werd grotendeels veroorzaakt door de tactische keuze voor relatief minder beleggen in staatsobligaties uit de eurozone ten gunste van US high yield en EMD (zie ook de paragraaf hiervoor).

Vastrentendewaardenportefeuille naar segment (bedragen in miljoenen euro's)

	2014			2013		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Global ILB 10+	1.325	37,3	37,6	1.388	47,0	48,4
EURO 20+ Buy & Hold	238	6,7	9,9	221	7,5	10,3
NL/GER 10+ Buy & Hold*	-	-	-	113	3,8	5,2
Eurozone staatsobligaties 10+	281	7,9	7,8	138	4,7	5,2
Eurozone staatsobligaties	128	3,6	5,0	41	1,4	5,4
UK bedrijfsobligaties 10+	156	4,4	4,5	124	4,2	4,3
Global Credits	279	7,8	7,8	258	8,7	8,6
US high yield	213	6,0	6,0	238	8,1	3,1
Emerging Markets Debt	433	12,2	7,5	263	8,9	5,8
Emerging Markets Debt (local)	257	7,2	7,0	168	5,7	3,7
Nederlandse woning-hypotheke	244	6,9	6,9	-	-	-
	3.554	100,0	100,0	2.952	100,0	100,0

* Conform het beleggingsbeleid is deze beleggingscategorie het afgelopen jaar verkocht.

Aandelen

Net als vastrentende waarden waren de rendementen van aandelen het afgelopen jaar positief. Het economische herstel in Europa viel het afgelopen jaar tegen. Europese aandelenmarkten profiteerden echter wel van het rentebeleid van de ECB en lieten in 2014 positieve rendementen zien. Het economisch herstel van de VS won aan kracht, waardoor Amerikaanse aandelen het afgelopen jaar beter rendeerden dan de andere regio's in de portefeuille. De opkomende markten bleven in lokale valuta in de tweede helft van het jaar scherp achter bij de ontwikkelde markten. Verslechterende markten voor grondstoffen, de Oekraïne crisis en slechtere Chinese groeicijfers waren hiervan de belangrijkste oorzaken. Een onderdeel van de aandelenportefeuille betreft private equity. In 2014 is verder invulling gegeven aan de opbouw van de private-equity-portefeuille.

Aandelenportefeuille naar regio (bedragen in miljoenen euro's)

	2014			2013		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Europa & Midden Oosten	830	27,7	29,2	915	34,4	33,6
Noord Amerika	608	20,3	21,0	634	23,9	23,8
Pacific	214	7,1	7,9	166	6,2	6,2
Opkomende markten	680	22,7	19,1	531	20,0	20,9
Aandelen defensief	635	21,1	21,7	400	15,1	15,1
Private equity	34	1,1	1,1	11	0,4	0,4
	3.001	100,0	100,0	2.657	100,0	100,0

Vastgoed

Doordat de vergoeding op relatief veilige staatsobligaties steeds lager werd, gingen beleggers op zoek naar hoger renderende beleggingscategorieën. Hierbij kwamen ze bij vastgoed terecht. Door de lage rente waren de financieringskosten laag. Hierdoor rendeerde vastgoed het afgelopen jaar erg goed. Tegelijkertijd bouwden de Verenigde Staten haar monetaire verruimingsbeleid af. De financieringskosten in de VS waren lager dan in Europa en Azië. Hierdoor liet Amerikaans publiek vastgoed het hoogste rendement zien in 2014.

Vastgoedportefeuille naar segment (bedragen in miljoenen euro's)

	2014			2013		
	EUR	PF%	BM%	EUR	PF%	BM%
Europa beursgenoteerd	248	31,4	31,3	145	29,3	29,4
Verenigde Staten beursgenoteerd	123	15,6	15,6	65	13,2	13,1
Azië beursgenoteerd	99	12,6	12,7	34	6,9	6,9
Totaal beursgenoteerd	470	59,6	-	244	49,4	-
Europa privaat	185	23,4	23,4	137	27,7	27,7
Verenigde Staten privaat	120	15,2	15,2	101	20,4	20,4
Azië privaat	14	1,8	1,8	12	2,5	2,5
Totaal privaat	319	40,4	-	250	50,6	-
	789	100,0	100,0	494	100,0	100,0

Valuta

Het pensioenfonds past valuta-afdekking toe om risico te beperken. In 2014 werden de valutapositities in Amerikaanse dollars, Britse ponden, Japanse yens, Zweedse kronen en Canadese en Australische dollars voor 100% afgedekt met de euro. In 2013 is besloten om de afdekking terug te brengen naar 75% bij een DNB-dekkingsgraad van 125% of hoger. Deze mogelijkheid deed zich in 2014 niet voor.

Bepaalde beleggingen worden niet afgedekt: beleggingen in emerging market debt in lokale valuta die bij de externe managers in Amerikaanse dollars worden gefinancierd en beleggingen in Zwitserse franken, Noorse kronen, opkomende- en frontier markt-aandelen en Emerging Market Debt in lokale valuta.

Verantwoord beleggen

Verantwoord beleggen betekent in algemene zin beleggen op grond van financiële, sociale, governance- en milieuoverwegingen. Ook kan het de beïnvloeding van bedrijven, overheden en andere relevante factoren vanuit deze overwegingen inhouden. Vanaf 1 juli 2014 geldt de wettelijke verplichting om in het jaarverslag te rapporteren op welke wijze het beleggingsbeleid rekening houdt met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen.

De Code Pensioenfonds geeft hier nadere invulling aan. Het bestuur legt volgens de Code zijn overwegingen over verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden. Het houdt daarbij rekening met goed ondernemingsbestuur. Voor een verantwoord beleggingsbeleid schenkt het bestuur aandacht aan de verplichtingen van het fonds en een optimaal rendement bij een aanvaardbaar risico. Daarbij zorgt het bestuur voor draagvlak bij de belanghebbenden voor zijn keuzes over verantwoord beleggen. De visie van het bestuur sluit hierop aan.

Het pensioenfonds waarborgt dat alleen wordt belegd in activiteiten die niet bij wet of bij internationale verdragen zijn verboden. In 2014 heeft het bestuur verdere stappen gezet. In het eerste kwartaal van 2014 ondertekende het bestuur de Principles for Responsible Investment van de Verenigde Naties (UN PRI). In 2015 gaat het fonds rapporteren volgens de UN PRI-standaarden.

De invulling voor actief aandeelhouderschap wordt via stemrecht gedaan. In februari 2015 heeft het bestuur het stembeleid voor de komende tijd vastgesteld. Het zwaartepunt van dit beleid ligt bij het actief gebruiken van het stemrecht op aandelen. Verder zal het pensioenfonds bij de selectie van nieuwe beleggingsmandaten actief zoeken naar meer beleggingen met een specifieke ESG-invalshoek (ESG staat voor environmental, social and governance).

Het verantwoordingsorgaan is geïnformeerd over deze stappen, maar een dialoog over dit onderwerp heeft nog niet plaatsgevonden. Wel was er in de voorafgaande jaren een gedachtewisseling met de deelnemersraad. Om belanghebbenden te informeren over de visie en het beleid van het pensioenfonds, breidt het fonds in 2015 de informatie over verantwoord beleggen op de website uit.

HET FINANCIËLE BELEID

Premiebeleid 2014

Het beleid van het bestuur is gericht op het uitvoeren van een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling zoals overeengekomen door arbeidsvoorwaardelijke partijen. Gegeven deze doelstelling in combinatie met de risicohouding van het bestuur en verwachtingen ten aanzien van toekomstige economische ontwikkelingen kan een daarbij passende premie worden vastgesteld. De hoogte van de te betalen premie is overeengekomen tussen het bestuur en KLM. De premie is bedoeld voor het pensioen van de actieve deelnemers.

Doorsneepremie

Voor de financiering van de pensioenen gaat het pensioenfonds uit van een vaste doorsneepremie. De premie voor deze regeling is voor 2014 gelijk aan 21,9% van de premiegrondslag (exclusief opslag termijnbetaling). Daarnaast is een aanvullende bijdrage verschuldigd van 1,6% van de premiegrondslag. De doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage van 1% van de bijdragegrondslag bij verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen. Ook gaat ze omhoog met een leeftijdsafhankelijke bijdrage bij verzekering van het Anw-hiaat.

In de doorsneepremie zijn opslagen opgenomen voor de onderdelen arbeidsongeschiktheid, wezenpensioen, uitzending en sociale verzekering en administratiekosten. Het totaal van deze opslagen is 1,9% (niveau 2014). Bij het premiebeleid wordt rekening gehouden met de risicohouding en economische verwachtingen van het bestuur van het pensioenfonds. Voor het vaststellen van de economische verwachtingen houdt het pensioenfonds rekening met de eisen die de wetgever daaraan stelt.

Opslag termijnbetaling

De premie wordt in principe maandelijks voldaan. Hiervoor wordt een opslag op de premie gevraagd van 0,5% van de premiegrondslag. KLM kan voorafgaand aan het verslagjaar aangeven of zij de premie in plaats van maandelijks op kwartaalbasis achteraf wil voldoen. De opslag op de premie in verband met termijnbetaling wordt dan verhoogd met 0,3% van de premiegrondslag tot 0,8% van de premiegrondslag. KLM heeft eind 2013 aangegeven om voor 2014 de premie op kwartaalbasis achteraf te willen voldoen.

Tekortenbeleid

Het bestuur en KLM zijn overeengekomen dat in het geval van een ontoereikende solvabiliteitspositie een beroep wordt gedaan op de verschillende stakeholders van het fonds. Extra premiebetaling door zowel KLM als actieve deelnemers is één van de pijlers onder de huidige afspraken om tot de vereiste solvabiliteitspositie te komen. Gezien de veranderde wetgeving worden de gemaakte afspraken geëvalueerd en door het arbeidsvoorwaardelijk overleg zo nodig aangepast. Het pensioenfonds vraagt van gepensioneerde en premievrije deelnemers geen herstellpremies. Bij een onvoldoende solvabiliteitspositie verlangt het pensioenfonds vanwege evenwichtige belangenbehartiging ook een bijdrage van deze groep deelnemers via het niet (volledig)

indexeren van de opgebouwde en ingegane pensioenen. Het bestuur is zich bij dit tekortenbeleid bewust van een afhankelijkheid van KLM, waar ook DNB op gewezen heeft.

Overschottenbeleid

In het verlengde van het tekortenbeleid vindt er bij een voldoende solvabiliteitspositie premiekorting aan de actieve deelnemers en KLM plaats. Deze afspraken worden gegeven de veranderde wetgeving geëvalueerd. Het bestuur heeft arbeidsvoorwaardelijke partijen geadviseerd om vanwege evenwichtige belangenbehartiging bij het overeenkomen van een nieuw beleid de mogelijke aanpassing van het tekortenbeleid in samenhang met het overschottenbeleid te bekijken.

Indexatiebeleid

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijk indexatiebeleid. Het bestuur beslist jaarlijks over de indexatie. De aanpassing of indexatie is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Pensioenfonds hebben de mogelijkheid gekregen om hun premie en toeslagen voor het jaar 2015 vast te stellen op basis van het financieel toetsingskader zoals dat gold tot 1 januari 2015. Het pensioenfonds heeft in overleg met arbeidsvoorwaardelijke partijen besloten om de indexatie te baseren op het beleid tot 1 januari 2015. Gedurende 2015 zal het beleid worden aangepast en in lijn worden gebracht met de nieuwe wettelijke eisen.

Beleid zoals nog toegepast voor de indexatie per 1 januari 2015

Als leidraad voor de financiële positie hanteert het fonds de nominale dekkingsgraad. Voor de besluitvorming gaat het pensioenfonds uit van een nominale dekkingsgraad die is afgeleid van het gemiddelde over de nominale dekkingsgraden per maandeinde zoals maandelijks gerapporteerd aan DNB. Het betreft hierbij het einde van de maanden juni tot en met november van het voorafgaande boekjaar.

Het pensioenfonds gebruikt de volgende staffel op basis van de nominale dekkingsgraad:

dekkingsgraad	≤ 110%: geen indexatie;
dekkingsgraad	> 110% en ≤ 115%: 25% van de maatstaf;
dekkingsgraad	> 115% en ≤ 125%: 50% van de maatstaf;
dekkingsgraad	> 125% en ≤ 130%: 75% van de maatstaf;
dekkingsgraad	> 130%: 100% van de maatstaf.

Bovendien mag het pensioenfonds de indexatie niet op een zodanig niveau vaststellen dat de dekkingsgraad door de indexatie onder de gemiddelde nominale dekkingsgraad van 110% zou zakken. In dat geval wordt de indexatie tenminste zo beperkt dat een daling van de dekkingsgraad onder de 110% wordt voorkomen.

Als de dekkingsgraad van het fonds zich op een dergelijk niveau bevindt dat het pensioenfonds niet voldoet aan het door de Pensioenwet vereist vermogen zal toekenning van indexatie niet mogen leiden tot verlenging van de herstelperiode van het pensioenfonds.

Inhaalindexatie

Het pensioenfonds kent verder een inhaalindexatiebeleid. Inhaalindexatie wordt verleend wanneer het fondsvermogen groter is dan het maximum van:

- a. de FTK-dekkingsgraad (vereist vermogen);
- b. een 100% reële dekkingsgraad.

Ook het inhaalindexatiebeleid zal worden getoetst aan de nieuwe wettelijke eisen.

Het fonds kent indexatieachterstanden.

De tabel hieronder geeft een overzicht van de beoogde index, de feitelijk toegekende index en de cumulatieve indexatieachterstand.

	Actieve deelnemers			Premievrije en pensioengerechtigde deelnemers		
	Beoogde loonindex	Feitelijk toegekende loonindex	Cumulatieve achterstand loonindex	Beoogde prijsindex	Feitelijk toegekende prijsindex	Cumulatieve achterstand prijsindex
1 januari 2012	3,0%	1,5%	1,5%	2,3%	1,2%	1,1%
1 januari 2013	0%	0%	1,5%	2,0%	1,0%	2,1%
1 januari 2014	0%	0%	1,5%	0,9%	0,5%	2,5%
1 januari 2015	0%	0%	1,5%	0,7%	0,4%	2,8%

Een inhaalindexatie kan niet leiden tot een hoger pensioen dan bij volledige indexatie zou zijn verkregen.

Feitelijke en (gedempt) kostendekkende premie

De kostendekkende premie volgens artikel 128 lid 1 van de Pensioenwet bedroeg 171,8 miljoen euro. Volgens het Besluit financieel toetsingskader pensioenfonds is het mogelijk jaarlijkse premieschommelingen in de kostendekkende premie door fluctuerende markttrentes te dempen. Deze zogeheten gedempte kostendekkende premie werd in 2014 voor het fonds vastgesteld op basis van een vaste rekenrente van 3,4%. Een uitsplitsing van de (gedempte) kostendekkende premie wordt hieronder weergegeven. De feitelijke premie rekening houdend met de verleende premiekorting en exclusief de extra premie voor overgangsregeling 3 van 12,4 miljoen euro bedroeg 151,4 miljoen euro (zie ook de toelichting op de volgende pagina).

De premiekorting en het feit dat de feitelijke premie niet jaarlijks wordt aangepast aan de geldende rentetermijnstructuur en de prognosetafels zorgt voor verschillen tussen de (gedempte) kostendekkende en feitelijke premie.

Premie (bedragen in miljoenen euro's)

	Kostendekkend	Gedempt kostendekkend
Pensioenopbouw	130,7	119,5
Individuele salarisontwikkeling	0,0	0,0
Risicopremies overlijden en arbeidsongeschiktheid	11,6	11,1
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	3,2	3,2
Solvabiliteitsopslag	26,3	24,1
Totaal	171,8	157,9

VPL

In het verslagjaar is overgangsmaatregel 3 aangepast. Per 1 augustus 2014 zijn alle voorwaardelijke aanspraken ingekocht en afgefinancierd. Hierbij is een normpensioenleeftijd gehanteerd die overeenkomt met de versnelde verhoging van de AOW-leeftijd. In verband met de vervroeging van de inkoop zijn de (voorwaardelijke) aanspraken van de deelnemers per 1 augustus 2014 verlaagd met 0,4% voor elke maand leeftijdsverschil ten opzichte van de leeftijd van 61 jaar en 6 maanden. Voor de financiering is de reserve overgangsmaatregel 3 aangewend. Daarnaast is er vanuit de premieruimte een premiekorting van 9,0 miljoen euro aangewend voor de financiering van de overgangsregeling. Bovenop de premiekorting van 9,0 miljoen euro die het fonds heeft verleend en die door KLM hiervoor is ingezet, heeft KLM additioneel 3,4 miljoen euro gestort. Het bestuur heeft de belangen van alle betrokkenen zorgvuldig afgewogen bij het beoordelen van de premiekorting.

Solvabiliteitstoets

Met het uitvoeren van de solvabiliteitstoets bepaalt het pensioenfonds of het voldoende eigen vermogen heeft om risico's te kunnen opvangen. Als maatstaf geldt dat voldoende vermogen aanwezig moet zijn om de kans op onderdekking binnen een jaar kleiner of gelijk te laten zijn aan 2,5%. Voor het vaststellen van het vereiste vermogen maakt het fonds gebruik van de standaardtoets. De vereiste solvabiliteit bij deze toets op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille bedroeg ultimo 2014 1.220,5 miljoen euro. Het feitelijke eigen vermogen van het pensioenfonds eind 2014 was 974,3 miljoen euro. Het pensioenfonds verkeerde ultimo 2014 in een reservetekort.

Herstelplan

Ultimo september 2014 is het fonds in een reservetekort geraakt. Het pensioenfonds heeft het jaar afgesloten met een dekkingsgraad van 115,3%. De dekkingsgraad ligt daarmee 3,9% onder de vereiste dekkingsgraad van 119,2% op basis van het in 2014 geldende FTK. Hiermee was er ook ultimo jaar nog sprake van een reservetekort.

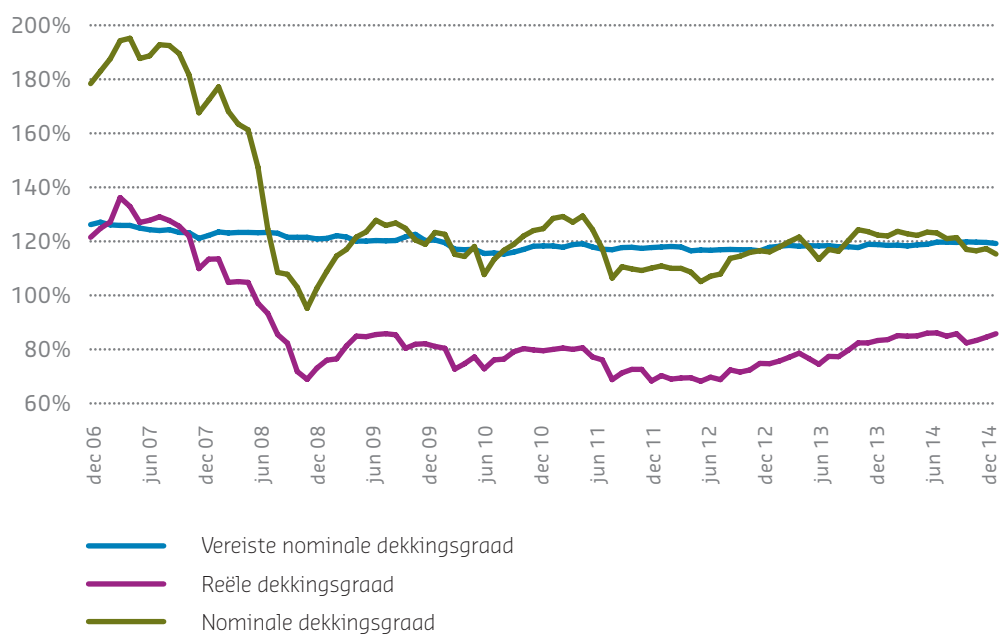
Op grond van het nieuwe FTK wordt het reservetekort vastgesteld op basis van de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2014 van 120,5% en een vereiste dekkingsgraad van 123,8%. Vanuit de huidige uitvoeringsovereenkomst zou dat betekenen dat

over 2015 een herstelpremie in rekening wordt gebracht. Per 1 januari 2015 zijn de lopende herstelplannen op grond van de wet vervallen. Het arbeidsvoorwaardelijk overleg buigt zich voor 1 juli 2015 over de herstelpremie 2015.

In de FTK-wetgeving staat expliciet dat alle bestaande herstelplannen per 1 januari 2015 vervallen. Pensioenfondsen die eind 2014 een tekort hebben, moeten vóór 1 juli 2015 een nieuw herstelplan opstellen. Daarbij moeten ze rekening houden met de nieuwe wettelijke voorschriften en mogelijke nieuwe financieringsafspraken in het kader van het FTK.

De twee grafieken geven het verloop van de dekkingsgraad en de gemiddelde rente weer.

Verloop dekkingsgraden in 2014 (in %)

Ontwikkeling gemiddelde rente

Bij de vaststelling van de reële dekkingsgraad wordt de reële rente berekend door de nominale marktrente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent.

De ontwikkeling van de dekkingsgraad in 2014 is als volgt te analyseren.

	Verloop nominale dekkingsgraad	Verloop reële dekkingsgraad
Beginstand 31 december 2013	122,3%	83,3%
Premies	- 0,3%	- 1,2%
Uitkeringen	0,6%	- 0,3%
Toekenning voorwaardelijke toeslagen	- 0,2%	0,7%
Wijziging rentetermijnstructuur rentedeel (effect op de voorziening)	- 21,1%	- 15,4%
Wijziging rentetermijnstructuur inflatiedeel	-	12,2%
Genereren van extra rendement door de beleggingen	16,7%	11,3%
Actuariële grondslagen	0,3%	0,2%
Overige oorzaken	0,0%	0,0%
Kruiseffecten tussen bovengenoemde oorzaken	- 3,0%	- 5,0%
Eindstand 31 december 2014	115,3%	85,8%

Actuariële analyse

Hieronder wordt het saldo van baten en lasten geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

(bedragen in miljoenen euro's)

	2014	2013
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	- 209,0	292,0
Resultaat op premies	- 18,8	- 11,7
Resultaat op waardeoverdrachten	- 0,2	0,1
Resultaat op pensioenuitkeringen	- 0,1	0,1
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	2,3	2,2
Wijziging actuariële grondslagen	12,3	-
Actuariële resultaten	12,5	1,1
Resultaat op indexering	- 9,2	- 11,5
Overige resultaten	-	0,1
Totaal	- 210,2	272,4

Pensioenregeling 2015

KLM en werknemersorganisaties hebben in 2014 een tijdelijke afspraak gemaakt over de financiering van de pensioenregeling. In 2015 overleggen partijen met elkaar om afspraken te maken over een structurele financiering van de pensioenregeling vanaf 2015. Ook in de nieuwe financiële opzet bedraagt de doorsneepremie 23,5% (exclusief termijnbetaling). Een deel van deze premie valt vrij als gevolg van aftopping van de pensioenopbouw boven een pensioengevend salaris van 100.000 euro. Dit bedrag ter grootte van 4,6 miljoen euro zal in mindering worden gebracht op de doorsneepremie. Van de doorsneepremie is 2% nog te bestemmen door arbeidsvoorwaardelijke partijen. De resterende premie is beschikbaar voor pensioenopbouw. De resterende doorsneepremie voor de pensioenopbouw wordt getoetst aan een gedempte kostendeckende premie met een rentegrondslag van 3,4%. Deze is afgeleid uit een saldo van verwacht fondsrendement en verwachte reglementaire stijging van de pensioenen. DNB toetst jaarlijks of de premie voldoet aan de eis dat minimaal een (gedempte) kostendeckende premie wordt afgedragen.

Oordeel van de certificerend actuaaris over de financiële positie

De vermogenspositie per 31 december 2014 van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM is niet voldoende vanwege het reservetekort.

RISICOPARAGRAAF

Pensioen is niet risicovrij. De opeenvolgende financiële crises van het afgelopen decennium maakten dat pijnlijk duidelijk. Het goed beheersen van risico's is een kerntaak van het pensioenfondsbestuur. Dit is ook in de Pensioenwet vastgelegd. Het pensioenfonds heeft het risicomanagement ingericht met inachtneming van de richtlijnen van DNB, waarmee de organisatie een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt (artikel 143 Pensioenwet).

DNB definieert integraal risicomanagement (IRM) als het interactieve proces van:

1. het opstellen van de strategie en hieraan gekoppeld het risicoprofiel en de risicobereidheid ('risicostrategie');
2. het identificeren van risico's ('risico-identificatie');
3. het opstellen en implementeren van het beleid voor risicobeheersing ('opstellen en implementeren beheerskader');
4. de uitvoering, monitoring en terugkoppeling over risico's en beheersmaatregelen ('uitvoering en monitoring').

Integraal benadrukt dat het gaat om het managen van alle verschillende risicogebieden in onderlinge samenhang. Het pensioenfonds doorloopt het proces van IRM continu, zodat het risicobewustzijn en de beheersing van risico's onderdeel zijn en blijven van het bestuurlijke proces.

1 Risicostrategie

De risicostrategie is gerelateerd aan de doelstellingen van het fonds. Deze vinden hun basis in drie elementen die samen kunnen worden gezien als 'het pensioencontract':

- het pensioenreglement (met daarin de opbouw, premiebeleid en pensioenvormen);
- de ambitie van het fonds (waaronder de mate van en voorwaarden voor inflatiecompensatie);
- de risicohouding (zoals investment beliefs).

De beleidsruimte van het fonds wordt bepaald door het wettelijk kader, de inhoud van het pensioencontract en de financiële positie van het fonds op enig moment. Bij een hoge dekkingsgraad kan het fonds meer en andere risico's nemen dan bij een lage(re) dekkingsgraad. Het gaat hier om de risicobereidheid. Dat is de mate van risico die het fonds bereid is te accepteren zonder dat de realisatie van de doelstellingen in gevaar komt.

Op basis van de globale doelstelling van het fonds (zie hiervoor het Profiel van het pensioenfonds aan het begin van dit jaarverslag) kan een aantal uitgangspunten worden geformuleerd. Zo wil het fonds in ieder geval de nominale verplichtingen nakomen, het liefst de deelnemers via indexatie compenseren voor prijsstijgingen en voldoende herstellervermogen hebben. Dat laatste is belangrijk omdat bij tegenslag het fonds op eigen kracht kan herstellen en haar doelstelling op langere termijn alsnog kan behalen. Op basis hiervan neemt het bestuur de nominale en reële dekkingsgraad als uitgangspunt voor de integrale risicomonitoring.

2 Risico-identificatie

Het doel van risico-identificatie is inzichtelijk maken welke risico's het fonds loopt. Enerzijds is dit om na te gaan of zich ten opzichte van de laatst uitgevoerde risico-inventarisatie nieuwe risico's hebben aangediend. Dat is van belang omdat alle risico's (ook de nog niet bekende) uiteindelijk een belemmering kunnen vormen bij het behalen van de strategische doelstellingen van het fonds. Anderzijds dient het inzichtelijk maken van de risico's om te controleren of het huidige beheersingskader adequaat is. Zo ziet het pensioenfonds of aanvullende maatregelen of verbeteracties nodig zijn. Risico-identificatie draagt bij aan het vergroten van het risicobewustzijn binnen het bestuur en het op gang brengen van het gesprek over risico's. Het uiteindelijke doel is een betere afweging over risico's bij beleidsbesluiten. De periodieke risico-inventarisatie wordt door het bestuur uitgevoerd, al dan niet met ondersteuning van externe deskundigen. Bij de risico-inventarisatie wordt onderscheid gemaakt tussen financiële en niet-financiële risico's.

Financiële risico's

Financiële risico's zijn risico's die direct betrekking hebben op de financiële positie (beleggingen en verplichtingen) van een pensioenfonds. Het fonds onderscheidt zes categorieën financiële risico's (zie voor de uitleg van de verschillende risico's de pagina's hieronder):

- rentemismatchrisico (waaronder inflatierisico);
- beleggingsrisico's (vastgoed- en aandelenrisico, valutarisico, kredietrisico en risico's van derivaten);
- verzekeringstechnisch risico's;
- liquiditeitsrisico;
- concentratierisico;
- actief risico.

Niet-financiële risico's

Alle andere risico's zijn niet-financiële risico's. Deze term wil echter niet zeggen dat de uiteindelijke schade door deze risico's de financiële positie van het fonds niet zal beïnvloeden. Het betekent alleen dat er geen rechtstreekse relatie is tussen deze risico's en de financiële positie. Het fonds onderscheidt zes categorieën niet-financiële risico's (zie voor de uitleg van de verschillende risico's de pagina's hieronder):

- uitbestedingsrisico;
- operationeel risico;
- juridisch risico;
- IT-risico;
- omgevingsrisico;
- integriteitsrisico.

3 Opstellen en implementeren beheerskader

Het beheerskader is vastgesteld op basis van de vastgestelde risicostrategie, de risicohouding en de onderkende risico's. Het bestuur kan er ook bewust voor kiezen om risico's niet verder te beheersen, bijvoorbeeld omdat waarschijnlijkheid en omvang

relatief gering zijn. Het bestuur heeft voor de belangrijkste risico's de volgende beheersmaatregelen vastgesteld.

Financiële risico's

Rentemismatchrisico

Het pensioenfonds is gevoelig voor wijzigingen in de marktrente, omdat de rentegevoeligheid van de beleggingen en de rentegevoeligheid van de verplichtingen niet gelijk zijn (de zogenaamde duration mismatch). Door een belangrijk deel van de vastrentende waardenportefeuille te beleggen in langlopende inflation linked obligaties en nominale euro-staatsobligaties wordt gezorgd voor een reductie van dit mismatchrisico. Daarnaast zet het pensioenfonds nominale renteswaps (zie voor swaps de begrippenlijst) in voor een verdere beperking van het mismatchrisico. De vastrentende waarden en de renteswaps dekken het strategische rentemismatchrisico voor 50% af, met een bandbreedte van 47-53%.

Beleggingsrisico's

Beleggingsrisico's zijn risico's binnen de beleggingen van het pensioenfonds. Het pensioenfonds maakt onderscheid tussen vastgoed- en aandelenrisico, valuta-risico, kredietrisico en risico's van derivaten.

- **Vastgoed- en aandelenrisico**

Het vastgoed- en aandelenrisico is het risico dat optreedt door de ontwikkeling van marktprijzen of waarde wijzigingen. Het fonds beheerst het vastgoed- en aandelenrisico door het aanbrengen van een goede spreiding binnen de portefeuille (diversificatie). Hiervoor vindt periodiek een risico-rendementsanalyse plaats van de beleggingsportefeuille. Daarnaast dekt de in het verleden aangeschafte derivatenconstructie een klein deel van het neerwaartse risico op aandelen af.

- **Valutarisico**

Het pensioenfonds belegt ook in buitenlandse waardepapieren, waardoor het fonds gevoelig is voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro. Om dit risico te beheersen, dekt het fonds alle beleggingen buiten emerging markets in de Amerikaanse dollar, het Britse pond, de Japanse yen, de Zweedse kroon, de Canadese dollar en de Australische dollar af naar de euro. Daarnaast worden sommige valuta's, zoals de Singapore dollar en Hong Kong dollar, gezien als posities in de Amerikaanse dollar en als zodanig afgedekt. De mate van afdekking is afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad en bedraagt 75% of 100%. Het resterende valutarisico in de portefeuille van het fonds is zeer beperkt.

- **Kredietrisico**

Het pensioenfonds sluit contracten af met tegenpartijen. Daarbij loopt het fonds een risico als deze tegenpartijen hun verplichtingen jegens het fonds niet nakomen. De kredietwaardigheid van de portefeuille is een belangrijke indicator voor de kwaliteit van die portefeuille. Kredietwaarderingen lopen uiteen van AAA (hoogste kwaliteit) tot D (default; geen kredietwaardigheid). De spreiding van de beleggingen in vastrentende waarden is zodanig dat 74 procent (2013: 74 procent) een kredietwaardigheid heeft van A of hoger.

Het tegenpartijrisico is verbonden aan de inzet van afgeleide financiële instrumenten. Het wordt dagelijks gemonitord en beheerst door het opvragen van onderpand bij bepaalde marktbevingen. Daarnaast maakt het fonds gebruik van verschillende tegenpartijen met een goede reputatie, waardoor dit risico wordt beperkt.

- **Risico's van derivaten**

In het strategisch beleid heeft het fonds beleggingsrisico's gedefinieerd die het expliciet wil beheren en beheersen (zie hiervoor). Voor de beheersing van deze risico's zijn procedures en aspecten van operationele uitvoering vastgelegd. Daarbij is de inzet van derivaten, onder bepaalde regels, toegestaan. Het fonds heeft onderkend dat de inzet van die instrumenten ook risico's met zich meebrengt. In de afspraken met tegenpartijen, de uitvoering van transacties en het beheer van de posities heeft het fonds voorzien.

Verzekeringstechnische risico's

Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Het pensioenfonds berekent de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de Prognosetafel AG2014 met correcties voor ervaringssterfte. Hierdoor wordt rekening gehouden met toekomstige verbetering van de levensverwachting. Toepassing van deze prognosetafel beperkt het langlevensrisico voor het fonds sterk.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen te kunnen voldoen. Deze verplichtingen betreffen voornamelijk de pensioenuitkeringen. Ingenomen derivatenposities en aangegane verplichtingen voor private equity en privaats onroerend goed kunnen echter ook leiden tot contractuele verplichting tot bijstorting. Het liquiditeitsrisico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig. Dat komt ten eerste doordat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten. Een tweede reden is dat verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels.

Concentratierisico

Concentratierisico doet zich voor wanneer een groot deel van het belegd vermogen in of bij dezelfde beleggingscategorie, regio, stijl en/of partij is geconcentreerd. Het fonds kiest daarom voor een weloverwogen spreiding. Er kan ook concentratierisico optreden binnen het deelnemersbestand. Het deelnemersbestand van het fonds is echter divers. Het aantal deelnemers is groot en is verdeeld over verschillende leeftijdsklassen. Ook hier is het concentratierisico beperkt.

Actief risico

Het fonds bepaalt met asset liability management (ALM) de verdeling van haar beleggingsportefeuille. Zo mogelijk stelt het fonds voor elke beleggingscategorie en regio

binnen deze strategische beleggingsportefeuille een representatieve benchmark vast. De feitelijke beleggingsportefeuille kan afwijken van de strategische beleggingsportefeuille, waarbij zogenaamd actief risico ontstaat. Het fonds hanteert als maatstaf voor dit actief risico een (vooraf bepaalde) tracking error. De tracking error is een maatstaf voor de verwachte spreiding van de rendementsverschillen tussen de werkelijke en de strategische portefeuille. Het actief risico in de beleggingsportefeuille mag niet groter zijn dan de vooraf door het fonds vastgestelde limiet.

Niet-financiële risico's

Uitbestedingsrisico

Het pensioenfonds besteedt de pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en het vermogensbeheer uit aan Blue Sky Group. Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Om dit risico te beheersen, heeft het fonds conform de Pensioenwet beleid vastgesteld voor de beheersing van risico's die samenhangen met de uitbesteding van bedrijfsprocessen.

Voor het fonds bestaat het uitbestedingsrisico vooral uit het risico dat Blue Sky Group niet handelt volgens het verstrekte mandaat. Om dit risico te beheersen, zijn duidelijke voorwaarden contractueel vastgelegd en uitgewerkt in een service level agreement (SLA). De uitvoeringsorganisatie legt periodiek verantwoording af over de beheersing van de processen. Ze verstrekt hierbij ook een ISAE 3402-rapportage inclusief een 'in control statement' voor de gehele dienstverlening. Deze rapportage beschrijft beheersdoelstellingen en beheersmaatregelen voor alle processen die de uitvoeringsorganisatie voor het fonds uitvoert.

Operationeel risico

Operationeel risico treedt op bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten, vanwege niet-afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of door externe gebeurtenissen. Dit risico wordt beperkt doordat het fonds de hiervoor besproken ISAE 3402-rapportage inclusief 'in control statement' van de uitvoerder ontvangt en beoordeelt. Deze rapportage is gecertificeerd door een onafhankelijke accountant.

Juridisch risico

Het juridisch risico hangt samen met (veranderingen in en naleving van) wet- en regelgeving en het mogelijk in gevaar komen van de rechtspositie. Dit is inclusief de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet-correct gedocumenteerd zijn. Een belangrijk onderdeel van het juridisch risico is het compliancerisico. Dit omvat het risico dat niet of niet-tijdig de consequenties van (veranderende) wet- en regelgeving worden onderkend, waardoor overtredingen van wet- en regelgeving plaatsvinden. Daarnaast is het compliancerisico ook het risico dat interne regelgeving, zoals de gedragscode en beleggingsrichtlijnen, niet wordt nageleefd. Beheersing hiervan vindt plaats door het maken van afspraken met Blue Sky Group in de SLA over de inrichting en naleving van compliance door de uitvoeringsorganisatie. Daarnaast

heeft het fonds een eigen compliance officer aangesteld. Deze ziet toe op de naleving van de gedragscode door het bestuur van het fonds.

IT-risico

Het IT-risico is het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet-continu of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT. Het risico kan zich voordoen als bijvoorbeeld de IT-strategie en het IT-beleid niet of onvoldoende zijn toegesneden op de bedrijfsprocessen. Daarnaast kan het IT-risico optreden bij:

- de beveiliging (bijvoorbeeld toegang voor niet-geautoriseerde gebruikers tot vertrouwelijke informatie);
- de beheersbaarheid (onvoldoende beheer van de IT-omgeving);
- de continuïteit (het niet-beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur).

Informatietechnologie is een belangrijk speerpunt van het fonds. Het audit comité van het fonds heeft IT periodiek op de agenda staan en beoordeelt de IT van het fonds met de door de uitvoerder verstrekte ISAE 3402-rapportage (zie hiervoor).

Omgevingsrisico

Het omgevingsrisico is het risico door veranderingen die van buiten het pensioenfonds komen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat. Het fonds is zich bewust van een toename van dit risico door recente ontwikkelingen. Zo liggen pensioenfondsen de laatste jaren onder een vergrootglas en moeten zij zich verantwoorden over kosten, governance, beleggingsbeleid, etc. Het fonds anticipeert op nieuwe ontwikkelingen en is transparant bij zowel de afweging van belangen als het vastleggen van besluiten. Hierdoor kan het risico door veranderingen van buiten het fonds tijdig worden opgepakt.

Integriteitrisico

Onder integriteitrisico wordt het risico verstaan dat het fonds niet integer handelt. Het pensioenfonds beheerst dit risico door het continu bewaken en eventueel bijstellen van het beleid en transparantie bij uitingen naar belanghebbenden. Daarnaast heeft het fonds een integriteitbeleid vastgesteld. Hierin geeft het zijn visie op integriteit en onderscheidt het diverse situaties waarin integriteit een rol speelt. Ook beschrijft het fonds welke standpunten het bij die situaties inneemt. Tenslotte legt het integriteitbeleid de maatregelen vast die voorkomen dat de reputatie van het fonds wordt geschaad.

4 Uitvoering en monitoring

Tenslotte beoordeelt het bestuur periodiek of de inrichting van het risicomanagement afdoende is. Het kijkt of alle risico's zijn afgedekt en of de beheersmaatregelen nog steeds afdoende zijn. Voor het beoordelen van het integrale risico is een meetlat nodig. Hiermee kan het bestuur nagaan of het risico dat het fonds bij het betreffende beleid loopt, binnen de vooraf vastgestelde grenzen valt. Voor de meetlat moet het fonds zijn doelstellingen expliciet maken en zijn ondergrenzen bepalen.

Het fonds beoordeelt het integrale risicomanagement langs twee dimensies. Enerzijds worden de onderkende risicocategorieën gekwantificeerd met het maximale dekkingsgraadverlies dat door het risico kan ontstaan. Uitgangspunten daarbij zijn een periode van een jaar en 97,5% zekerheid (2,5% kans op een te lage dekkingsgraad binnen een jaar). Vervolgens worden de risico's 'opgeteld', zodat het integrale risico op fonds-niveau zichtbaar wordt.

Een nadeel van deze methode is dat de interpretatie van de cijfers niet éénduidig kan zijn. De kans op een grotere daling blijft aanwezig en de vraag is hoe groot deze daling dan maximaal kan zijn. Daarom past het fonds als tweede dimensie een scenario-analyse toe. Met extreme scenario's, die nog wel realistisch zijn, bepaalt het fonds of het zijn doelstellingen kan halen. Deze methode gaat niet in op de kans op het optreden van de extreme situaties, maar legt de nadruk op de consequenties van de extreme scenario's. Zo wordt inzichtelijk waar het pensioenfonds kwetsbaar is, waar zitten de pijngrenzen, zonder te verzanden in een discussie over de hoogte van de kans dat het scenario zich voordoet.

De periodieke monitoring vindt plaats met een dashboardrapportage. Deze rapportage wordt ook gebruikt bij belangrijke beleidsbeslissingen. Het fonds vergelijkt de situatie dat het besluit niet wordt genomen met de situatie dat het besluit wel wordt genomen. Het kan zo de kosten van de implementatie van beheersmaatregelen afzetten tegen de verandering in risico's, zowel per categorie als in totaal. Op basis hiervan maakt het fonds een expliciete afweging of de reductie in risico de extra kosten rechtvaardigt.

In het dashboard komen ook de niet-financiële risico's expliciet aan bod. Hiervoor is een matrix opgesteld. De onderkende niet-financiële risico's worden bekeken vanuit verschillende invalshoeken:

- macro-economische en politieke factoren: duiden op aspecten, die in de buitenwereld plaatsvinden;
- pensioenfonds en bedrijfsmodel; heeft betrekking op het fonds zelf: wijze van besturen, besluitvormingsprocessen, etc.;
- externe partijen en uitbesteding;
- gedrag, cultuur en governance vormen het fundament voor de risicobeheersing in het algemeen.

Voor de niet-financiële risico's wordt zowel een inschatting gemaakt van mogelijke financiële schade als een inschatting van het reputatierisico.

De governance van het risicomanagement

Om IRM te laten slagen, moet ook de governance, als een van de bouwstenen van risicomanagement, op orde zijn. Bij IRM zijn het bestuur, het audit committee, de werkgroep riskmanagement, de toezichthouders, de uitvoerder en overige belanghebbenden betrokken. Omdat het om veel partijen gaat, is de rolverdeling van groot belang. Daarnaast moet ook het systeem van checks and balances kloppen. Dit betekent voldoende functiescheiding om te voorkomen dat een orgaan van het fonds zichzelf controleert. DNB heeft hiervoor uitgangspunten en vereisten opgesteld.

Aan de andere kant speelt proportionaliteit een rol. De taakverdeling binnen het fonds moet praktisch toepasbaar zijn. Hierbij spelen een rol: de omvang van het bestuur, het aanwezig zijn van andere (al dan niet verplichte) fondsorganen en de minimale tijdsbesteding die je voor functies kan en moet stellen.

De governance rondom IRM is als volgt ingericht:

- Het bestuur is eindverantwoordelijk en stelt de doelstellingen en de risicobereidheid vast. Op basis hiervan wordt een risico-inventarisatie uitgevoerd, waarmee de onderkende risico's in beeld komen. Voor deze risico's treft het bestuur vervolgens beheersmaatregelen. De verantwoordelijkheid voor elk risico en beheersing deelt het bestuur aan commissies en werkgroepen toe. Risico's die niet zo kunnen worden ondergebracht, worden bewaakt door de WRM. Het bestuur is en blijft uiteraard 'eigenaar' en eindverantwoordelijk voor de (integrale) risicobeheersing.
- De commissies en werkgroepen rapporteren ten minste tweemaal per jaar op vaste momenten hun risicoperceptie aan de WRM. Doordat leden van de WRM vertegenwoordigd zijn in de diverse commissies en werkgroepen, kunnen zij als verbindingschakel fungeren. Vanuit deze aanpak kan het risicobeleid van het fonds worden bijgestuurd. De WRM rapporteert vervolgens in de bestuursvergadering aan het voltallige bestuur. Op basis hiervan kan de risicobeheersing worden aangepast.
- De uitvoeringsorganisatie stelt elk kwartaal een integrale risicorapportage (het zogenaamde dashboard) op onder verantwoordelijkheid van de risicomanager van het fonds. Hierin ziet het bestuur:
 - of het beleid in overeenstemming is met de vooraf gemaakte afspraken inzake risicobereidheid;
 - hoeveel risico het fonds loopt;
 - hoe het risico zich verhoudt tot het risico in een vorige periode;
 - wat de belangrijkste risicofactoren zijn.

BEVINDINGEN VISITATIECOMMISSIE

De Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM is een ondernemingspensioenfonds met een paritair bestuur. Het bestuur heeft gekozen voor een jaarlijkse visitatie en heeft daar toe een visitatiecommissie benoemd. In de eerste 2 maanden van 2015 is de visitatie uitgevoerd conform de opdracht van het bestuur. De taak van de visitatiecommissie is toezicht houden op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De visitatiecommissie ziet in het bijzonder toe op een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De visitatiecommissie en het bestuur hebben besloten om naast de verplichte onderwerpen waarop de visitatie betrekking heeft extra onderwerpen te benoemen waar de visitatie op heeft plaatsgevonden. Dit betreft:

- Compliance;
- Besluitvormingsprocessen.

Voor de visitatie heeft de commissie toegang gekregen tot alle fondsdocumenten en bestuursstukken. Mede op basis daarvan zijn er gesprekken gevoerd met het bestuur, commissies, uitvoeringsorganisatie, accountant, actuaris en verantwoordingsorgaan. De bevindingen zijn vastgelegd in een rapportage die is aangeboden aan het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de werkgever. De volledige rapportage is voor belanghebbenden opvraagbaar bij het fonds

Bevindingen en aanbevelingen

De visitatiecommissie is van mening dat het bestuur ruimschoots in control en zeer gemotiveerd is. Het bestuur besteedt doorlopend aandacht aan mogelijke verbeterpunten. De wijze waarop het bestuur als team functioneert en de taken uitoefent verdient alle waardering. De visitatiecommissie heeft geconstateerd dat in het algemeen de hoeveelheid en complexiteit van de te behandelen onderwerpen toeneemt en daarmee ook de bestuurslast.

Bij de visitatie is de Code Pensioenfonds betrokken. De visitatiecommissie constateert dat ten aanzien van verschillende onderwerpen het bestuur heeft voorzien in de uitvoering van de voornoemde verplichtingen. De visitatiecommissie constateert echter tegelijkertijd dat op het moment van de visitatie een samenhangende en heldere uitwerking van de hiervoor aangegeven verplichtingen nog ontbreekt, maar door het bestuur wel ter hand is genomen. Omdat de wettelijke verplichtingen veelal geen uitdrukkelijke normstelling en/of criteria geven beveelt de visitatiecommissie aan om deze bij de uitwerking zoveel mogelijk te vermelden. In het bijzonder bij de formulering van de beleidsuitgangspunten, missie, visie en strategie.

De visitatiecommissie beveelt het bestuur aan actiever de invulling van de bestuursagenda ter hand te nemen. Aanvullend beveelt de visitatiecommissie het bestuur aan op korte termijn de governance ten aanzien van het integrale risico management structureel te verankeren.

De risicobereidheid en de daarvan afgeleide risicostrategie van het fonds zijn nog niet vastgesteld. De visitatiecommissie heeft van het bestuur begrepen dat zij voornemens is in de eerste helft van 2015 de risicobereidheid alsnog vast te stellen, inclusief de te hanteren normen en aanvaardbare (onder)grenzen. Een zorgvuldig en evenwichtig proces is hierbij van belang. Het bestuur heeft ervoor gekozen de communicatie daarover met stakeholders te laten verlopen via het overleg met het verantwoordingsorgaan en de arbeidsvoorwaardelijke partijen. De visitatiecommissie beveelt aan dit proces goed te evalueren. Een vervolgstap is de vastgestelde risicostrategie en bereidheid te communiceren met belanghebbenden.

Naast de periodieke risicoanalyse en risicorapportage kan het integraal risicomanagement (IRM) dashboard expliciet worden betrokken bij strategische en andere zwaarwegende besluiten (vgl. 2.5-24 van de Code Pensioenfondsen). Van deze mogelijkheid heeft het bestuur tot op heden geen gebruik gemaakt. De visitatiecommissie beveelt aan om hiervoor nu kaders te ontwikkelen en hiermee van start te gaan en ervaring op te doen. Dit ook omdat tot op heden niet ieder besluit op een consistente wijze wordt voorzien van een risicoparagraaf.

De visitatiecommissie geeft in overweging om na verloop van tijd de werking van het IRM proces in de praktijk grondig te evalueren, al dan niet met ondersteuning van een externe partij, en waar nodig aan te passen.

Met betrekking tot het beleggingsbeleid acht de visitatiecommissie het van belang om in een continue proces na te gaan of er voldoende kennis binnen het bestuur is voor de complexiteit van de beleggingsportefeuille.

De visitatiecommissie vindt dat er voldoende procedurele waarborgen aanwezig zijn voor de bestuurlijke betrokkenheid bij zowel de voorbereiding als bij de formele besluitvorming door het bestuur.

Een evenwichtige belangenafweging is veelal een impliciet onderdeel bij de besluitvorming van het bestuur. Gezien de wettelijke verplichtingen beveelt de visitatiecommissie het bestuur aan om bij de besluitvorming de evenwichtige belangenafweging steeds expliciet te vermelden en toe te lichten.

Amstelveen, mei 2015

H. Nijssse (voorzitter)

D. del Canho

P.D. Eenshuistra

REACTIE BESTUUR

Het bestuur dankt de visitatiecommissie voor het rapport. Het bestuur bespreekt de opvolging van de bevindingen in 2015.

VERSLAG VERANTWOORDINGSORGAAN

Het verantwoordingsorgaan geeft een oordeel over het door het bestuur in 2014 gevoerde beleid en beleidskeuzes voor de toekomst. Het verantwoordingsorgaan heeft hiertoe beschikking gekregen over de stukken die het verantwoordingsorgaan noodzakelijk achtte voor de uitvoering van haar taken. Aanvullend heeft het verantwoordingsorgaan overleg gehad met ondermeer specialisten van de uitvoeringsorganisatie, bestuursleden en de visitatiecommissie.

Voor het verantwoordingsorgaan was het een gebroken jaar. Vanaf 1 juli 2014 is als gevolg van het in werking treden van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen het verantwoordingsorgaan nieuwe stijl geïnstalleerd. Het verantwoordingsorgaan geeft een oordeel over het gehele jaar 2014.

Oordeel

Op basis van de verstrekte informatie komt het verantwoordingsorgaan tot een positief oordeel over de wijze waarop het bestuur heeft gehandeld. Het bestuur heeft in voldoende mate op een evenwichtige en proactieve wijze gehandeld in het belang van de belanghebbenden.

In het kader van de evenwichtige belangenafweging bij besluitvorming is het verantwoordingsorgaan van mening dat, met name bij ALM-doorrekeningen, de afwegingen die ten grondslag liggen aan de besluitvorming ten opzichte van de verschillende belanghebbenden van het fonds beter vastgelegd kunnen worden.

Integraal Risicomanagement

Sinds het derde kwartaal 2014 gebruikt het bestuur een model voor het integraal risicomanagement (IRM). Het model wordt gevoed met door het bestuur vastgestelde parameters. Het verantwoordingsorgaan vindt het zichtbaar maken van de verandering van delen van de risico's in het hele bestuur een belangrijke verbetering en ziet het vastleggen van de besluitvorming ten aanzien van de risico's van grote toegevoegde waarde. Het verantwoordingsorgaan is van mening dat er veel aandacht is besteedt aan IRM en vertrouwt op een zorgvuldige verankering van de besturing van het dashboard door het bestuur. De invoering van het nieuwe FTK zal ongetwijfeld nog gaan leiden tot een aanpassing van het model. Het voornemen van het bestuur om het dashboard ook te gaan gebruiken bij de besluitvorming van strategische beslissingen wordt sterk aanbevolen.

Communicatie

Mede door alle veranderingen vanuit de overheid en het arbeidsvoorwaardelijk overleg op pensioengebied zijn niet alle speerpunten uit het communicatiejaarplan gerealiseerd. Middels de Focus en digitale NWSflits wordt veel aandacht gegeven aan alle veranderingen.

Het verantwoordingsorgaan heeft een positief advies gegeven voor het communicatie beleidskader 2015-2017 en is verheugd over de aandacht van het bestuur om de kosten te drukken. Het verantwoordingsorgaan zal aandacht blijven schenken aan de

communicatie, mede door de komende wijzigingen als gevolg van de aangepaste Wet- en regelgeving.

Beleggingsbeleid

Het jaar 2014 was een goed beleggingsjaar met een rendement van ongeveer 14%. De lage rente heeft er voor gezorgd dat de pensioenverplichtingen stevig zijn toegenomen. Als gevolg daarvan bevindt het fonds zich sinds september 2014 in een reservetekort.

Het verantwoordingsorgaan stelt vast dat het bestuur meer dan voldoende aandacht heeft voor het strategisch- en operationeel beleggingsbeleid. Waar nodig wordt het beleggingsbeleid aangepast en het verantwoordingsorgaan ziet duidelijk het, altijd aanwezige, spanningsveld tussen risico en rendement.

Jaarlijks wordt een Strategische Asset Allocatie (SAA) evaluatie uitgevoerd, waarbij de verschillende strategische beleggingsbeslissingen over een lange periode worden geëvalueerd. Vanaf 2014 wordt deze evaluatie uitgevoerd door de afdeling Performance & Risk van de uitvoeringsorganisatie, die onafhankelijk is van de afdelingen die de beleggingen beheren voor het fonds. Het verantwoordingsorgaan is positief over deze aanpassing omdat daarmee geborgd wordt dat nu een onafhankelijke blik de verschillende strategische beslissingen evalueert.

Afgelopen jaren is een aantal beleggingscategorieën en producten toegevoegd. Het gevolg hiervan is wel dat de complexiteit van het beleggingsbeleid is toegenomen. Tevens stelt dit ook hogere deskundigheidseisen aan zowel bestuur als de uitvoeringsorganisatie. Het verantwoordingsorgaan deelt de observatie van de visitatiecommissie dat in een continu proces moet worden nagegaan dat het aantal beleggingscategorieën beperkt blijft tot substantiële categorieën (voorkomen van versnippering) die regelmatig worden gebruikt. En om het gebruik van complexe beleggingsproducten te beperken.

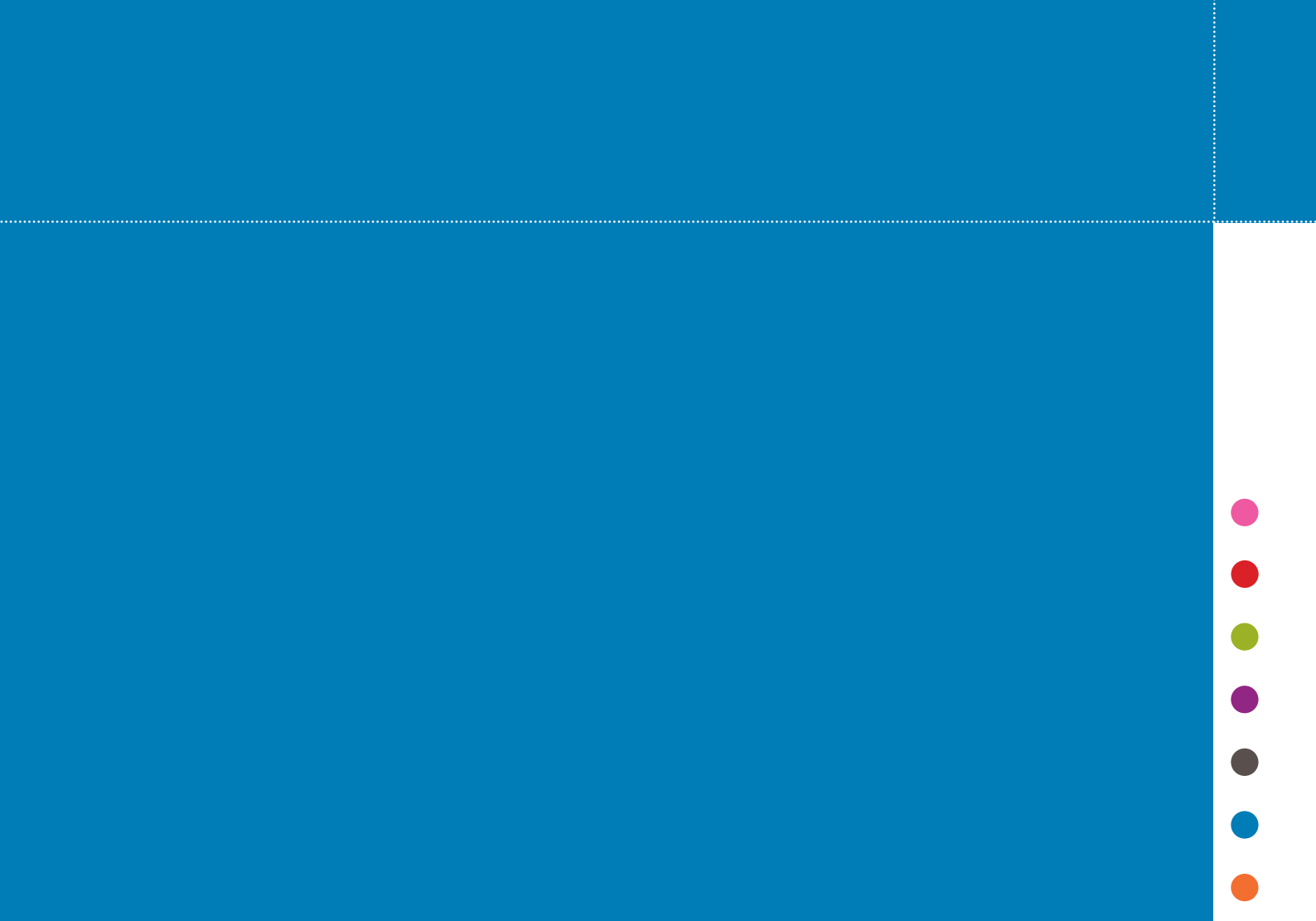
Ontwikkelingen in pensioenland

Door de implementatie van het nieuwe financiële toetsingskader (nFTK) en fiscale wijzigingen is het bestuur geconfronteerd met een aanzienlijke werkdruk. Het verantwoordingsorgaan is tevreden met de wijze waarop het bestuur heeft geanticipeerd op de ontwikkelingen richting nieuwe wetgeving. Positief is het verantwoordingsorgaan over het plan van aanpak voor implementatie van het nFTK en de gekozen richting voor het opstellen van een nieuw herstelplan voor 1 juli 2015.

Het bestuur streeft naar voldoende prudentie ten opzichte van het rendement bij het in uitvoering nemen van afspraken uit het arbeidsvoorwaardelijk overleg, bij aanpassingen in het beleggingsbeleid, het premiebeleid en het indexatiebeleid en bij ontwikkelingen in de levensverwachting. Het verantwoordingsorgaan neemt graag deel aan het traject richting besluitvorming door het bestuur met betrekking tot het vaststellen van de risicohouding van het fonds.

REACTIE BESTUUR

Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor het verslag en het daarin vervatte oordeel over het gevoerde bestuursbeleid. Het bestuur meldt dat inmiddels wel alle speerpunten uit het communicatiejaarplan zijn gerealiseerd. Het in 2014 voorbereide traject voor social media is begin 2015 geïmplementeerd.

5014

JAARREKENING

‘De solidariteit in het pensioenstelsel, met name tussen oud en jong, vind ik heel belangrijk. Die belangen moeten goed in balans blijven. Het pensioenfonds heeft de stormen van de laatste jaren goed doorstaan, maar dat willen we natuurlijk ook zo houden.’ (uit Focus november 2014)

BALANS PER 31 DECEMBER (na resultaatbestemming)

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa	2014	2013
Beleggingen voor risico pensioenfonds		
Vastgoed ¹	788,7	494,3
Aandelen ²	2.911,2	2.629,6
Vastrentende waarden ³	3.667,5	2.992,8
Derivaten ⁴	291,8	287,2
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	7.659,2	6.403,9
Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen ⁵	0,3	0,4
Deelnemingen ⁶	3,6	2,4
Vorderingen en overlopende activa ⁷	53,7	46,0
Liquide middelen ⁸	1,0	0,4
Totaal activa	7.717,8	6.453,1

Passiva

Stichtingskapitaal en reserves ⁹		
Bestemmingsreserves	–	18,8
Overige reserves	974,3	1.165,7
Totaal stichtingskapitaal en reserves	974,3	1.184,5
Technische voorzieningen		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds ¹⁰	6.361,7	5.234,0
Derivaten ⁴	354,3	22,9
Schulden en overlopende passiva ¹¹	27,5	11,7
Totaal passiva	7.717,8	6.453,1

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 81 tot en met 93.

REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten	2014	2013
Premies ¹²	163,8	169,6
Waardeoverdrachten, per saldo ¹³	0,4	0,1
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Pensioenopbouw ¹⁴	- 177,2	- 175,8
Indexering ¹⁵	- 9,2	- 11,5
Rentetoevoeging ¹⁶	- 19,8	- 18,8
Wijziging rekenrente ¹⁷	- 1.091,0	181,4
Ottrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten ¹⁸	145,3	148,1
Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo ¹⁹	- 0,6	-
Wijziging actuariële grondslagen ²⁰	12,3	-
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen ²¹	12,5	1,1
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds	- 1.127,7	124,5
Pensioenuitkeringen ²²	- 143,9	- 146,5
Herverzekeringen ²³	-	0,1
Pensioenuitvoeringskosten ²⁴	- 4,6	- 4,8
Totaal baten en lasten pensioenactiviteiten	- 1.112,0	143,0
Baten en lasten beleggingsactiviteiten		
Directe beleggingsopbrengsten ²⁵	30,3	30,9
Indirecte beleggingsopbrengsten ²⁵	871,4	97,6
Kosten van vermogensbeheer ²⁵	- 5,0	- 4,5
Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten ²⁶	5,1	5,4
Totaal baten en lasten beleggingsactiviteiten	901,8	129,4
Resultaat	- 210,2	272,4

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 110 tot en met 122.

KASSTROOMOVERZICHT

(bedragen in miljoenen euro's)

Kasstroom uit pensioenactiviteiten	2014	2013
Ontvangen premies	171,2	181,6
Ontvangen waardeoverdrachten	1,3	1,7
Betaalde pensioenuitkeringen	- 144,4	- 146,2
Ontvangen uitkeringen herverzekering	0,1	0,1
Betaalde waardeoverdrachten	- 0,8	- 1,6
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	- 5,0	- 4,6
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	22,4	31,0

Kasstroom uit beleggingsactiviteiten

Verkopen beleggingen	1.999,1	924,1
Verkopen en afwikkeling derivaten	140,8	145,0
Directe beleggingsopbrengsten	29,8	35,4
Aankopen beleggingen	- 2.189,3	- 1.123,6
Mutatie tegoeden en schulden kredietinstellingen	- 1,9	- 13,4
Betaalde kosten van vermogensbeheer	- 4,7	- 4,5
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten	4,4	5,6
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	- 21,8	- 31,4
Mutatie liquide middelen	0,6	- 0,4

TOELICHTING ALGEMEEN

Activiteiten

Het doel van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM, statutair gevestigd in Amstelveen en kantoorhoudend aan de Professor E.M. Meijerslaan 1 in Amstelveen (hierna: het pensioenfonds), is het verstrekken van pensioenuitkeringen aan voornamelijk werknemers en oud-werknemers in een grondfunctie met een onder de KLM-cao vallend dienstverband.

Pensioenregeling

Ouderdomspensioen

Deelnemers geboren op of na 1 januari 1950 en deelnemers die na 31 december 2005 tot het pensioenfonds zijn toegetreden vallen onder de middelloonregeling met voor de pensioenopbouw tot en met 31 december 2013 de standaardpensioenleeftijd van 65 jaar (reglement 2006). Voor de pensioenopbouw vanaf 1 januari 2014 is de standaardpensioenleeftijd verhoogd naar 67 jaar. Zij kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij met pensioen gaan, met als vroegst mogelijke pensioenleeftijd 55 jaar. Naar keuze van de deelnemer kan het ouderdomspensioen gedeeltelijk ingaan (deeltijds pensioen). Het ouderdomspensioen is gebaseerd op het gemiddelde salaris en het aantal deelnemersjaren en bedroeg voor ieder deelnemersjaar tot en met 31 december 2012 2,25% van de nettopensioengrondslag zoals die gold op 1 januari van het betreffende jaar. Met ingang van 1 januari 2013 bedraagt de pensioenopbouw per jaar 2,15% van de nettopensioengrondslag. De hoogte van de franchise wordt jaarlijks aangepast aan de algemene loonontwikkeling in de KLM-cao, waarbij de franchise niet lager wordt vastgesteld dan het fiscale minimum.

Voor deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 en die op 31 december 2005 deelnemer waren in het pensioenfonds geldt een eindloonregeling met als standaardpensioenleeftijd 63 jaar (reglement 2002). Ook deze deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij (gedeeltelijk) met pensioen gaan. De vroegst mogelijke pensioenleeftijd is 60 jaar. Ook is het mogelijk om later met pensioen te gaan, maar uiterlijk op de AOW-gerechtigde leeftijd. De pensioenopbouw is in principe gebaseerd op het laatstverdiende salaris en het aantal deelnemersjaren. Het ouderdomspensioen bedroeg voor ieder deelnemersjaar tot en met 31 december 2012 1,75% en bedraagt vanaf 1 januari 2013 1,65% van de nettopensioengrondslag zoals die geldt op 1 januari van het jaar waarin de deelnemer KLM verlaat. Per 1 januari 2014 is de jaarlijkse opbouw verder verlaagd tot 1,41% van de nettopensioengrondslag.

Het ploegendienstpensioen is een aanvulling op het ouderdomspensioen. Het ploegendienstpensioen gaat tegelijk met het ouderdomspensioen in. Deelnemers die vallen onder reglement 2006 bouwden tot 1 januari 2011 over hun ploegendienstbetalingen 2,25% per jaar aan ouderdomspensioen op. Met ingang van deze datum wordt geen afzonderlijk ploegendienstpensioen meer opgebouwd, maar is de opbouw hiervan onderdeel van de opbouw van het reguliere ouderdomspensioen. Deelnemers onder

reglement 2002 bouwden in de jaren tot en met 31 december 2012 per jaar 1,75% van het jaarlijkse ploegendienstinkomen op. Per 1 januari 2013 is de jaarlijkse pensioenopbouw verlaagd tot 1,65% en per 1 januari 2014 is deze verder verlaagd tot 1,41%.

Prepensioen geldt alleen voor deelnemers die vallen onder reglement 2002. De prepensioenregeling stelt deze deelnemers in staat om op de leeftijd van 61 jaar en 6 maanden met pensioen te gaan.

Overbruggingspensioen geldt eveneens alleen voor deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 en die op 31 december 2005 deelnemer waren in het pensioenfonds en wordt uitgekeerd vanaf de ingangsdatum van het ouderdomspensioen tot de 65-jarige leeftijd. Het pensioen bestaat uit een AOW-vergoeding van maximaal 70% van de franchise en een premiecompensatie.

Nabestaandenpensioen

Nabestaandenpensioen geldt voor de nagelaten partner van een deelnemer en bedraagt 70% van het ouderdomspensioen dat tot het moment van overlijden is opgebouwd. Als de deelnemer in ploegendienst heeft gewerkt, komt daar 70% van het tot het moment van overlijden opgebouwde ploegendienstpensioen bovenop.

Facultatief nabestaandenpensioen is een extra dekking die ervoor zorgt dat het nabestaandenpensioen bij overlijden 70% van het bereikbare ouderdomspensioen en ploegendienstpensioen bedraagt. De verzekering voor deelnemers met een samenlevingscontract vangt aan op het moment waarop KLM een samenlevingsverband erkent. De deelnemer en de partner kunnen gezamenlijk van deze verzekering afzien. Daarnaast kunnen deelnemers zich via het pensioenfonds vrijwillig verzekeren voor het Anw-hiaat. Het Anw-hiaatpensioen voorziet in een aanvullende uitkering aan de nagelaten partner van een deelnemer of pensioengerechtigde.

Wezenpensioen

Wezenpensioen wordt in de middelloonregeling uitgekeerd aan kinderen tot de 18-jarige leeftijd of bij het volgen van een opleiding waarvoor recht op studiefinanciering bestaat tot de 27-jarige leeftijd. Het recht op wezenpensioen voor kinderen van deelnemers in de eindloonregeling loopt tot de leeftijd van 25 jaar. Het wezenpensioen bedraagt voor elk gerechtigd kind 20% van het (bereikbare) ouderdomspensioen en het eventuele ploegendienstpensioen.

Arbeidsongeschiktheidspensioen

Arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in geval van volledige en duurzame arbeidsongeschiktheid (arbeidsongeschiktheid meer dan 80%) na twee jaar arbeidsongeschiktheid (ziekte) in. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid (tussen 35% en 80%) gaat het pensioen in wanneer de loongerelateerde WGA-uitkering op grond van de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) eindigt en de WGA-vervolguitkering ingaat. De deelnemer ontvangt dit pensioen zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, maar uiterlijk tot de normpensioendatum.

Onder reglement 2006 wordt de pensioenopbouw bij volledige arbeidsongeschiktheid voor 80% en premievrij voortgezet. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid geldt een premievrije opbouw naar rato van de mate van arbeidsongeschiktheid. Onder reglement 2002 wordt de pensioenopbouw bij volledige arbeidsongeschiktheid voor 100% en premievrij voortgezet.

Aanvullend pensioen

Aanvullend pensioen kan het ouderdomspensioen en het nabestaandenpensioen op het fiscaal maximaal toegestane niveau brengen. Deelname aan deze regeling van pensioensparen is vrijwillig. Deelnemers betalen een extra premie. Met ingang van 1 januari 2007 worden geen nieuwe verzekeringen meer afgesloten. Per 31 december 2012 is de regeling ook voor bestaande deelnemers beëindigd.

Regeling deelnemers KLM Health Services

De ouderdomspensioenregeling is een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling. De pensioenopbouw bedraagt per jaar van deelneming tot en met 31 december 2013 2,0% van de pensioengrondslag. Met ingang van 1 januari 2014 bedraagt de pensioenopbouw 2,1% van de pensioengrondslag voor het betreffende jaar van deelneming. De pensioenleeftijd is 65 jaar voor de pensioenopbouw tot en met 31 december 2013 en is 67 jaar voor de pensioenopbouw in de periode daarna.

De pensioenregeling kent een facultatief nabestaandenpensioen dat het risico van overlijden van de deelnemer vóór het bereiken van de pensioenleeftijd dekt. Deze vrijwillige verzekering zorgt ervoor dat het nabestaandenpensioen in dat geval 65% van het bereikbare ouderdomspensioen bedraagt. Bij ingang van het ouderdomspensioen bestaat eenmalig de keuze van omzetting van een deel van het ouderdomspensioen in nabestaandenpensioen.

Het wezenpensioen bedraagt per gerechtigd kind 20% van het bereikbare ouderdomspensioen. Het wezenpensioen wordt uitgekeerd tot het bereiken van de leeftijd van 18 jaar of de leeftijd van 23 jaar indien een opleiding wordt gevolgd waarvoor recht op studiefinanciering bestaat.

Het arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in na een periode van twee jaar arbeidsongeschiktheid (ziekte). Het pensioen wordt uitgekeerd zolang de arbeidsongeschiktheid voortduurt, maar uiterlijk tot het bereiken van de pensioenleeftijd.

Indexering

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van deelnemers aan de middelloonregeling jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de algemene loonronden volgens de cao voor het KLM-grondpersoneel.

Verder streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten van gewezen deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de geschoonde prijsindex.

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden. Het bestuur besluit jaarlijks over de toekenning van indexering.

Hierbij wordt de volgende beleidsstaffel gehanteerd. Bij een nominale dekkingsgraad van 110% of lager wordt geen indexering toegekend. Bij een nominale dekkingsgraad hoger dan 110%, maar niet hoger dan 115% wordt 25% van de maatstaf toegekend. Bij een nominale dekkingsgraad hoger dan 115%, maar niet hoger dan 125% wordt 50% van de maatstaf toegekend. Bij een nominale dekkingsgraad hoger dan 125%, maar niet hoger dan 130% wordt 75% van de maatstaf toegekend. Bij een nominale dekkingsgraad hoger dan 130% wordt volledig geïndexeerd.

De hiervoor bedoelde nominale dekkingsgraad is de zesmaandsgemiddelde dekkingsgraad per maandeinde in de periode juni tot en met november van het voorafgaande jaar.

De indexering wordt niet op een zodanig niveau vastgesteld, dat genoemde zesmaandsgemiddelde dekkingsgraad onder 110% zou zakken. In dat geval wordt de indexering tenminste zodanig beperkt dat daling van de zesmaandsgemiddelde dekkingsgraad onder 110% wordt voorkomen. Bovendien wordt de indexering tenminste zodanig beperkt dat daling van de dekkingsgraad ultimo jaar onder 105% wordt voorkomen.

Een achterstand in de indexering kan in principe worden ingehaald. Voorwaarde is dat de nominale dekkingsgraad hoger is dan de met het vereist vermogen overeenkomende nominale dekkingsgraad en de reële dekkingsgraad tenminste 100% bedraagt.

De opgebouwde pensioenrechten van deelnemers aan de eindloonregeling worden jaarlijks onvoorwaardelijk aangepast aan de algemene loonontwikkeling.

Financiering en premie

De financiering in 2014 is gebaseerd op een doorsneepremie (exclusief opslag voor termijnbetaling) van 21,9% (2013: 23,5%) van de premiegrondslag. De premiegrondslag is gelijk aan de som van 12,96 maal het maandsalaris en de ploegendienstbetalingen. De doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage van 1,0% in geval van verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen en met een leeftijdsafhankelijke bijdrage in geval van verzekering van het Anw-hiaat. De deelnemersbijdrage met betrekking tot verplichte onderdelen van de pensioenregeling is begrepen in de doorsneepremie.

De premie over 2014 ten behoeve van de regeling van KLM Health Services bedraagt (exclusief opslag voor termijnbetaling) 16,2% (2013: 16,3%) van de premiegrondslag. Deze doorsneepremie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage van 1,2% (2013: 1,0%) in geval van verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen.

Het pensioenfonds kent een overschotten- en tekortenbeleid.

De premiekortinggrens wordt vastgesteld op basis van de hoogste van a) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van een reële marktrente, b) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van een vaste rekenrente van 2,0% en c) de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de door De Nederlandsche Bank (DNB) vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur vermeerderd met het vereist eigen vermogen. Eén zesde deel van het aldus bepaalde overschot wordt jaarlijks aangewend voor premiekorting. Er wordt echter pas korting verleend nadat een eventuele achterstand in de indexering is ingehaald.

Het bedrag beschikbaar voor premiekorting wordt verdeeld tussen KLM en de deelnemers in de verhouding 80%-20%. Voor de deelnemers is de premieaanpassing in enig jaar ten opzichte van het voorgaande jaar gemaximeerd op twee procentpunten. Het eventuele meerdere wordt toegevoegd aan de reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers.

Indien de nominale dekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan de dekkingsgraad volgens de in de Pensioenwet vastgelegde solvabiliteitseisen, wordt door middel van premiebetaling de dekkingsgraad weer op het vereiste niveau gebracht binnen de daartoe in de Pensioenwet gestelde termijn. Dit is voor het vereist eigen vermogen vijftien jaar en voor het minimaal vereist eigen vermogen drie jaar. Het uitgangspunt is dat binnen één jaar weer aan het minimaal vereist eigen vermogen wordt voldaan.

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, met gebruikmaking van de vrijstelling inzake de vorming van een reserve herwaardering volgens artikel 146 van de Pensioenwet, en in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen (RJ 610).

De bedragen in de jaarrekening luiden in euro's.

Schattingen en veronderstellingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is het maken van schattingen en veronderstellingen noodzakelijk. De schattingen en veronderstellingen hebben invloed op de toepassing van grondslagen en de waardering van activa en verplichtingen. De schattingen en daaraan ten grondslag liggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. Vooral de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en (in mindere mate) de waardering van de beleggingen zijn gebaseerd op schattingen en veronderstellingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Ten behoeve van de oordeelsvorming en het maken van schattingen wordt gebruik gemaakt van externe deskundigen. De aard van oordelen en schattingen

en de onderliggende veronderstellingen is, voor zover noodzakelijk geacht voor het vereiste inzicht in het vermogen, vermeld in de toelichting bij de jaarrekening.

Herzieningen van schattingen worden verwerkt in de periode waarin de schatting wordt herzien. Een herziening van een schatting heeft dikwijls ook gevolgen voor waardering en resultaatbepaling in toekomstige perioden.

Verwerking

De belangrijkste activa en verplichtingen van het pensioenfonds zijn respectievelijk de beleggingen en de pensioenverplichtingen. De beleggingen bestaan volledig uit financiële activa en derivaten. Deze worden in de balans opgenomen respectievelijk van de balans verwijderd op transactiedatum (datum van koop of verkoop). Dit is het moment waarop de toekomstige economische voordelen en de risico's verbonden aan het financiële instrument worden overgedragen. Pensioenverplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment van toekenning of overdracht van de pensioenrechten. Zij worden van de balans verwijderd op het moment van uitkering of overdracht van de pensioenrechten.

Saldering

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Presentatie beleggingen en beleggingsopbrengsten

De beleggingen bestaan nagenoeg geheel uit participaties in beleggingsinstellingen, voor het merendeel Blue Sky beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben de vorm van een besloten fonds voor gemene rekening. De participaties worden in de balans gerubriceerd conform de aard van de onderliggende beleggingen van de beleggingsfondsen. Waardeveranderingen van de participaties worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder indirecte beleggingsopbrengsten. Zij bestaan uit de directe en indirecte opbrengsten van de onderliggende beleggingen en de kosten van vermogensbeheer die ten laste van het beleggingsfonds komen. Door beleggingsfondsen uitgekeerde dividenden worden gepresenteerd onder directe beleggingsopbrengsten.

Waardering beleggingen

Participaties in beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde op balansdatum of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen. De marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

Waardeveranderingen beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Valutakoersverschillen bij de omrekening van activa en verplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder de post waarop de activa en verplichtingen betrekking hebben.

De koers op balansdatum van de euro ten opzichte van de belangrijkste valuta's is:

	2014	2013	2012
Amerikaanse dollar	1,2101	1,3779	1,3184
Canadese dollar	1,4016	1,4640	1,3127
Australische dollar	1,4787	1,5402	1,2699
Japanse yen	145,079	144,829	113,996
Britse pond	0,7761	0,8320	0,8111
Zwitserse frank	1,2024	1,2255	1,2068
Zweedse kroon	9,4726	8,8500	8,5768

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vastgoed

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen van vastgoedfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Onderliggende beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed. De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. Directe vastgoedbeleggingen van vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds rechtstreeks participeert, worden op dezelfde wijze gewaardeerd. De onderliggende vastgoedobjecten worden periodiek getaxeerd door onafhankelijke taxateurs.

Aandelen

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen en converteerbare obligaties van aandelenfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Indien onderliggende aandelen niet-beursgenoteerd zijn of indien de koersvorming niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxeerd. De taxatie is gebaseerd op recente marktinformatie.

Vastrentende waarden

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde vastrentende waarden van beleggingsfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum, verhoogd met de lopende rente. De marktwaarde van onderliggende niet-beursgenoteerde vastrentende beleggingen wordt bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

De marktwaarde van directe vastrentende beleggingen wordt eveneens bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

Derivaten

Derivaten zijn afgeleide financiële instrumenten, waarvan de waarde afhankelijk is van een of meer onderliggende primaire financiële instrumenten. Derivaten bevatten rechten en verplichtingen waardoor een of meer van de financiële risico's waaraan de onderliggende primaire financiële instrumenten onderhevig zijn tussen partijen worden overgedragen. Derivaten leiden bij het aangaan van de transactie niet of tot een relatief gering vermogensbeslag. Basisvormen van derivaten zijn swaps, forwards, futures en opties. Het onderliggende primaire financiële instrument kan onder meer een valuta-product, een aandelenproduct of een renteproduct zijn.

Het pensioenfonds maakt gebruik van de volgende derivaten: valutaswaps, valuta-termijncontracten, aandelenputopties, aandelenfutures, interest rate swaps en obligatiefutures.

Een valutaswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om een bedrag in een bepaalde valuta te ruilen tegen een gelijkwaardig bedrag in een andere valuta met de verplichting om de betrokken valuta weer terug te ruilen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers. Bij een langlopende valutaswap worden gedurende de looptijd ook rentestromen uitgewisseld. Bij een kortlopende valutaswap worden geen rentestromen uitgewisseld, maar wordt het renteverskil verrekend in de termijnkoers.

Een valutatermijncontract is een contract waarbij de verplichting wordt aangegaan om een bepaalde valuta te verkopen en een andere valuta te kopen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers.

Een putoptie op aandelen is een contract waarbij de koper het recht heeft om een overeengekomen aantal aandelen te verkopen gedurende een vooraf vastgestelde periode tegen een vooraf vastgestelde prijs. De onderliggende waarde kan ook een aandelenindex zijn. Tegenover het recht van de koper staat een verplichting van de verkoper. Voor het recht betaalt de koper een prijs (optiepremie).

Een aandelenfuture is een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van aandelen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vast-

gestelde prijs. Naast futures met als onderliggende waarde een specifiek aandeel bestaan ook aandelenindexfutures. Dit zijn futures met als onderliggende waarde een bepaalde aandelenindex. Het verschil tussen het niveau van de aandelenindex dat is vastgelegd in het futurecontract en het werkelijke niveau van de index wordt afgerekend (cash settlement).

Een interest rate swap of renteswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Bij de meeste renteswaps wordt een variabele rente geruild tegen een vaste rente. De variabele rente is gebaseerd op de geldmarktrente, waarbij als referentie Euribor of Eonia wordt gehanteerd. De vaste rente is meestal gebaseerd op de marktrente van staatsobligaties.

Een obligatiefuture is een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van fictieve staatsobligaties op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Veel voorkomende obligatiefutures in de Europese handel zijn Bundfutures. De onderliggende waarde van een Bundfuture is een fictieve Duitse staatsobligatie met een looptijd van 10 jaar. Het verschil tussen de prijs van de obligatie die is vastgelegd in het futurecontract en de werkelijke prijs wordt afgerekend (cash settlement).

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beursprijs per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie (zoals valutakoersen, rentecurves en indexen), als input voor de gehanteerde gangbare waarderingsmodellen.

Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Herverzekeringscontracten worden opgenomen voor de actuariel bepaalde contante waarde van de verzekerde uitkeringen, volgens de grondslagen van het pensioenfonds, onder aftrek van een eventuele waardevermindering, indien deze naar verwachting duurzaam is.

Deelnemingen

Deelnemingen worden gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde.

Vorderingen

Vorderingen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid. De geamortiseerde kostprijs komt in het algemeen overeen met de nominale waarde.

Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de nominale waarde.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuariel berekend en wordt vastgesteld op basis van de nominaal verworven pensioenrechten, voor zover zij onvoorwaardelijk zijn. Dit betekent dat de voorwaardelijke toekomstige indexering niet in de voorziening is begrepen, maar de op balansdatum toegezegde indexering wel in de voorziening wordt opgenomen. De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum.

De voorziening met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen is de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot balansdatum opgebouwde onvoorwaardelijke pensioenrechten. Daarin is begrepen de toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers.

De voorziening met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen is de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de verplichtingen aan bij het pensioenfonds aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers, nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. Voor nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers wordt een voorziening opgenomen ter grootte van (maximaal) tweemaal de in de jaarpremie begrepen opslag voor het risico van arbeidsongeschiktheid.

De belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen zijn:

- rekenrente volgens actuele rentetermijnstructuur DNB (ongewijzigd);
- levensverwachting volgens prognosetafels AG 2014 (2013: prognosetafels AG 2012-2062) met actuele fondsspecifieke leeftijds- en sekseafhankelijke correctiefactoren gebaseerd op het Towers Watson model 2014 (2013: Towers Watson model 2012);
- partnerfrequentie actieve en gewezen deelnemers 100% (ongewijzigd);
- verschil leeftijd man en vrouw tweeëneenhalf jaar (ongewijzigd);
- excassokosten 2,0% van de voorziening (2013: 1,0%).

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2014 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 1,9% worden afgeleid (2013: 2,8%).

De voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde rentetermijnstructuur DNB betreft voor looptijden tot en met 20 jaar de driemaands-gemiddelde marktrente op de interbancaire swapmarkt. Voor looptijden langer dan 20 jaar wordt de driemaandsgemiddelde swapcurve aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een vast renteniveau, de zogenoemde ultimate forward rate (UFR) van 4,2%. In de door DNB gevolgde methodiek beweegt de rente vanaf 21 jaar geleidelijk in de richting van de UFR, doordat de driemaandsgemiddelde forwardrente wordt gemiddeld met de UFR. Het gewicht van de UFR neemt

vanaf 21 jaar tot en met 60 jaar toe met de looptijd. De gehanteerde forwardrentes vanaf 60 jaar zijn constant en gelijk aan de UFR.

Schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, die in het algemeen overeenkomt met de nominale waarde.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De grondslagen voor resultaatbepaling vloeien voor het merendeel voort uit de voor de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde waarderingsgrondslagen. Voor een aantal posten worden de grondslagen voor resultaatbepaling hierna (nader) uiteengezet.

Premies

Premies worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin de daarmee samenhangende pensioenrechten worden opgebouwd. Premiekortingen en extra premies worden verwerkt in de periode waarin aan de voorwaarden volgens de uitvoeringsovereenkomst wordt voldaan.

Waardeoverdrachten

Waardeoverdrachten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van de pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin deze ontstaan. De toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de arbeidsongeschiktheid ontstaat.

Indexering

De toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van indexering wordt in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarin het bestuursbesluit wordt genomen.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over

het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Wijziging rekenrente

Het effect van de verandering van de rekenrente op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Pensioenrechten waardeoverdrachten

De met waardeoverdrachten samenhangende toevoeging en onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Herverzekeringen

Herverzekeringsuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Kosten

Kosten worden ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarop zij betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan banktegoeden die niet het karakter hebben van beleggingen.

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa

1 Vastgoed	2014	2013
Beursgenoteerd	470,0	244,0
Niet-beursgenoteerd	318,7	250,3
Totaal	788,7	494,3

De samenstelling van de (onderliggende) portefeuille vastgoed per sector is als volgt:

Winkels	252,4	181,0
Kantoren	194,6	109,4
Bedrijfsruimten	71,6	54,5
Woningen	138,4	82,8
Overig	131,7	66,6
Totaal	788,7	494,3

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	432,2	282,1
Verenigde Staten	243,3	166,1
Azië	113,2	46,1
Totaal	788,7	494,3

De volgende (onderliggende) beleggingen maken meer dan 5% uit van de totale vastgoedportefeuille:

Unibail-Rodamco	50,3	34,6
Altera Vastgoed Sector Winkels	43,4	45,1

Blue Sky vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de portefeuille uitgeleend. Voor dat deel hebben deze vastgoedfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven vastgoedaandelen bedraagt totaal EUR 7,1 miljoen (2013: EUR 4,7 miljoen).

Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 7,5 miljoen (2013: EUR 5,0 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

2 Aandelen	2014	2013
Beursgenoteerd	2.877,1	2.618,1
Niet-beursgenoteerd (private equity)	34,1	11,5
Totaal	2.911,2	2.629,6

De aandelenportefeuille kan als volgt worden gespecificeerd per sector:

Financiële instellingen	712,9	579,4
Informatietechnologie	344,4	256,4
Energie	158,3	200,7
Telecommunicatie	144,3	142,5
Consument cyclisch	340,5	342,5
Consument defensief	300,8	288,3
Industrie	291,0	291,2
Basismaterialen	167,0	161,1
Gezondheidszorg	292,3	270,2
Nutsbedrijven	159,7	97,3
Totaal	2.911,2	2.629,6

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	911,9	975,8
Verenigde Staten	842,5	782,6
Canada	114,9	94,0
Japan	254,9	154,3
Overig Pacific	106,7	92,1
Opkomende markten	680,3	530,8
Totaal	2.911,2	2.629,6

Het pensioenfonds heeft niet belegd in aandelen Air France-KLM.

Blue Sky aandelenfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de aandelen uitgeleend. Voor dat deel hebben de aandelenfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven aandelen

bedraagt totaal EUR 123,2 miljoen (2013: EUR 122,5 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 130,3 miljoen (2013: EUR 128,7 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

3 Vastrentende waarden	2014	2013
Staatsobligaties	2.586,1	2.290,0
Ondernemingsobligaties	814,1	678,9
Totaal beursgenoteerde obligaties	3.400,2	2.968,9
Hypothecaire leningen (woninghypotheken)	243,7	–
Overige onderhandse leningen	2,6	9,2
Banktegoeden in rekening-courant	21,0	14,7
Totaal	3.667,5	2.992,8

De specificatie naar rentetype is als volgt:

Inflation linked	1.324,6	1.388,2
Vaste rente	2.321,9	1.589,9
Variabele rente	21,0	14,7
Totaal	3.667,5	2.992,8

Een deel van de onderliggende hypothecaire leningen (woninghypotheken) heeft een variabele rente. Door middel van rentederivaten wordt deze variabele rente omgezet in een vaste rente.

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata is als volgt:

Korter dan 1 jaar	97,1	70,4
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	544,7	246,5
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	1.099,8	524,9
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	964,5	1.307,3
Langer dan 20 jaar	961,4	843,7
Totaal	3.667,5	2.992,8

De kredietwaardigheid van de portefeuille kan als volgt worden weergegeven:

	2014	2013
AAA-rating	1.538,1	1.228,0
AA-rating	649,9	801,6
A-rating	265,8	178,5
BBB-rating	572,8	455,5
Lagere rating dan BBB	372,6	311,3
Geen rating	268,3	17,9
Totaal	3.667,5	2.992,8

De onderliggende hypothecaire leningen (woninghypotheken) van EUR 243,7 miljoen hebben geen rating en zijn dan ook begrepen in het deel van de portefeuille vastrentende waarden zonder rating. In woninghypotheken wordt belegd door middel van participaties in een tweetal beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben evenmin een officiële rating. Op basis van een intern model van de beheerders van de beleggingsfondsen is de indicatieve rating AA.

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	1.904,1	1.445,8
Verenigde Staten	972,3	1.011,0
Opkomende markten	692,8	433,7
Overig	98,3	102,3
Totaal	3.667,5	2.992,8

De volgende onderliggende beleggingen van de Blue Sky obligatiefondsen maken meer dan 5% uit van de totale obligatieportefeuille:

Staatsobligaties Duitsland	506,9	223,3
Staatsobligaties Frankrijk	429,0	597,9
Staatsobligaties Verenigde Staten	375,1	587,9
Staatsobligaties Verenigd Koninkrijk	147,3	169,5
AeAM Dutch Mortgage Fund	184,9	–

Het pensioenfonds heeft niet belegd in obligaties KLM of obligaties Air France-KLM.

Van de vastrentende waarden heeft een bedrag van EUR 15,8 miljoen (2013: EUR 9,9 miljoen) betrekking op saldi op margin accounts die worden aangehouden in verband met derivatenposities. De saldi op deze bankrekeningen staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

Een deel van de onderliggende obligatieportefeuille met een totale marktwaarde van EUR 193,1 miljoen (2013: EUR 7,9 miljoen) is gestort in een gesepareerd depot als zekerheid voor derivaten met een negatieve marktwaarde. Deze obligaties staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

4 Derivaten

Derivaten met een positieve marktwaarde zijn als een actiefpost in de balans opgenomen en derivaten met een negatieve marktwaarde zijn onder de verplichtingen opgenomen.

	Activa	Passiva	Totaal
2014			
Valutaderivaten	43,2	- 352,5	- 309,3
Aandelenderivaten	15,1	-	15,1
Rentederivaten	233,5	- 1,8	231,7
Totaal	291,8	- 354,3	- 62,5
2013			
Valutaderivaten	167,8	- 22,9	144,9
Aandelenderivaten	23,6	-	23,6
Rentederivaten	95,8	-	95,8
Totaal	287,2	- 22,9	264,3

Het volgende overzicht geeft inzicht in de portefeuille derivaten per balansdatum:

	2014		2013	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Valutaswaps en valutatermijncontracten				
Gekocht	409,6	29,7	166,6	- 4,8
Verkocht	4.028,1	- 339,0	3.160,2	149,7
Aandelenindexopties (average price putoptie)				
Gekocht	527,0	11,3	704,0	23,0
Aandelenfutures				
Gekocht	86,5	3,8	26,7	0,6
Interest rate swaps				
Gekocht	569,0	233,5	470,0	95,5
Obligatiefutures				
Verkocht	91,0	- 1,8	26,4	0,3

Valutaderivaten zijn in dit overzicht aangeduid als verkocht indien de positie in euro's long is en de positie in vreemde valuta's short is. Deze contracten zijn afgesloten met het doel om het valutarisico af te dekken.

Als gekocht aangeduide interest rate swaps zijn zogenoemde receiver swaps, waarbij een vaste rente wordt ontvangen en een variabele rente wordt betaald. Door middel van de interest rate swaps wordt het rentemismatchrisico beperkt.

De aandelenputopties betreffen average price putopties (putopties op een wereldwijd mandje met aandelen, waarbij de waarde op expiratedatum gelijk is aan nihil of het positieve verschil tussen de uitoefenprijs en de gemiddelde prijs gedurende een bepaalde periode). De aandelenputopties dienen ter afdekking van het aandelenmarktrisico.

De aandelenfutures betreffen Eurostoxx 50 futures (future op een index die is samengesteld uit een mandje met de 50 belangrijkste aandelen in de eurozone) en S&P 500 futures (future op een index die is samengesteld uit een mandje met de 500 belangrijkste Amerikaanse aandelen). De obligatiefutures betreffen Bundfutures (future op een mandje met de 10 meest recente tienjarige Duitse staatsleningen). Door middel van de futures wordt op efficiënte wijze een long positie of een short positie in de onderliggende waarden ingenomen. Deze contracten zijn afgesloten in het kader van een

tactische assetallocatiebeslissing. De waardeveranderingen van de futures worden dagelijks afgerekend, zodat de waarde per balansdatum gering is.

De valutaswaps, valutatermijncontracten, aandelenputopties en interest rate swaps zijn niet-beursgenoteerde contracten. De aandelenfutures en obligatiefutures zijn beursgenoteerde contracten.

Alle valutaderivaten en futures hebben een looptijd korter dan een jaar.

De looptijden van de gekochte aandelenputopties zijn als volgt:

	2014		2013	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Looptijd tot april 2014	–	–	177,0	0,7
Looptijd tot april 2015	177,0	0,4	177,0	2,2
Looptijd tot april 2016	190,0	8,3	190,0	13,2
Looptijd tot april 2017	160,0	2,6	160,0	6,9
Totaal	527,0	11,3	704,0	23,0

De portefeuille gekochte interest rate swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

	2014		2013	
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Looptijd tot juli 2029	200,0	88,0	200,0	44,8
Looptijd tot april 2030	40,0	16,3	40,0	7,3
Looptijd tot oktober 2030	40,0	11,0	40,0	2,1
Looptijd tot juli 2039	150,0	90,8	150,0	40,5
Looptijd tot oktober 2040	40,0	13,0	40,0	0,8
Looptijd tot juli 2044	57,0	10,8	–	–
Looptijd tot november 2044	42,0	3,6	–	–
Totaal	569,0	233,5	470,0	95,5

De volgende tegenpartijen maken meer dan 5% uit van de totale (positieve) marktwaarde van de derivatenportefeuille:

	2014	2013
Royal Bank of Scotland	104,3	100,2
Goldman Sachs	82,3	38,1
Morgan Stanley	48,3	39,1
Barclays Bank	29,6	46,3
UBS	11,8	13,1
Credit Suisse	–	37,1

Voor derivatencontracten met een positieve marktwaarde zijn zekerheden verkregen tot een bedrag van totaal EUR 151,8 miljoen (2013: EUR 270,5 miljoen). Voor derivatencontracten met een negatieve marktwaarde zijn zekerheden gegeven tot een bedrag van totaal EUR 193,1 miljoen (2013: EUR 7,9 miljoen).

5 Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Onder herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen is de gekapitaliseerde waarde van twee herverzekeringscontracten opgenomen.

Verzekering op risicobasis	0,2	0,2
Garantiecontract	0,1	0,2
Totaal	0,3	0,4

De mutaties kunnen als volgt worden weergegeven:

Balanswaarde begin van het jaar	0,4	0,4
Uitkeringen herverzekering	– 0,1	– 0,1
Overige mutaties	–	0,1
Balanswaarde eind van het jaar	0,3	0,4

De verzekering op risicobasis betreft ingegane verzekeringsuitkeringen, die Pensioenfonds KLM Health Services in het kader van de collectieve waardeoverdracht in 2010 aan het pensioenfonds heeft gecedeerd. De betreffende herverzekeringsovereenkomst is op 31 december 2010 geëindigd.

Het garantiecontract is een aflopend herverzekeringscontract. De nominale pensioenverplichtingen zijn herverzekerd, zodat de indexering van de pensioenrechten en pensioenen voor rekening van het pensioenfonds komt. Het beleggingsrisico en de verzekeringstechnische risico's zijn volledig overgedragen. Er is geen winstdelingsregeling met de verzekeraar overeengekomen.

Het herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen heeft voor het overgrote deel een langlopend karakter.

6 Deelnemingen

Onder deelnemingen is opgenomen het 33,3% belang in Blue Sky Group Holding B.V., statutair gevestigd in Amstelveen.

	2014	2013
Totaal	3,6	2,4

De mutaties zijn als volgt:

Balanswaarde begin van het jaar	2,4	2,6
Kapitaalstorting	1,0	–
Resultaat	0,2	–
Ontvangen dividend	–	– 0,2
Balanswaarde eind van het jaar	3,6	2,4

7 Vorderingen en overlopende activa

Werkgevers	46,5	42,8
Af te wikkelen beleggingstransacties	3,9	–
Bronbelastingen	2,5	2,7
Overige vorderingen en overlopende activa	0,8	0,5
Totaal	53,7	46,0

De vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

8 Liquide middelen

Liquide middelen worden onderscheiden van banktegoeden die het karakter hebben van beleggingen of direct beschikbaar zijn om te worden belegd. Deze posten zijn begrepen in vastrentende waarden.

	2014	2013
Banktegoeden in rekening-courant	1,0	0,4
Totaal	1,0	0,4

Passiva

9 Stichtingskapitaal en reserves	Bestem- mings- reserves	Overige reserves	Totaal
2014			
Stand begin van het jaar	18,8	1.165,7	1.184,5
Resultaat	- 18,8	- 191,4	- 210,2
Stand eind van het jaar	-	974,3	974,3
2013			
Stand begin van het jaar	27,0	885,1	912,1
Resultaat	- 8,2	280,6	272,4
Stand eind van het jaar	18,8	1.165,7	1.184,5

Het stichtingskapitaal bedraagt (ongewijzigd) EUR 45,38 en is gestort bij oprichting.

De bestemmingsreserves betreffen de reserve overgangsmaatregel 3. Deze bestemmingsreserve was bestemd voor de financiering van de voorwaardelijke extra pensioenrechten onder het betreffende onderdeel van het pensioenreglement. Overgangsmaatregel 3 is een regeling in het kader van de Wet aanpassing fiscale behandeling VUT/prepensioen en introductie levensloop (Wet VPL).

Overgangsmaatregel 3 geldt voor deelnemers die zijn geboren op of na 1 januari 1950 maar vóór 1 januari 1956 en op 31 december 2005 in dienst waren van KLM. Daarnaast moesten zij vóór het bereiken van de leeftijd van 51 jaar en 6 maanden als medewerker van het grondpersoneel in dienst zijn getreden en onafgebroken in actieve dienst blijven tot de leeftijd van 61 jaar en 6 maanden wordt bereikt. Indien werd voldaan aan de voorwaarden werd op dat moment een extra ouderdomspensioen toegekend, waarvan de hoogte afhankelijk was van de leeftijd en het aantal dienstjaren. Aan de reserve

werd jaarlijks rente toegevoegd of onttrokken op basis van het totaalrendement op de beleggingen in het afgelopen jaar.

Per 1 augustus 2014 zijn alle voorwaardelijke aanspraken ingekocht en afgefinancierd. Hierbij is een normpensioenleeftijd gehanteerd die overeenkomt met de versnelde verhoging van de AOW-leeftijd. In verband met de vervroeging van de inkoop zijn de (voorwaardelijke) aanspraken van de deelnemers per 1 augustus 2014 verlaagd met 0,4% voor elke maand leeftijdsverschil ten opzichte van de leeftijd van 61 jaar en 6 maanden. Voor de financiering is de reserve overgangsmaatregel 3 aangewend. KLM heeft een extra premie betaald van EUR 3,4 miljoen. Daarnaast is er vanuit de premieruimte een premiekorting van EUR 9 miljoen aangewend voor de financiering van de overgangsregeling.

De onttrekking aan de reserve van per saldo EUR 18,8 miljoen (2013: EUR 8,2 miljoen) is als volgt samengesteld:

	2014	2013
Extra premie	3,4	–
Aangewende premiekorting	9,0	–
Rentetoevoeging	1,5	0,5
Toegekende pensioenrechten verslagjaar	– 32,7	– 8,7
Totaal	– 18,8	– 8,2

De vermogenspositie wordt toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 50 tot en met 57.

10 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen

	Aantal	2014 Bedrag	Aantal	2013 Bedrag
Actieve deelnemers	14.654	3.482,5	14.629	2.719,6
Arbeidsongeschikte deelnemers	736	220,8	687	171,8
Gewezen deelnemers	8.161	530,2	8.302	427,5
Ingegaan ouderdomspensioen	6.063	1.609,6	6.051	1.499,1
Ingegaan nabestaandenpensioen	2.828	388,3	2.878	359,2
Ingegaan wezenpensioen	155	5,6	161	5,0
Totaal pensioenuitkeringen	32.597	6.237,0	32.708	5.182,2
Pensioenuitvoeringskosten (excassokosten)		124,7		51,8
Totaal	32.597	6.361,7	32.708	5.234,0

De voorziening pensioenverplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschikte deelnemers bestaat uit:

	2014	2013
Opgebouwde pensioenrechten	153,6	112,5
Toekomstige premievrije opbouw pensioenrechten	31,0	26,5
Ingegaan arbeidsongeschiktheidspensioen	27,8	26,6
Zieke deelnemers en nog niet gemelde arbeidsongeschikte deelnemers	8,4	6,2
Totaal	220,8	171,8

De waarde van de voorziening pensioenverplichtingen naar resterende looptijd is als volgt:

Korter dan 1 jaar	159,2	155,8
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	684,0	650,5
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	944,6	999,0
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	1.975,8	1.578,4
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	1.515,1	1.120,1
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	773,7	540,9
Langer dan 40 jaar	309,3	189,3
Totaal	6.361,7	5.234,0

De mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen zijn als volgt:

Stand begin van het jaar	5.234,0	5.358,5
Pensioenopbouw actieve deelnemers	175,6	174,2
Opslag pensioenuitvoeringskosten	1,6	1,6
Inkomende waardeoverdrachten	1,2	1,9
Uitgaande waardeoverdrachten	- 0,6	- 1,9
Rentetoevoeging	19,8	18,8
Wijziging rekenrente	1.091,0	- 181,4
Indexering	9,2	11,5
Ottrekking voor pensioenuitkeringen	- 143,8	- 146,6
Ottrekking voor pensioenuitvoeringskosten	- 1,5	- 1,5
Wijziging actuariële grondslagen	- 12,3	-
Actuariële resultaten	- 12,5	- 1,1
Stand eind van het jaar	6.361,7	5.234,0

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2014 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 1,9% worden afgeleid. Ultimo 2013 was de afgeleide rekenrente 2,8%.

11 Schulden en overlopende passiva	2014	2013
Kredietinstellingen	4,4	–
Werkgevers	11,6	–
Waardeoverdrachten	0,1	–
Pensioenuitkeringen	7,9	8,2
Belastingen en premies sociale verzekeringen	3,0	3,2
Overige schulden en overlopende passiva	0,5	0,3
Totaal	27,5	11,7

Het pensioenfonds heeft een kredietfaciliteit bij de huisbankier van EUR 45,0 miljoen (2013: EUR 45,0 miljoen).

De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

Overige informatie

Beleggingen

De totale beleggingsportefeuille bedraagt EUR 7.306,8 miljoen (2013: EUR 6.383,9 miljoen) en is als volgt samengesteld:

	2014	2013
Vastgoed	788,7	494,3
Aandelen	2.911,2	2.629,6
Vastrentende waarden	3.667,5	2.992,8
Derivaten activa	291,8	287,2
Derivaten passiva	– 354,3	– 22,9
	7.304,9	6.381,0
Vorderingen en overlopende activa	6,6	3,1
Schulden	– 4,7	– 0,2
Totaal	7.306,8	6.383,9

Marktwaaarde beleggingen

De marktwaaarde van de beleggingen wordt vastgesteld op basis van directe markt-noteringen, wordt afgeleid van directe marktnoteringen of wordt benaderd door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken.

Van directe marktnotering is sprake indien beleggingen worden verhandeld op één of meer actieve openbare markten. Hiertoe worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools waarvan de beleggingen een directe marktnotering hebben.

Indien de waardering van beleggingen wordt afgeleid van directe marktnoteringen, worden de beleggingen gewaardeerd op basis van een model, waarbij alle inputvariabelen zijn gebaseerd op marktnoteringen. In geval van over-the-counter derivaten, zoals interest rate swaps, valutaswaps en valutatermijncontracten, betreffen deze variabelen onder meer interbancaire rentecurves, swaprentes en valutakoersen. Tot deze categorie worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools die beleggen in andere niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen (fund of funds) waarvan niet dagelijks de intrinsieke waarde wordt bepaald.

Indien de marktwaaarde van beleggingen wordt vastgesteld door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken, worden de inputvariabelen geschat door externe deskundigen in verband met het ontbreken van openbare marktgegevens. Tot deze categorie worden gerekend alle directe en indirecte beleggingen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen en private equity fondsen, waarvan de waardering is gebaseerd op taxaties conform voor deze sectoren geldende waarderingsrichtlijnen. Hiertoe worden ook woninghypotheken en over-the-counter aandelenopties gerekend.

De beleggingsportefeuille is als volgt ingedeeld naar de drie onderscheiden categorieën:

	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Waarderings- modellen en -technieken	Totaal
2014				
Vastgoed	470,0	–	318,7	788,7
Aandelen	2.809,9	67,2	34,1	2.911,2
Vastrentende waarden	3.421,2	2,6	243,7	3.667,5
Derivaten activa	3,8	276,7	11,3	291,8
Derivaten passiva	– 1,8	– 352,5	–	– 354,3
Totaal	6.703,1	– 6,0	607,8	7.304,9

	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Waarderings- modellen en -technieken	Totaal
2013				
Vastgoed	244,0	–	250,3	494,3
Aandelen	2.550,5	67,6	11,5	2.629,6
Vastrentende waarden	2.983,6	9,2	–	2.992,8
Derivaten activa	0,9	263,3	23,0	287,2
Derivaten passiva	–	– 22,9	–	– 22,9
Totaal	5.779,0	317,2	284,8	6.381,0

Mutaties beleggingen

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
2014				
Balanswaarde begin van het jaar	494,3	2.629,6	2.992,8	6.116,7
Aankopen	257,5	965,0	966,8	2.189,3
Verkopen	– 80,7	– 1.091,6	– 830,7	– 2.003,0
Waardeveranderingen	117,6	408,2	532,3	1.058,1
Mutatie deposito's en liquiditeiten			6,3	6,3
Balanswaarde eind van het jaar	788,7	2.911,2	3.667,5	7.367,4

2013				
Balanswaarde begin van het jaar	503,2	2.461,7	2.860,0	5.824,9
Aankopen	31,9	443,4	648,3	1.123,6
Verkopen	– 54,7	– 625,2	– 244,2	– 924,1
Waardeveranderingen	13,9	349,7	– 277,7	85,9
Mutatie deposito's en liquiditeiten			6,4	6,4
Balanswaarde eind van het jaar	494,3	2.629,6	2.992,8	6.116,7

De mutaties in de portefeuille valutaderivaten (valutaswaps en valutatermijncontracten) zijn als volgt:

	2014	2013
Balanswaarde begin van het jaar	144,9	60,9
Aankopen	–	–
Verkopen en afwikkeling, per saldo	– 146,5	– 65,8
Waardeveranderingen	– 307,7	149,8
Balanswaarde eind van het jaar	– 309,3	144,9
.....		
Derivaten activa	43,2	167,8
Derivaten passiva	– 352,5	– 22,9
Per saldo	– 309,3	144,9
.....		

De mutaties in de portefeuille aandelenderivaten zijn als volgt:

	Putopties	Futures	Totaal
2014			
Balanswaarde begin van het jaar	23,0	0,6	23,6
Aankopen	–	–	–
Verkopen en afwikkeling, per saldo	– 0,1	– 0,1	– 0,2
Waardeveranderingen	– 11,6	3,3	– 8,3
Balanswaarde eind van het jaar	11,3	3,8	15,1
.....			
Derivaten activa	11,3	3,8	15,1
Derivaten passiva	–	–	–
Per saldo	11,3	3,8	15,1
.....			

	Putopties	Futures	Totaal
2013			
Balanswaarde begin van het jaar	89,6	0,3	89,9
Aankopen	–	–	–
Verkopen en afwikkeling, per saldo	– 0,6	– 5,2	– 5,8
Waardeveranderingen	– 66,0	5,5	– 60,5

Balanswaarde eind van het jaar	23,0	0,6	23,6
---------------------------------------	-------------	------------	-------------

Derivaten activa	23,0	0,6	23,6
Derivaten passiva	–	–	–

Per saldo	23,0	0,6	23,6
------------------	-------------	------------	-------------

De mutaties in de portefeuille rentederivaten zijn als volgt:

	Interest rate swaps	Futures	Totaal
2014			
Balanswaarde begin van het jaar	95,5	0,3	95,8
Aankopen	–	–	–
Verkopen en afwikkeling, per saldo	–	5,9	5,9
Waardeveranderingen	137,3	– 8,0	129,3
Verandering lopende rente	0,7		0,7

Balanswaarde eind van het jaar	233,5	– 1,8	231,7
---------------------------------------	--------------	--------------	--------------

Derivaten activa	233,5	–	233,5
Derivaten passiva	–	– 1,8	– 1,8

Per saldo	233,5	– 1,8	231,7
------------------	--------------	--------------	--------------

	Interest rate swaps	Futures	Totaal
2013			
Balanswaarde begin van het jaar	251,2	- 0,4	250,8
Aankopen	-	-	-
Verkopen en afwikkeling, per saldo	- 72,3	- 1,1	- 73,4
Waardeveranderingen	- 79,4	1,8	- 77,6
Verandering lopende rente	- 4,0		- 4,0
Balanswaarde eind van het jaar	95,5	0,3	95,8
Derivaten activa	95,5	0,3	95,8
Derivaten passiva	-	-	-
Per saldo	95,5	0,3	95,8

Investerings- en stortingsverplichtingen	2014	2013	Maximale looptijd
Vastgoed	31,7	85,2	2 jaar
Private equity	73,1	55,1	7 jaar
Totaal	104,8	140,3	

Overige niet in de balans opgenomen verplichtingen

Voorwaardelijke verplichtingen

De actuariële waarde van de indexeringsachterstand bedraagt EUR 129,7 miljoen (2013: EUR 102,8 miljoen).

De door actieve deelnemers opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de loonindex heeft betrekking op het volgende jaar:

Jaar	Loonindex	Toegekend	Verschil
1 januari 2012	3,0%	1,5%	1,5%

De door gewezen deelnemers en pensioengerechtigden opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de prijsindex heeft betrekking op de volgende jaren:

Jaar	Afgeleide prijsindex	Toegekend	Verschil
1 januari 2015	0,7%	0,4%	0,3%
1 januari 2014	0,9%	0,5%	0,4%
1 januari 2013	2,0%	1,0%	1,0%
1 januari 2012	2,3%	1,2%	1,1%

Jaarlijks neemt het bestuur een besluit over de indexering van de pensioenrechten, inclusief de inhaal van de ontstane indexeringsachterstand.

Het pensioenfonds vormt met Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, Blue Sky Group Holding B.V., Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group, Eagle Fund Beheer B.V. en de Blue Sky beleggingsfondsen een fiscale eenheid voor de omzetbelasting en is hoofdelijk aansprakelijk voor de daaruit voortvloeiende belastingverplichtingen.

Risicobeheer

In het bestuursverslag worden de belangrijke risico's die het pensioenfonds loopt besproken en wordt ingegaan op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beheersen. In deze paragraaf van de jaarrekening worden voornamelijk de financiële risico's beschreven en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico van het pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het fonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. De solvabiliteit wordt gemeten aan de hand van het verschil tussen het aanwezig eigen vermogen en het vereist eigen vermogen. Daarnaast wordt de dekkingsgraad als solvabiliteitsratio gehanteerd.

Het vereist eigen vermogen wordt in beginsel berekend op basis van een scenarioanalyse zoals gebruikt in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB.

Het standaardmodel is aangevuld met een intern model voor financiële instrumenten die niet goed passen in het standaardmodel. Dit scenario geeft een schatting van het neerwaartse risico bij een horizon van één jaar met een betrouwbaarheidsniveau van 97,5%. Dit betekent dat het vereist eigen vermogen zodanig wordt berekend dat met een zekerheid van 97,5% wordt voorkomen dat binnen een termijn van één jaar de waarde van de nettoactiva lager is dan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Het tekort van het aanwezig eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen bedraagt EUR 246,2 miljoen (2013: surplus EUR 180,5 miljoen):

	2014	2013
Vereiste buffers		
• Rentemismatchrisico	354,3	387,5
• Vastgoedrisico en aandelenrisico	948,1	698,8
• Valutarisico	259,6	165,5
• Commodityrisico	-	-
• Kredietrisico	146,2	82,5
• Verzekeringstechnisch risico	201,5	164,9
• Liquiditeitsrisico	-	-
• Concentratierisico	-	-
• Operationeel risico	-	-
• Actief risico	-	-
Totaal	1.909,7	1.499,2
Diversificatie van risico's	- 689,2	- 514,0
Totaal vereist eigen vermogen	1.220,5	985,2
Aanwezig eigen vermogen	974,3	1.165,7
Tekort (surplus)	- 246,2	180,5

Het vereist eigen vermogen van EUR 1.220,5 miljoen (2013: EUR 985,2 miljoen) is gebaseerd op de feitelijke beleggingsportefeuille ultimo verslagjaar.

Het aanwezig eigen vermogen ten behoeve van de solvabiliteitstoets van DNB is als volgt berekend:

Totaal stichtingskapitaal en reserves	974,3	1.184,5
Af: reserve overgangsmaatregel 3	-	- 18,8
Aanwezig eigen vermogen FTK	974,3	1.165,7

Op grond van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen (FTK) mocht de reserve overgangsmaatregel 3 niet tot de aanwezige solvabiliteit worden gerekend. Deze bestemmingsreserve bleef ook voor de berekening van de dekkingsgraad buiten beschouwing.

De aldus berekende nominale dekkingsgraad bedraagt 115,3% (2013: 122,3%). De met het vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 119,2% (2013: 118,8%).

Het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de strategische beleggingsportefeuille, bedraagt EUR 1.184,8 miljoen (2013: EUR 970,5 miljoen). Het hierbij behorende vermogenstekort bedraagt EUR 210,5 miljoen (2013: surplus

EUR 195,2 miljoen). De hiermee overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 118,6% (2013: 118,5%).

Het minimaal vereist eigen vermogen komt overeen met een nominale dekkingsgraad van 104,3% (2013: 104,3%) en bedraagt EUR 270,8 miljoen (2013: EUR 223,1 miljoen).

De ontwikkeling van de nominale dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2014	2013
Nominale dekkingsgraad begin van het jaar	122,3%	116,5%
Premies	- 0,3%	- 0,4%
Pensioenuitkeringen	0,6%	0,5%
Indexering pensioenrechten	- 0,2%	- 0,2%
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	- 21,1%	4,1%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	16,7%	2,0%
Wijziging actuariële grondslagen	0,3%	0,0%
Overige oorzaken	- 3,0%	- 0,2%
Nominale dekkingsgraad eind van het jaar	115,3%	122,3%

Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De nominale rente wordt vastgesteld op de driemaandsgemiddelde marktrente met aanpassing op basis van de UFR voor looptijden vanaf 20 jaar. De als basis voor de reële rentecurve gehanteerde nominale rentecurve is daarmee gelijk aan de rentetermijnstructuur DNB. De geschatte inflatiecomponent, de break-even inflatie, wordt bepaald door euro inflation linked staatsobligaties, die gekoppeld zijn aan de Europese Harmonized Inflation Consumer Price (excluding tobacco) inflatie-index, te vergelijken met nominale euro staatsobligaties van vergelijkbare looptijden. Hierbij wordt zoveel mogelijk gewerkt met obligaties van de hoogst beschikbare kredietwaardigheid. De inflatie wordt eveneens vastgesteld op basis van een driemaandsgemiddelde. De looninflatie wordt gelijk verondersteld aan de prijsinflatie.

De reële dekkingsgraad bedraagt 85,8% (2013: 83,3%) en is gebaseerd op een afgeleide reële rekenrente van 0,5% (2013: 0,8%).

De ontwikkeling van de reële dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2014	2013
Reële dekkingsgraad begin van het jaar	83,3%	74,8%
Premies	- 1,2%	- 0,9%
Pensioenuitkeringen	- 0,3%	- 0,5%
Indexering pensioenrechten	0,7%	1,2%
Wijziging rekenrente rentedeel	- 15,4%	3,9%
Wijziging rekenrente inflatiedeel	12,2%	3,0%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	11,3%	1,3%
Wijziging actuariële grondslagen	0,2%	0,0%
Overige oorzaken	- 5,0%	0,5%
Reële dekkingsgraad eind van het jaar	85,8%	83,3%

Het pensioenfonds heeft ingevolge artikel 138 van de Pensioenwet in 2013 een geactualiseerd langetermijnherstelplan met ongewijzigde einddatum 31 december 2023 bij DNB ingediend. Hierin wordt aangesloten bij actueel premiebeleid, indexeringsbeleid en beleggingsbeleid. In het herstelplan is rekening gehouden met de versobering van de regeling per 1 januari 2013, die neerkomt op verlaging van het opbouwpercentage met 0,1 procentpunt en verhoging van de minimum dekkingsgraad in de indexeringsstaffel van 105% naar 110%.

De ontwikkeling van de dekkingsgraad ten opzichte van de prognose in het herstelplan is als volgt:

	2014		2013	
	Realisatie	Herstelplan	Realisatie	Herstelplan
Nominale dekkingsgraad begin van het jaar	122,3%	119,5%	116,5%	116,5%
Premies	- 0,3%	- 0,9%	- 0,4%	- 0,8%
Pensioenuitkeringen	0,6%	0,5%	0,5%	0,5%
Indexering pensioenrechten	- 0,2%	- 1,2%	- 0,2%	- 0,5%
Wijziging rekenrente pensioenverplichtingen	- 21,1%	0,0%	4,1%	0,0%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	16,7%	3,4%	2,0%	3,7%
Wijziging actuariële grondslagen	0,3%	0,0%	0,0%	0,0%
Overige oorzaken	- 3,0%	- 0,1%	- 0,2%	0,1%
Nominale dekkingsgraad eind van het jaar	115,3%	121,2%	122,3%	119,5%

De dekkingsgraad is in 2014 verslechterd, terwijl in het herstelplan een verbetering is voorzien. De oorzaak hiervan is de daling van de rekenrente volgens de rentetermijnstructuur DNB als gevolg van de daling van de marktrente. Het aanwezig eigen vermogen ultimo verslagjaar is EUR 246,2 miljoen lager dan het vereist eigen vermogen. De werkelijke dekkingsgraad is dus lager dan de vereiste dekkingsgraad.

Het solvabiliteitsrisico wordt hierna toegelicht aan de hand van de in de solvabiliteits-toets van DNB onderkende risico's. Met uitzondering van het operationele risico, worden deze risico's aangemerkt als financiële risico's.

Rentemismatchrisico

Rentemismatchrisico is het verschil in rentegevoeligheid tussen de portefeuille vastrentende waarden (voornamelijk obligaties) en de pensioenverplichtingen. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is als gevolg van de langere looptijden hoger dan die van de portefeuille obligaties. Een daling van de marktrente leidt tot een stijging van de waarde van de pensioenverplichtingen, die slechts voor een deel wordt gecompenseerd door een stijging van de waarde van de portefeuille obligaties.

Door afdekking van het rentemismatchrisico is de vermogenspositie van het pensioenfonds minder gevoelig voor de ontwikkeling van de marktrente. Het rentemismatchrisico wordt voor een deel beperkt door belegging in obligaties met een relatief lange rentevast periode. Het rentemismatchrisico wordt verder afgedekt door middel van interest rate swaps. De effectiviteit van de afdekking door middel van omvang en samenstelling van de obligatieportefeuille en interest rate swaps tezamen bedraagt ultimo 2014 ongeveer 50% (2013: ongeveer 50%). Deze effectiviteit is gebaseerd op de strategische afdekking. Op basis van de feitelijke afdekking bedraagt de effectiviteit ultimo 2014 ongeveer 45% (2013: ongeveer 47%). Hierbij moet worden opgemerkt dat de toepassing van de UFR-methodiek voor de discontering van de pensioenverplichtingen een positief effect heeft op dit percentage. Bij hantering van de marktrente voor zowel de obligaties, de interest rate swaps als de pensioenverplichtingen bedraagt de effectiviteit van de afdekking ultimo 2014 ongeveer 28% (2013: ongeveer 35%).

De rentegevoeligheid kan worden gemeten aan de hand van de modified duration. Dit is de met de contante waarde van rente en aflossing gewogen gemiddelde looptijd in jaren. De duration mismatch is het verschil tussen de duration van de pensioenverplichtingen en de naar omvang (ten opzichte van de pensioenverplichtingen) gewogen duration van de vastrentende waarden.

De modified duration van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille interest rate swaps, de pensioenverplichtingen en de duration mismatch zijn als volgt:

	2014	2013
Vastrentende waarden (op basis van marktrente)	10	12
Interest rate swaps (op basis van marktrente)	17	17
Pensioenverplichtingen (op basis van rentetermijnstructuur DNB)	18	17
Mismatch bij renteschok van 0,01%	10	9
Mismatch bij renteschok van 1,0%	11	10

Als de marktrente met 1,0 procentpunt stijgt, daalt de waarde van de vastrentende waarden ongeveer met de modified duration als percentage. Een stijging van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de gemiddelde rekenrente (rentetermijnstructuur DNB) ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 procentpunt. Daardoor daalt de waarde van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal de modified duration als percentage. Een daling van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de gemiddelde rekenrente ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met eveneens ongeveer 0,9 procentpunt.

Daardoor stijgt de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal de modified duration als percentage. Hierbij is geen rekening gehouden met het dempend effect van de driemaandsgemiddelde marktrente in plaats van de actuele marktrente.

Bij een rentestijging daalt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verbetert. Bij een rentedaling stijgt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verslechtert. Het effect van een daling van de rekenrente volgens de rentetermijnstructuur van DNB met 1,0 procentpunt op de nominale dekkingsgraad is een verslechtering met bijna 12 procentpunten (2013: bijna 12 procentpunten). Het effect van een stijging van deze rekenrente met 1,0 procentpunt is een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 13 procentpunten (2013: ongeveer 13 procentpunten). Een daling van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met bijna 15 procentpunten (2013: ruim 14 procentpunten). Een stijging van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de nominale dekkingsgraad met bijna 16 procentpunten (2013: ruim 15 procentpunten).

Hiervoor is ervan uitgegaan dat de marktrente voor alle looptijden in gelijke mate stijgt of daalt. Er kan echter sprake zijn van verschillen in de rentebeweging voor verschillende looptijden. De lange rente kan bijvoorbeeld sterker stijgen of dalen dan de korte rente.

Veranderingen in de rentecurve worden niet gemeten aan de hand van de modified duration, maar hebben wel invloed op de rentemismatch.

Vastgoedrisico en aandelenrisico

Vastgoedrisico is het risico dat de waarde van vastgoed en vastgoedaandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastgoed. De portefeuille vastgoed maakt ongeveer 11% (2013: ongeveer 8%) uit van de totale beleggingen. Een waardedaling van deze beleggingen met 25% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 3 procentpunten (2013: ongeveer 2 procentpunten). Een waardestijging van deze beleggingen met 25% daarentegen resulteert in een verbetering van de dekkingsgraad met ongeveer 3 procentpunten (2013: ongeveer 2 procentpunten).

Aandelenrisico is het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost aandelen. De aandelenportefeuille maakt ongeveer 40% (2013: ongeveer 41%) uit van de totale beleggingsportefeuille. Het aandelenrisico wordt door middel van langlopende aandelenindexopties (gekochte average price putopties) afgedekt. De effectiviteit van de afdekking bedraagt ultimo 2014 minder dan 5% (2013: ongeveer 7%). Een waardedaling van de portefeuille met 25% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 11 procentpunten (2013: ongeveer 12 procentpunten). Een waardestijging van de portefeuille met 25% resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 11 procentpunten (2013: ongeveer 12 procentpunten).

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

De valutaverdeling van de beleggingen in vastgoed, aandelen en vastrentende waarden (uitgedrukt in euro's) vóór en na afdekking van het valutarisico is als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vast- rentende waarden	Totaal	Valuta- afdekking	Nettopositie
2014						
Euro	346,2	402,1	1.795,5	2.543,8	3.618,5	6.162,3
Amerikaanse dollar	260,1	947,2	1.187,6	2.394,9	- 2.161,1	233,8
Canadese dollar	-	114,3	62,1	176,4	- 173,7	2,7
Australische dollar	20,6	91,4	158,3	270,3	- 256,6	13,7
Japanse yen	38,4	177,6	-	216,0	- 218,4	- 2,4
Britse pond	54,4	312,3	282,2	648,9	- 643,7	5,2
Zwitserse frank	16,8	108,4	-	125,2	-	125,2
Zweedse kroon	14,8	40,2	114,9	169,9	- 165,0	4,9
Overige valuta's ontwikkelde landen	0,3	63,7	-	64,0	-	64,0
Valuta's opkomende landen	37,1	654,0	66,9	758,0	-	758,0
Totaal	788,7	2.911,2	3.667,5	7.367,4	-	7.367,4
2013						
Euro	229,4	450,9	1.526,9	2.207,2	2.993,6	5.200,8
Amerikaanse dollar	179,0	842,5	1.010,8	2.032,3	- 1.907,4	124,9
Canadese dollar	-	106,0	49,6	155,6	- 150,8	4,8
Australische dollar	6,3	67,8	23,3	97,4	- 95,1	2,3
Japanse yen	15,7	143,5	0,1	159,3	- 152,5	6,8
Britse pond	30,1	326,4	233,3	589,8	- 599,2	- 9,4
Zwitserse frank	12,6	118,9	-	131,5	-	131,5
Zweedse kroon	9,1	46,5	33,0	88,6	- 88,6	-
Overige valuta's ontwikkelde landen	1,1	43,8	-	44,9	-	44,9
Valuta's opkomende landen	11,0	483,3	115,8	610,1	-	610,1
Totaal	494,3	2.629,6	2.992,8	6.116,7	-	6.116,7

Het valutarisico op beleggingen in Amerikaanse dollars, Canadese dollars, Australische dollars, Japanse yens, Britse ponden en Zweedse kronen wordt afgedekt tegen de euro door middel van valutaswaps en valutatermijncontracten. Posities in andere valuta's van ontwikkelde landen en valuta's van opkomende landen worden niet afgedekt.

Commodityrisico

Commodityrisico is het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen. Het fonds belegt niet in commodities of commodityderivaten, zodat geen sprake is van commodityrisico.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds of de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert niet nakomen. Informatie over de kredietwaardigheid van de portefeuille op basis van credit ratings en over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastrentende waarden. Ongeveer 42% (2013: ongeveer 41%) van de totale portefeuille heeft de hoogste rating AAA. In de toelichting op de derivatenposities is informatie over de daarvoor verkregen zekerheden vermeld.

Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnisch risico is het langlevenrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Door toepassing van de AG-prognosetafels 2014 met correcties voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met een toekomstige verbetering van de levensverwachting. Dit neemt niet weg dat een grote mate van onzekerheid bestaat met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van de levensverwachting.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels. Dit neemt niet weg dat ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot bijstorting. Feitelijk is het liquiditeitsrisico geen onderdeel van het solvabiliteitsrisico, namelijk het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. Het liquiditeitsrisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Concentratierisico

Concentratierisico kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt. In het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het

vereist eigen vermogen is het concentratierisico gelijkgesteld aan nihil. Het pensioenfonds voldoet aan deze veronderstelling van een voldoende gediversifieerde beleggingsportefeuille en een voldoende evenwichtige demografische opbouw van de populatie. In de toelichting op de balanspost vastrentende waarden zijn de posten die meer dan 5% uitmaken van de totale obligatieportefeuille vermeld. Duitse, Franse, Britse en Amerikaanse staatsleningen en een beleggingsfonds dat belegt in woning-hypotheekleningen maken gezamenlijk ongeveer 45% (2013: ongeveer 53%) uit van de totale obligatieportefeuille. De actiefpost derivaten heeft voor ongeveer 95% (2013: ongeveer 96%) betrekking op vijf (2013: zes) tegenpartijen. De totale marktwaarde van deze contracten komt overeen met ongeveer 8% (2013: ongeveer 9%) van de marktwaarde van de obligatieportefeuille. Voor de derivatenposities zijn voldoende zekerheden verkregen. Het concentratierisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds besteedt de operationele activiteiten uit aan Blue Sky Group Holding B.V., zodat het operationele risico voornamelijk bestaat uit het risico dat de met deze organisatie gemaakte afspraken niet worden nagekomen. Over de beheersing van de processen wordt verantwoording afgelegd, waarbij jaarlijks een ISAE 3402 type II-rapportage wordt overgelegd. Het operationeel risico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Actief risico

Actief risico is het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark. Op basis van een ALM-studie wordt een strategische beleggingsmix bepaald. Ter beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten wordt voor de afzonderlijke beleggingscategorieën binnen de totale beleggingsportefeuille een benchmark bepaald, die worden geaggregeerd op portefeuilleniveau. Door middel van zowel actief beheer van de onderscheiden afzonderlijke beleggingsportefeuilles per assetcategorie (selectie van individuele vermogens-titels) als actief beheer van de totale portefeuille (afwijking van de strategische mix) wordt actief risico aangegaan. Een belangrijke maatstaf voor het actief risico is de tracking error. Door middel van de tracking error wordt de afwijking van het rendement van een beleggingsportefeuille ten opzichte van een benchmarkportefeuille gemeten. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten. Een hogere tracking error impliceert een hogere mate van actief risico. De tracking error van de totale portefeuille heeft zich gedurende 2014 tussen 0,6% en 1,7% bewogen (2013: tussen 1,4% en 2,2%), waarmee binnen de hiervoor gestelde limiet van 2,5% is gebleven. In de standaardtoets van DNB wordt geen rekening gehouden met het actief risico. Het actief risico wordt op maandbasis gemonitord en bewaakt.

Naast de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's wordt nog het indexeringsrisico onderscheiden.

Indexeringsrisico

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Het bestuur van het pensioenfonds stelt jaarlijks de indexering vast met inachtneming van de financiële positie van het pensioenfonds. Indexeringsrisico is het risico dat de indexeringsambitie niet wordt gerealiseerd als gevolg van tegenvallend rendement op de beleggingen, tegenvallende inflatie, daling van de marktrente en demografische ontwikkelingen.

TOELICHTING REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten

12 Premies	2014	2013
Werkgeversdeel vóór korting	128,9	138,4
Premiekorting	- 9,0	-
Werkgeversdeel na korting	119,9	138,4
Werknemersdeel	31,4	31,2
FVP	0,1	-
Feitelijke premie	151,4	169,6
Premie werkgever overgangsmaatregel 3	12,4	-
Totaal	163,8	169,6

De feitelijke premie is gebaseerd op een doorsneepremiebeleid. Afhankelijk van de vermogenspositie bij aanvang van het verslagjaar wordt premiekorting verleend of extra premie gevraagd. De premie inzake overgangsmaatregel 3 bestaat uit de premiekorting van EUR 9,0 miljoen die het fonds heeft verleend en die door KLM hiervoor is ingezet. Daarnaast heeft KLM additioneel EUR 3,4 miljoen gestort. De feitelijke premie exclusief de extra premie voor overgangsregeling 3 van EUR 12,4 miljoen bedraagt EUR 151,4 miljoen.

De kostendeekkende premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet bedraagt EUR 171,8 miljoen (2013: EUR 190,8 miljoen).

De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:

Pensioenopbouw (inclusief excassokosten)	130,7	150,5
Individuele salarisontwikkeling	-	-
Toegezegde indexering	-	-
Risicopremies overlijden en invaliditeit	11,6	10,7
Pensioenuitvoeringskosten (exclusief excassokosten)	3,2	3,3
Solvabiliteitsopslag	26,3	26,3
Totaal	171,8	190,8

De feitelijke premie wordt jaarlijks getoetst aan een gedempte kostendeekkende premie. Voor de bepaling van deze gedempte kostendeekkende premie wordt een rekenrente van 3,4% (2013: 3,4%) gehanteerd.

De gedempte kostendeekkende premie bedraagt EUR 157,9 miljoen (2013: EUR 162,3 miljoen) en is als volgt samengesteld:

	2014	2013
Pensioenopbouw (inclusief excassokosten)	119,5	126,7
Individuele salarisontwikkeling	–	–
Toegezegde indexering	–	–
Risicopremies overlijden en invaliditeit	11,1	10,0
Pensioenuitvoeringskosten (exclusief excassokosten)	3,2	3,3
Solvabiliteitsopslag	24,1	22,3
Totaal	157,9	162,3

De feitelijke premie wordt getoetst aan de gedempte kostendeekkende premie. De feitelijke premie is EUR 6,5 miljoen lager (2013: EUR 7,3 miljoen hoger) dan de gedempte kostendeekkende premie.

13 Waardeoverdrachten

Hieronder is opgenomen het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

Inkomende waardeoverdrachten	1,3	1,7
Uitgaande waardeoverdrachten	– 0,9	– 1,6
Saldo	0,4	0,1

14 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende nominale waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. De pensioenopbouw wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur DNB primo verslagjaar. Ook is hieronder opgenomen de toevoeging aan de voorziening als gevolg van de individuele salarisontwikkeling.

	2014	2013
Pensioenopbouw actieve deelnemers	175,6	174,2
Toekomstige pensioenuitvoeringskosten	1,6	1,6
Totaal	177,2	175,8

Van de pensioenopbouw heeft een bedrag van EUR 35,2 miljoen (2013: EUR 14,5 miljoen) betrekking op de inkoop van pensioenrechten uit hoofde van overgangsmaatregel 3.

15 Indexering

Onder indexering is opgenomen de toegekende indexering (toeslagverlening) onder de middelloonregeling en het effect van de algemene salarisontwikkeling onder de eindloonregeling. Het effect van de individuele salarisontwikkeling is opgenomen onder pensioenopbouw.

Actieve deelnemers	-	- 0,2
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	9,2	11,7
Totaal	9,2	11,5

De pensioenrechten van de deelnemers aan de middelloonregeling zijn per 1 januari 2015 en 1 januari 2014 niet verhoogd. De ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten zijn per 1 januari 2015 verhoogd met 0,4% (1 januari 2014: 0,5%).

16 Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur DNB per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

Totaal	19,8	18,8
---------------	-------------	-------------

De in het verslagjaar aan de voorziening pensioenverplichtingen toegevoegde rente is gebaseerd op een rekenrente van 0,4% (2013: 0,4%).

17 Wijziging rekenrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van veranderingen in de rekenrente.

	2014	2013
Totaal	- 1.091,0	181,4

De afgeleide rekenrente (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate) is in 2014 gedaald van 2,8% tot 1,9% en in 2013 gestegen van 2,5% tot 2,8%.

18 Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuair berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De hieronder opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen en kosten van de verslagperiode.

Onttrekking pensioenuitkeringen	143,8	146,6
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	1,5	1,5
Totaal	145,3	148,1

19 Pensioenrechten waardeoverdrachten

Hieronder zijn opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten en de onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot uitgaande waardeoverdrachten.

Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	- 1,2	- 1,9
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	0,6	1,9
Saldo	- 0,6	-

20 Wijziging actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn de uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is gebaseerd. Onder wijziging actuariële grondslagen is het effect van aanpassing van de bestandsgrondslagen, economische grondslagen en kostengrondslagen op de voorziening opgenomen.

	2014	2013
Overgang op prognosetafels AG 2014	4,8	–
Wijziging correctiefactoren	69,8	–
Levensverwachting	74,6	–
Excassokosten	– 62,3	–
Totaal	12,3	–

Ultimo 2014 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn eveneens opnieuw vastgesteld.

Ultimo 2014 is de voorziening voor toekomstige excassokosten verhoogd van 1,0% tot 2,0% van de pensioenverplichtingen.

21 Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Onder overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen zijn opgenomen: actuariële resultaten en mutaties in de pensioenverplichtingen die niet onder een ander hoofd zijn opgenomen.

Actuariële resultaten, per saldo	12,5	1,1
Totaal	12,5	1,1

22 Pensioenuitkeringen

	2014	2013
Ouderdomspensioen	106,3	109,0
Nabestaandenpensioen	33,2	33,2
Wezenpensioen	0,6	0,6
Arbeidsongeschiktheidspensioen	3,3	3,3
Totaal periodieke pensioenuitkeringen	143,4	146,1
Totaal afkopen pensioenen	0,5	0,4
Totaal	143,9	146,5

23 Herverzekeringen

Uitkeringen herverzekering	0,1	0,1
Mutatie herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	- 0,1	-
Totaal	-	0,1

24 Pensioenuitvoeringskosten

Dit betreft de kosten met betrekking tot de uitvoering van de pensioenregeling.
De kosten van vermogensbeheer zijn hierin niet begrepen. De kosten van bestuur en financieel beheer worden toegerekend aan pensioenuitvoering en vermogensbeheer.

Kosten pensioenuitvoering en bestuursondersteuning	4,7	4,8
Overige kosten	0,8	0,9
Totaal vóór toerekening aan vermogensbeheer	5,5	5,7
Toegerekend aan vermogensbeheer	- 0,9	- 0,9
Totaal	4,6	4,8

Baten en lasten beleggingsactiviteiten

25 Beleggingsopbrengsten

De beleggingsopbrengsten kunnen als volgt worden weergegeven:

	Direct	Prijs- verandering	Valuta- verandering	Totaal
2014				
Vastgoed	9,3	86,5	31,1	126,9
Aandelen	-	234,7	173,5	408,2
Aandelenderivaten	-	- 8,3	-	- 8,3
Vastrentende waarden	-	435,8	96,5	532,3
Rentederivaten	21,0	129,3	-	150,3
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	30,3	878,0	301,1	1.209,4
Valutaderivaten	-	-	- 307,7	- 307,7
Totaal vóór kosten	30,3	878,0	- 6,6	901,7
Kosten van vermogensbeheer				- 5,0
Totaal				896,7
2013				
Vastgoed	6,8	21,2	- 7,3	20,7
Aandelen	-	448,1	- 98,4	349,7
Aandelenderivaten	-	- 60,5	-	- 60,5
Vastrentende waarden	0,2	- 255,9	- 21,8	- 277,5
Rentederivaten	23,9	- 77,6	-	- 53,7
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	30,9	75,3	- 127,5	- 21,3
Valutaderivaten	-	-	149,8	149,8
Totaal vóór kosten	30,9	75,3	22,3	128,5
Kosten van vermogensbeheer				- 4,5
Totaal				124,0

De directe beleggingsopbrengsten betreffen rente en door beleggingsfondsen uitgekeerd dividend.

De indirecte beleggingsopbrengsten betreffen waardeveranderingen inclusief valuta-koersverschillen en zijn hiervoor verbijzonderd naar prijsveranderingen en valuta-veranderingen.

De hiervoor weergegeven kosten van vermogensbeheer betreffen de rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten. De kosten die ten laste van beleggingsfondsen komen zijn hierin niet begrepen, maar zijn onderdeel van de waardeveranderingen. De ten laste van de beleggingsfondsen komende kosten kunnen worden onderscheiden in kosten van vermogensbeheer (vergoeding beheer beleggingen, bewaarloon en overige kosten) en transactiekosten. In de waardeveranderingen van derivaten (aandelenderivaten, rentederivaten en valutaderivaten) zijn eveneens transactiekosten begrepen.

De kosten van vermogensbeheer die direct ten laste van het pensioenfonds komen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2014	2013
Beheer beleggingen	2,6	2,2
Advies	1,3	1,1
Overig	0,2	0,3
Totaal vóór toerekening kosten bestuur en financieel beheer	4,1	3,6
Toegerekende kosten bestuur en financieel beheer	0,9	0,9
Totaal	5,0	4,5

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten fondsen	Toe- en uittreed- vergoeding
2014			
Vastgoed	3,9	0,8	0,4
Aandelen	9,0	6,3	2,2
Vastrentende waarden	5,3	10,8	3,1
Totaal beleggingsfondsen	18,2	17,9	5,7
Aandelenderivaten	–	–	–
Rentederivaten	–	0,1	0,1
Valutaderivaten	–	0,7	0,7
Totaal	18,2	18,7	6,5

2013			
Vastgoed	2,3	0,6	0,1
Aandelen	9,9	8,3	1,4
Vastrentende waarden	5,2	6,3	1,7
Totaal beleggingsfondsen	17,4	15,2	3,2
Aandelenderivaten	–	–	–
Rentederivaten	–	–	–
Valutaderivaten	–	0,3	0,3
Totaal	17,4	15,5	3,5

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen slechts door middel van schattingen worden vastgesteld. Dit geldt vooral voor de onderliggende transactiekosten van beleggingsfondsen. Indien de transactiekosten met betrekking tot beleggingsfondsen worden geïnterpreteerd als de aan deze beleggingsfondsen betaalde toe- en uittreedvergoedingen, kunnen deze zonder gebruikmaking van schattingen worden bepaald.

26 Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten	2014	2013
Resultaat deelnemingen	0,2	-
Opslag termijnbetaling	5,5	5,5
Totaal overige baten	5,7	5,5
Rentelasten	- 0,6	- 0,1
Totaal	5,1	5,4

Actuariële analyse van het resultaat

Het resultaat kan als volgt worden geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

Resultaat op beleggingen en verplichtingen	- 209,0	292,0
Resultaat op premies	- 18,8	- 11,7
Resultaat op waardeoverdrachten	- 0,2	0,1
Resultaat op pensioenuitkeringen	- 0,1	0,1
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	2,3	2,2
Wijziging actuariële grondslagen	12,3	-
Actuariële resultaten	12,5	1,1
Resultaat op indexering	- 9,2	- 11,5
Overig resultaat	-	0,1
Totaal	- 210,2	272,4

Resultaat op beleggingen en verplichtingen

Resultaat beleggingsactiviteiten exclusief vastrentende waarden en interest rate swaps	211,2	462,4
Resultaat vastrentende waarden	532,3	- 277,5
Resultaat interest rate swaps	158,3	- 55,5
Totaal resultaat beleggingsactiviteiten	901,8	129,4
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	- 19,8	- 18,8
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	- 1.091,0	181,4
Totaal	- 209,0	292,0

Het resultaat op beleggingen en verplichtingen is gelijk aan het resultaat beleggingsactiviteiten verminderd met de technisch benodigde interest. Het rendement op de totale beleggingsportefeuille over 2014 bedraagt 14,0% tegen 2,0% over 2013. De rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen is in 2014 gebaseerd op een

rekenrente van 0,4% (2013: 0,4%). Dit is de éénjaarsrente volgens de rentetermijnstructuur primo verslagjaar. De afgeleide rekenrente (driemaandsgemiddelde marktrente en ultimate forward rate) is in 2014 gedaald van 2,8% tot 1,9% en in 2013 gestegen van 2,5% tot 2,8%.

Resultaat op premies	2014	2013
Premies	163,8	169,6
Beschikbaar voor administratiekosten	- 5,6	- 5,6
Beschikbaar voor excassokosten	- 1,4	- 1,5
Beschikbaar voor pensioenopbouw en individuele salarisontwikkeling	156,8	162,5
Pensioenopbouw actieve deelnemers	- 175,6	- 174,2
Totaal	- 18,8	- 11,7

Resultaat op waardeoverdrachten

Inkomende waardeoverdrachten	1,3	1,7
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	- 1,2	- 1,9
Resultaat op inkomende waardeoverdrachten	0,1	- 0,2
Uitgaande waardeoverdrachten	- 0,9	- 1,6
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	0,6	1,9
Resultaat op uitgaande waardeoverdrachten	- 0,3	0,3
Totaal	- 0,2	0,1

Resultaat op pensioenuitkeringen

Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen	143,8	146,6
Werkelijke pensioenuitkeringen	- 143,9	- 146,5
Beschikbaar uit herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	- 0,1	- 0,1
Werkelijke uitkeringen herverzekering	0,1	0,1
Totaal	- 0,1	0,1

Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	2014	2013
Kostenopslag in premies jaar (administratiekosten en excassokosten)	7,0	7,1
Toevoeging voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	- 1,6	- 1,6
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	1,5	1,5
Totaal beschikbaar voor pensioenuitvoeringskosten	6,9	7,0
Werkelijke pensioenuitvoeringskosten	- 4,6	- 4,8
Totaal	2,3	2,2

Wijziging actuariële grondslagen

Overgang op prognosetafels AG 2014	4,8	-
Wijziging correctiefactoren	69,8	-
Levensverwachting	74,6	-
Excassokosten	- 62,3	-
Totaal	12,3	-

Ultimo 2014 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn eveneens opnieuw vastgesteld.

Ultimo 2014 is de voorziening voor toekomstige excassokosten verhoogd van 1,0% tot 2,0% van de pensioenverplichtingen.

Actuariële resultaten

Sterfte	11,6	3,2
Flexibele keuzemogelijkheden	- 0,9	- 2,1
Overig	1,8	-
Totaal	12,5	1,1

Op sterfte is een winst geboekt van EUR 11,6 miljoen (2013: winst EUR 3,2 miljoen), bestaande uit een verlies op het kortlevenrisico van EUR 2,1 miljoen (2013: verlies EUR 1,8 miljoen) en een winst op het langlevensrisico van EUR 13,7 miljoen (2013: winst EUR 5,0 miljoen).

Resultaat op indexering	2014	2013
Beschikbaar uit premies	-	-
Indexering en algemene salarisontwikkeling	- 9,2	- 11,5
Totaal	- 9,2	- 11,5

De indexering van de pensioenrechten van actieve deelnemers en de indexering van de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten worden gefinancierd uit de reserves. Zij vinden hun oorsprong in het overrendement (resultaat op beleggingen en verplichtingen).

Overige informatie

Verbonden partijen

De aangesloten onderneming KLM N.V. (werkgever), de bestuursleden en de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group Holding B.V. (Blue Sky Group) worden aangemerkt als verbonden partijen.

Tussen het pensioenfonds en de werkgever is een uitvoeringsovereenkomst inzake de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling gesloten. Een samenvatting van de uitvoeringsovereenkomst is opgenomen in de paragraaf Financiering en premie van de algemene toelichting op pagina 72.

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan bestuursleden en heeft ook anderszins geen vorderingen op bestuursleden. Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de paragraaf Bezoldiging bestuurders hierna.

Het beheer van het pensioenfonds (pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en vermogensbeheer) is ondergebracht bij Blue Sky Group. Het pensioenfonds bezit gezamenlijk met Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM en Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel alle aandelen in Blue Sky Group (elk eenderde deel). De dienstverlening aan de aandeelhouders maakt ongeveer 77% (2013: ongeveer 80%) uit van de totale omzet van Blue Sky Group. De overeenkomsten van dienstverlening zijn afgesloten op basis van marktconforme tarieven.

Medewerkers

Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging van de leden van het bestuur (inclusief de voorzitter) bedraagt totaal EUR 123 duizend (2013: EUR 113 duizend).

Honorarium accountant

De aan het verslagjaar toegerekende accountants honoraria zoals bedoeld in artikel 382a Titel 9, Boek 2 BW bedragen totaal EUR 49 duizend (2013: EUR 59 duizend) en hebben volledig betrekking op de controle van de jaarrekening en de jaarstaten DNB.

Belastingen

Het pensioenfonds is op grond van de aard van de activiteiten vrijgesteld van belastingheffing voor de vennootschapsbelasting.

Toezichthouder

Evenals voorgaande jaren is geen sprake van door DNB genomen corrigerende maatregelen ingevolge artikel 96 Pensioenwet.

Amstelveen, 1 juni 2015

Bestuur

OVERIGE GEGEVENS

BESTEMMING VAN HET RESULTAAT

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. Het resultaat wordt jaarlijks geheel ten gunste dan wel ten laste van de reserves gebracht. Overeenkomstig de in de ABTN vastgelegde regeling wordt een deel van het resultaat toegevoegd of onttrokken aan bestemmingsreserves.

GEBEURTENISSEN NA BALANSDATUM

Per 1 januari 2015 is het nieuwe FTK (nFTK) van kracht. Dit heeft gevolgen voor de waardering van de pensioenverplichtingen en daarmee voor het aanwezig eigen vermogen. Daarnaast heeft het nFTK gevolgen voor de dekkingsgraad en het vereist eigen vermogen van het pensioenfonds. In de rentetermijnstructuur DNB is niet langer sprake van driemaandsmiddeling van de marktrente. De methodiek van de UFR is (vooralsnog) ongewijzigd. De verandering resulteert in een daling van het aanwezig eigen vermogen met EUR 286,9 miljoen en een daling van de nominale dekkingsgraad met 5,0 procentpunten tot 110,3%. Verder wordt met de invoering van het nFTK de zogenoemde beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd. Deze is gedefinieerd als de gemiddelde nominale dekkingsgraad van de laatste 12 maanden en bedraagt per 1 januari 2015 bedraagt 120,5%.

Verder zijn de regels ter bepaling van het vereist eigen vermogen in de standaard-methode voor de solvabiliteitstoets van DNB verzwakt. Het vereist eigen vermogen per 1 januari 2015 op basis van het nFTK en gebaseerd op de strategische beleggings-portefeuille bedraagt EUR 1.518,2 miljoen. De hiermee overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 123,8%. Het reservetekort, uitgaande van de 12-maands middeling, bedraagt EUR 218,1 miljoen.

Met de invoering van het nFTK komt per 1 januari 2015 het lopende herstelplan te vervallen. Op grond van de huidige financiële positie van het pensioenfonds dient uiterlijk 1 juli 2015 een nieuw herstelplan bij DNB te worden ingediend, gebaseerd op het nFTK en rekening houdend met mogelijke nieuwe financieringsafspraken.

ACTUARIËLE VERKLARING

Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Opdracht

Door Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM te Amstelveen is aan Mercer (Nederland) B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een Actuariële Verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2014.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeelsvorming van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- heb ik onder meer onderzocht of de technische voorzieningen, het Minimaal Vereist Eigen Vermogen en het Vereist Eigen Vermogen toereikend zijn vastgesteld en
- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangegane verplichtingen kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het pensioenfonds. Mijn oordeel is gebaseerd op het Financieel Toetsingskader zoals dat op balansdatum van toepassing was.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, in overeenstemming met de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk Vereist Eigen Vermogen, maar niet lager dan het wettelijk Minimaal Vereist Eigen Vermogen. Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een reservetekort.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132, vanwege het reservetekort.

De vermogenspositie van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM is naar mijn mening niet voldoende, vanwege het reservetekort.

Amstelveen, 1 juni 2015

Drs. K. Kusters-van Meurs AAG
verbonden aan Mercer (Nederland) B.V.

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het Bestuur van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit rapport opgenomen jaarrekening over 2014 van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM te Amstelveen gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2014, de rekening van baten en lasten en het kasstroomoverzicht over 2014 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten. Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het inrichten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de stichting gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM per 31 december 2014 en van het resultaat en de kasstromen over 2014 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

Ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e en f BW vermelden wij dat ons geen tekortkomingen zijn gebleken naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de in artikel 2:392 lid 1 onder b tot en met h BW vereiste gegevens zijn toegevoegd. Tevens vermelden wij dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Amstelveen, 1 juni 2015

KPMG Accountants N.V.

F.M. van den Wildenberg RA

5014

BIJLAGEN

‘Mijn pensioen is nog zo ver weg, ik hou me er eerlijk gezegd nog niet echt mee bezig. Het landelijke nieuws volg ik wel en ik blader altijd de Focus door. Ik weet dat ik langer moet doorwerken om een goed pensioen op te bouwen, maar ik vind dat niet verontrustend. Ik heb vertrouwen in het pensioenfonds van KLM.’ (uit Focus augustus 2014)

DEELNEMERSBESTAND

Personen met aanspraak op nog niet ingegaan pensioen

	Deelnemers	Gewezen deelnemers
Aantallen per einde vorig verslagjaar	14.629	8.302
Bij wegens		
Indiensttreding	380	-
Herindiensttreding	10	-
Uitdiensttreding	-	155
Toekenning pensioen	-	-
Revalidatie	3	2
Overige oorzaken	-	4
Af wegens		
Invaliditeit	90	-
Overlijden	20	23
Toekenning ouderdomspensioen	102	150
Uitdiensttreding	155	-
Beëindiging wezenpensioen	-	-
Revalidatie	-	-
Herindiensttreding	-	10
Emigratie/afkoop/overdracht	-	119
Overige oorzaken	1	-
Aantal per einde verslagjaar	14.654	8.161

Pensioengerechtigden

Ouderdoms- pensioen	Nabestaanden- pensioen	Wezenpensioen	Arbeids- ongeschiktheids- pensioen	Totaal pensioen- gerechtigden
6.051	2.878	161	687	9.777
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
276	171	24	90	561
-	-	-	-	-
1	-	-	-	1
-	-	-	-	-
260	189	-	12	461
-	-	-	24	24
-	-	-	-	-
-	-	29	-	29
-	-	-	5	5
-	-	-	-	-
5	30	1	-	36
-	2	-	-	2
6.063	2.828	155	736	9.782

ONTWIKKELINGEN 2005 – 2014

	2014	2013	2012	2011
Aantal deelnemers	14.654	14.629	14.833	15.238
• Mannen	10.876	10.853	11.009	11.327
• Vrouwen	3.778	3.776	3.824	3.911
Aantal gewezen deelnemers	8.161	8.302	8.368	8.425
• Mannen	4.789	4.890	4.943	4.992
• Vrouwen	3.372	3.412	3.425	3.433
Aantal gepensioneerden	9.782	9.777	9.804	9.618
Ouderdomspensioen	6.063	6.051	6.017	5.862
• Mannen	4.649	4.692	4.702	4.619
• Vrouwen	1.414	1.359	1.315	1.243
Nabestaandenpensioen	2.828	2.878	2.934	2.960
Wezenpensioen	155	161	172	170
Arbeidsongeschiktheidspensioen	736	687	681	626
• Mannen	478	447	438	401
• Vrouwen	258	240	243	225
(bedragen in EUR miljoenen)				
Premies				
Feitelijke premie	164	170	198	157
Kostendekkende premie	172	191	205	161
Gedempte kostendekkende premie	158	162		
Pensioenuitkeringen	144	146	146	145
Pensioenuitvoeringskosten				
per deelnemer (bedragen in euro's)	189	196	186	198
Voorziening pensioenverplichtingen	6.362	5.234	5.359	4.922

2010	2009	2008	2007	2006	2005
15.064	15.297	15.858	15.778	16.032	15.858
11.230	11.522	11.911	11.908	12.112	11.995
3.834	3.775	3.947	3.870	3.920	3.863
8.626	8.422	8.328	8.102	7.751	7.425
5.111	5.087	5.014	4.872	4.670	4.480
3.515	3.335	3.314	3.230	3.081	2.945
9.528	9.338	9.207	9.099	8.879	8.913
5.724	5.540	5.344	5.211	4.996	4.987
4.544	4.441	4.316	4.247	4.136	4.151
1.180	1.099	1.028	964	860	836
2.982	2.951	2.950	2.925	2.897	2.900
176	170	174	181	171	164
646	677	739	782	815	862
414	438	488	526	552	590
232	239	251	256	263	272
156	182	96	47	153	138
156	174	135	155		
139	133	124	118	110	105
220	228	170	169	146	140
4.173	3.675	3.554	2.723	2.961	2.879

ONTWIKKELINGEN 2005 – 2014 (VERVOLG)

	2014	2013	2012	2011
Beleggingen				
Vastgoed	789	494	503	459
Aandelen	2.911	2.630	2.462	2.240
Vastrentende waarden	3.668	2.993	2.860	2.655
Overig	-61	267	398	65
Totaal	7.307	6.384	6.223	5.419

Rendement				
Vastgoed	15,5%	6,9%	14,6%	0,1%
Aandelen	10,6%	18,2%	16,5%	- 9,2%
Vastrentende waarden	12,6%	- 7,5%	13,9%	11,8%
Totaalrendement	14,0%	2,0%	14,8%	4,9%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	9,0%	9,7%	4,3%	2,1%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	6,6%	6,4%	7,7%	5,2%

Dekkingsgraad				
Nominale dekkingsgraad (op basis van marktrente)	115,3%	122,3%	116,5%	109,2%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	119,2%	118,8%	116,5%	117,4%
Reële dekkingsgraad	85,8%	83,3%	74,8%	72,6%
Nominale dekkingsgraad (op basis van vaste rekenrente)				

Maatstaf toeslagverlening*				
Loonindex	0,00%	0,00%	0,00%	3,03%
Prijsindex	0,70%	0,90%	2,00%	2,30%
Toekenningspercentage maatstaf	50,0%	50,0%	50,0%	50,0%

* Toeslagen per 1 januari volgend op het verslagjaar.

2010	2009	2008	2007	2006	2005
------	------	------	------	------	------

462	341	318	397	528	392
2.205	2.054	1.552	2.155	2.233	2.227
2.317	2.188	2.210	2.321	2.084	1.849
167	67	-182	125	60	-117

5.151	4.650	3.898	4.998	4.905	4.351
--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------

16,5%	4,9%	- 24,6%	- 11,5%	32,5%	14,9%
11,9%	31,7%	- 42,5%	6,7%	17,8%	22,3%
9,2%	8,8%	3,8%	2,5%	- 0,7%	7,0%
9,9%	17,7%	- 20,8%	3,4%	11,0%	15,1%

3,3%	4,2%	3,3%	11,1%	8,3%	5,5%
------	------	------	-------	------	------

4,4%	3,6%	3,7%	7,2%	8,2%	8,5%
------	------	------	------	------	------

122,0%	124,8%	107,8%	181,6%
--------	--------	--------	--------

117,0%	121,6%	120,0%	124,0%
--------	--------	--------	--------

80,3%	80,4%	82,3%	122,0%
-------	-------	-------	--------

157,9%	145,2%
--------	--------

0,00%	1,25%	3,02%	3,53%	1,76%	1,00%
-------	-------	-------	-------	-------	-------

1,40%	0,40%	2,50%	1,50%	1,30%	1,50%
-------	-------	-------	-------	-------	-------

100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
--------	--------	--------	--------	--------	--------

FUNCTIES EN NEVENFUNCTIES BESTUUR

ir. E.H. Kok

Functie in het bestuur:

Onafhankelijk voorzitter (vanaf 2011)

Relevante nevenfuncties:

Commissaris Acces Holding, bestuurslid Oikocredit Nederland Fonds, bestuurder PUM, voorzitter Stichting Symbolisch Theater

drs. J. van den Brink

Functie in het bestuur:

Lid (vanaf 2004)

Voordragende organisatie:

FNV

Functie:

Bestuurder FNV

Relevante nevenfuncties:

H.K. de Bruijn MBA

Functie in het bestuur:

Lid (vanaf 2012)

Voordragende organisatie:

CNV Vakmensen

Laatste functie bij KLM:

Director Airport Changes

Relevante nevenfuncties:

drs. H. A. Essenberg

Functie in het bestuur:

Lid (vanaf 2010)

Voordragende organisatie:

Vereniging van Gepensioneerden der KLM (VG KLM)

Functie:

Pensioengerechtigd

Laatste functie bij KLM:

Executive Vice President Passenger Business

Relevante nevenfuncties:

mr. P.J.M. Jansen

Functie in het bestuur:

Lid (2012)

Voordragende organisatie

KLM

Functie:

Manager pensions & insurable benefits

Relevante nevenfuncties:

Bestuurslid Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, bestuurslid Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

drs. A.R. de Jong RC

Functie in het bestuur:

Vicevoorzitter (vanaf 2009)

Voordragende organisatie:

KLM

Functie:

Senior Vice President Internal Audit & Organization

Relevante nevenfuncties:

Vicevoorzitter Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, vicevoorzitter Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

R. Kies

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2008)
Voordragende organisatie: KLM
Functie: Hoofd accounting en fulfillment Transavia
Relevante nevenfuncties: Lid van RvC van Woningstichting Stek in Lisse/Hillegom/Teylingen

G.K.R. Lagendaal

Functie in het bestuur: Vicevoorzitter (vanaf 2001)
Voordragende organisatie: Vereniging van gepensioneerden der KLM
Functie: Pensioengerechtigd
Laatste functie bij KLM: Contractmanager E&M Engine Services
Relevante nevenfuncties:

mw. drs. G. E. van der Landen

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2008)
Voordragende organisatie: KLM
Functie: Controller KLM Engineering & Maintenance
Relevante nevenfuncties:

M. Raaijmakers

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2013)
Voordragende organisatie: De Unie
Functie: Pensioenadviseur De Unie
Relevante nevenfuncties: Bestuurslid Pensioenfonds voor de Woningcorporaties, bestuurslid VUT-fonds voor de Woningcorporaties, bestuurslid Bedrijfstak-pensioenfonds voor de Groothandel in Levensmiddelen, bestuurslid Pensioenfonds voor Personeelsdiensten

H.W. de Roos

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2014)
Voordragende organisatie: Vereniging Hoger KLM Personeel (VHKP)
Functie: Senior Vice President Strategy & Corporate Development (AFKL)
Relevante nevenfuncties: Member Supervisory board SkyTeam

P.M. Schelvis

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2004)
Voordragende organisatie: KLM
Functie: Senior Vice President, Group CPO Air-France-KLM
Relevante nevenfuncties:

M.P.A. Stienen

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2012)
Voordragende organisatie: KLM
Functie: Vice President Industrial Relations & Strategic HR
Relevante nevenfuncties:

COLOFON

Uitgegeven door Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Coördinatie & tekst Blue Sky Group B.V., Amstelveen

Fotografie Don Wijns, Amsterdam

Ontwerp Frissewind in communicatie en design, Amsterdam

Realisatie Domani B.V., Weesp

Druk Drukkerij Aeroprint, Ouderkerk aan de Amstel

Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM
Postbus 123 | 1180 AC Amstelveen
Prof. E.M. Meijerslaan 1 | 1183 AV Amstelveen
E pensioenservice@klmgrondfonds.nl
T 020 426 62 10

klmgrondfonds.nl